

Серія «Шкільна бібліотека»

АНТОЛОГІЯ

Фольклор, міфи і легенди народів світу
в шкільному курсі літератури

5-6

АНТОЛОГІЯ

2019

Фольклор, міфи і легенди народів світу
в шкільному курсі літератури

5-6

Серія «Шкільна бібліотека»

АНТОЛОГІЯ

Фольклор, міфи і легенди народів світу в шкільному курсі літератури

Посібник серії «Шкільна бібліотека» для 5–6 класів
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Автор-упорядник – Марія Чумарна

Львів
Видавництво «Світ»
2019

УДК 398(100)(075.3)
А72

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 04.09.2019 № 1178)*

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

А72 **Антологія.** Фольклор, міфи і легенди народів світу в шкільному курсі літератури : посіб. серії «Шкільна бібліотека» для 5–6 кл. закл. заг. серед. осв. / авт.-упор. М. Чумарна. – Львів : Світ, 2019. – 128 с. : іл. – (Серія «Шкільна бібліотека»).

ISBN 978-966-914-230-6

УДК 398(100)(075.3)

ISBN 978-966-914-230-6

© Чумарна М., 2019
© Михалюк М., художнє оформлення, 2019
© Видавництво «Світ», оформлення, 2019

ТАЄМНИЦІ ВСЕСВІТУ І ЗЕМЛІ

МІФИ, ЛЕГЕНДИ, ФОЛЬКЛОР НАРОДІВ СВІТУ

Відколи з'явилися на Землі люди, вони не втомлювались задивлятися у глибочинь неба та глибини землі під ногами, шукаючи відповіді на вічні питання: а хто створив це все? І коли?

На всіх континентах нашої планети існує безліч міфів, казок, легенд про створення живого світу. Грецьке слово «міф» (або «міт») та українське слово «казка» означають одне і те ж: погляд земної людини на таємниці творення. У первинних міфах і казках йдеться саме про творення світу і його творців, про закони співжиття людини з різними царствами природи. Тому давня міфологія стала основою релігійних уявлень людей: явищам природи вони поклонялись як проявам сили єдиного Творця Всесвіту.

Давні люди знали про будову Всесвіту значно більше, ніж ми собі нині уявляємо. Бо на Землі від початку її створення жила не одна цивілізація людей, яка досягала великого розквіту, а потім сама себе знищувала через власну гординю і втрату відчуття єдності з Матір'ю-Природою. Як виявляє сьогодні наука, на нашій планеті не раз ставались катастрофи планетарного масштабу – потопи, могутні виверження вулканів. Порівняно недавно з огляду на вік нашої планети, – лише якихось 15 тисяч років тому, – Земля пережила льодовиковий період, який зруйнував усі досягнення людства, знищив багато видів тварин, – загадкових велетів мамонтів та динозаврів. Льодовик змусив людей усе починати спочатку: виживати в печерах, полювати на мамонтів, заново вчитися будувати собі житла. Адже досвід попередників дуже швидко забувається.

Тому міфологічні розповіді, які дійшли до нас, – це не завжди розповіді про тих, хто жив на початку світу. Бо лише на території нашої України знаходять сліди великих міст і поселень віком до 40 і більше тисяч років.

Але для нас міфи і казки цікаві тим, що вони доносять відгомін із глибокого минулого і приховують у собі велику мудрість наших предків.

Світову скарбницю міфів можна умовно поділити на основні види:

- *Міфи про створення світу, які оповідають про походження Космосу, Землі, походження небесних світил, сузір'їв*
- *Міфи про зародження людства*
- *Міфи про героїв-деміургів, що розповідають про діяння героїв, облаштування ними світу для життя людей*
- *Міфи про світовий потоп як покарання богів, під час якого рятуються люди, гідні започаткувати нове людство*
- *Міфи про відродження світу і закони безсмертя.*

Ці міфи в різних варіантах побутують на всіх континентах нашої планети. Вони дивовижно схожі між собою, хоча несуть на собі відбиток світоглядно-релігійних уявлень різних народів. По-різному називаються найвищі божества, причетні до творення світу, але всі вони мають спільні риси, що вказують на знання про універсальні закони Всесвіту.

СТВОРЕННЯ СВІТУ

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Про походження Всесвіту наука досі не може повідомити чогось конкретного. Існує теорія, що Всесвіт утворився з космічного пилу внаслідок так званого великого вибуху. Але хто так мудро впорядкував цей «пил»? Хто задумав цей вибух – і для чого?

Деякі вчені стверджують, що Всесвіт існував вічно – ніхто його не створював. Але все у світі має свій початок і кінець... Очевидно, людський розум не може зрозуміти, що вічність – це лише дуже великий проміжок часу...

Серед науковців та дослідників поширена також версія, що нашу планету і нас із вами створили інопланетяни. Але хто створив їх?

Ян Брейгель молодший. Бог створює Сонце, Місяць і Зірки

Як бачиш, наука не може ні заперечити, ні підтвердити того, про що розповідають міфи і казки: що хтось неймовірно мудрий та всезнаючий задумав і створив унікальний світ, у якому ми з вами живемо. І що спершу той Творець мав полюбити своє творіння, аби воно було досконалим. І добре обдумати все, що творив. Тому казки і міфи, безумовно, розкривають нам дуже важливі речі: аби щось створити, треба полюбити процес творчості. А той факт, що навіть всезнайки не все знають, підказує тобі, що всі загадки світу маєш шанс розгадувати саме ти.

І ще одне – дуже важливе: навіть на рівні найменших часточок світ поділяється на дві рівноправні частини: світло і темряву, життя і смерть, правду і кривду...

Ти вибираєш – у який бік тобі рухатись.

Найдавніші міфи світу розповідають про те, що всі небесні світила, як і наша планета Земля, народились у темній безодні, – в глибинах вічного мороку, в Праокеані Буття. Це джерело творення, з якого вийшли всі зірки, планети, всі форми життя, древні єгиптяни називали Нуном (його вважали батьком усіх богів), у шумерів верховною богинею була

Маат, греки первинний космос називали Хаосом, а наші предки стверджували, що існує Нава (Нащадю), з якої все народжується і куди знову повертається по завершенні земного життя.

Більшість світових міфів зображає первинного Бога-Творця у формі птаха, який витає над вічним мороком. Світ був народжений, за різними версіями, з його думок, з любові, зі сльози – і мав форму велетенського золотого яйця. У різних міфах знаходимо ще й образ Світового Дерева, на якому цей Первоптах звив своє гніздо.

Світове дерево Ігдрасиль у германо-скандинавській міфології

ВЕЛИКИЙ ПТАХ, ЩО НАРОДИВ СВІТ

З єгипетської міфології

На великому престолі всіх богів – бог Птах-Нун, якого так оспівували в гімні на його честь:

*В тебе нема батька, що вигодував тебе після народження,
В тебе нема матері, яка тебе народила.*

Ти сам собі творець.

Ти вступив у країну як правитель.

Ти прогнав морок і небуття промінням своїх очей, –

Цих лодій, що плывуть по небу...

Твої обидва ока змінюють день і ніч,

Твоє праве око – Сонце,

Твоє ліве око – Місяць,

Твої відображення – вічні зорі.

Бог-Птах створив зі своїх думок бога Атума. Він – Бог-отець. Поряд із ним – Птах-Наунет, Мати, що народила Атума. Із сімені Атума виникла велика дев'ятина богів, що дала імена всім речам. Дев'ятина створила зір очей, слух вух, дихання носа, щоби передавали вони все серцю, бо від нього виходить всіляке знання, а мова відлунює тому, що задумане серцем.

Великий і могутній бог-Птах дав свою силу всім богам і їхнім божественним духам Ка через своє серце і мову. І увійшов бог-Птах через серце і мову в тіла всіх богів і людей, усіх тварин і всього сотвореного, бо все задумане ним виконується за бажанням його.

Саме так народились дев'ять богів, і кожне божественне слово виникло з того, що задумало серце і сказала мова. Так були створені божественні духи Ка і Хемсут, що дали поживу і всілякі приношення завдяки цьому слову.

І було віддано по заслугах тому, хто любимий, і тому, хто ненависний.

Так було дано життя миролюбному і смерть – злочинцю. Так виникли всілякі роботи, всілякі мистецтва, рух ніг і всіх членів відповідно до наказу, задуманого серцем і висловленого мовою, що створили сутність усіх речей.

І було сказано про Птаха: «Той, хто створив все суще і всіх богів».

Статуя бога-Птаха. Єгипет

ТВОРЕННЯ З НЕБУТТЯ

Єгипетський міф

Ось слова Володаря Всесвіту, які зрік Він, поставши: «Я той, хто постав, як Хепра, постав Я і постали існування. Постали всі існування по тому, як постав Я. Множество істот вийшло з уст Моїх.

Не існувало ще небо і не існувала земля. Не було ще сотворено ґрунту і змії в цьому місці. Я сотворив їх із Нуна, із небуття.

Не знайшов Я собі місця, щоби стати Мені там. Розмислив Я в серці своєму, заклав основу воістину. Сотворив Я образи всі. Був Я один, бо не

виплюнув Я ще Шу, не зригнув Я ще Тефнут і не було іншого, хто творив би зі Мною.

Заклав Я основи в серці своєму, і постали чисельні істоти від істот, народжених ними. Я з'єднався з рукою Моєю стиснутою, поєднався з тінню Моєю і вилив Я сім'я у Свій власний рот. І виплюнув Я Шу, і зригнув Я Тефнут. Сказав отець Мій Нун: «Хай виростуть вони!»

І Око Моє було позаду них вічно. Відділились вони від Мене по тім, як Я існував як Єдиний Бог, і ось три боги зі мною. Був Я на землі цій, і Шу та Нефнут возликували із вод, де вони перебували, і привели вони Мені Око Моє з собою.

І по тому зібрав Я члени Мої й оросив їх сльозами, і постали люди зі сліз моїх, що текли з Ока Мого.

І розгнівалось Око на Мене, коли прийшло воно і знайшло інше на місці своєму. І прикрасив Я його блиском, сотвореним Мною раніше, і помістив його на лику Своєму, і потім владарювало воно над всією землею...

І сотворив Я змії всіляких та істоти всілякі з допомогою їх.

І народили Шу та Нефнут Геба і Нут, і народили Геб і Нут Осіріса, Гора, Хент-ен-Мерті, Сета, Ісиду та Нефтіду з тіла єдиного, одного по другім, і народили вони потомство багаточисельне на цій землі».

**Нун, що тримає на руках човен,
з якого вийшов Ра**

ІСІДА – ВОЛОДАРКА СВІТУ

І постарів Ра, найбільший із богів, який створив самого себе, що створив землю, небо, воду, повітря, богів, людей, звірів, худобу, черв'яків, птахів і риб. Він став здригатися в кашлі, тремтіли його губи, виділяючи слину. Стали його білі кістки сріблом, засмагли руки і ноги – золотом, пишне волосся – лазуритом, пам'ять же притупилася.

І відвернулися лики богів та людей від пресвітлого бога, і звернулися вони до Ісіди, богині-покровительки материнства, бо в усім подібна вона до Ра: молода, сильна, володіє знанням усього, чим багате Небо.

Прихованого ж імені Ра Ісіда не знала, а саме в ньому захована вся сила бога. Замислила вона відкрити цю таємницю, невідому нікому з богів і людей, бо той, хто відкриє ім'я бога, отримає над ним владу.

Підбрала Ісіда слину Ра, що стікає на землю, розтерла її з пилом у своїй долоні і розтягла утворену грудку в довгого змія з головою у вигляді нако-нечника стріли, – так не втече від нього ніхто живий.

Зі змієм у руці вирушила Ісіда на шлях Ра, яким він обходить обидві землі Єгипту. Тільки Ра наблизився, як змій його вжалив. І затремтіли його щелепи, затряслися руки й ноги, почорнів лик. Отрута заливала його тіло, як Ніл під час повені заливає береги.

Зібрався великий бог з духом і, зміцнивши своє серце, гукнув до богів по допомогу:

– Ви, що вийшли з мене, вислухайте, що зі мною сталося: пронизало мене болем щось, чого я не зміг побачити і схопити. Серце моє палає, тіло тремтить. Чи вогонь це? Чи вода?

Почувши ці слова, з'явилися до Ра його діти і, побачивши батька, залились безсилимими сльозами. Одна Ісіда не плакала, не ридала. Виступила вона вперед і вимовила з невинним виглядом:

– Що з тобою, батьку? Чи не став ти на змія, самим же створеного? Чи не підняло на тебе голову одне з творінь твоїх?

– Звідки це мені знати, дочко моя, – простогнав Ра. – Не бачив я, хто заподіяв мені біль. Але я то холодніший від води, то гарячіший від вогню. Я не бачу неба, волога виступила на моєму тілі, як у смертних.

Вислухавши це, Ісіда сказала:

– Назви мені ім'я твоє, божественний батьку. Бо живе той, хто має ім'я, а у померлого немає імені.

– Про яке ім'я ти говориш, дочко моя? – промовив Ра. – Усім відомо, що я творець неба і землі. Вранці я Хепра, в полудень – Ра, ввечері – Атум.

– Не було твого імені в усьому, що ти перерахував, – відгукнулася Ісіда. – Тому ти тремтиш і покриваєшся потом. Назви своє ім'я, і тіло твоє викине отруту. Бо живе той, чиє ім'я проказане.

А отрута палила, поширюючись по всьому тілу. Не виніс Ра цієї муки і, нахилившись до вуха своєї дочки, прошепотів своє приховане ім'я. Не питайте його в мене! Бо сказаного Ра не почув ніхто, крім Ісіди.

І втішилось її серце, радіючи з того, що його пані стала володаркою всього світу. І розкрила Ісіда свої уста:

– Впливає отрута, віддаляється від Ра, батька мого.

Ра перестав тремтіти, лик його став біліти, випарувався піт.

– Ось мені стало легше! – видихнув він. – Піду-но я своїм шляхом.

І попрямував він. Боги ж потягнулися за ним.

Залишилася одна Ісіда-чародійка. Коли боги зникли з очей, богиня не приховувала своєї радості.

– Я володарка світу, я володарка! – вигукувала вона. – Сам Ра тепер у владі моїй!

Ісіда. З розпису єгипетських гробниць

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Якщо про єгиптян та їхню культуру сьогодні у світі відомо багато, то це лише завдяки одній незвичайній людині: Жану-Франсуа Шампольйону, який народився для того, аби розкрити світові скарби великої цивілізації. Його брат брав участь в експедиції у Єгипет, яку

організував імператор Франції Наполеон. Змалечку чув розповіді про скарби Єгипту і про камінь із написами незрозумілою мовою. Ще в дитинстві майбутній учений твердо вирішив, що розшифрує давньоєгипетське письмо. До своєї мрії він прямував дуже швидко і вперто: у віці 8 років уже володів декількома мовами, а в 16 років був обраний дійсним членом Академії у Дофіні. Удостоєний звання професора Гренобльського університету. Згодом став ученим хранителем Єгипетського музею у Луврі. Завдяки розшифруванню тексту Шампольйоном давньоєгипетської пам'ятки – напису на Розетському камені та його численним дослідженням для світу відкрились можливості пізнавати і досліджувати величну культуру Єгипту.

Шампольйон відійшов зі світу у віці 41 року, так і не завершивши свої монументальні твори – «Єгипетську граматику» та «Словник ієрогліфічного письма».

Отже, культура та міфологія Єгипту завдяки Шампольйону широко розкрились для світу і принесли цій країні велику славу, а майже «поряд», на Апеннінському півострові, на території сучасної Італії, під руїнами Римської імперії була похована велика цивілізація расенів (етрусків, як їх називали римляни). Сьогоднішні дослідники вважають етрусків «космічним» народом за їхні незвичайні знання, таланти, вміння цінувати життя і жити мудро, з вдячністю до богів, що створили їх. Етруски заснували Рим і правили ним ще понад сто років, але потім були знищені Римською імперією. Розмовляли вони етрусською мовою.

Саме з міфології етрусків постала грецька і римська міфології. Дещо змінились назви богів, сюжети, але в основі культури Риму та Греції – велика культура расенів-етрусків.

Джерелами для відтворення грецької міфології є поеми «Іліада» та «Одіссея», автор – легендарний Гомер, якого вважають зачинателем давньогрецької літератури. Міфи про богів та їхню боротьбу з гігантами і титанами подані за поемою Гесіода «Теогонія» («Походження богів»).

Світ богів у цих поемах дуже наближений до світу людей: вони поводяться, як люди, в них багато гніву і ненависті, на відміну від етрусських богів, які були сповнені світла і горіли бажанням творити досконалий світ.

ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ

За етруською міфологією

Згідно з віруваннями етрусків, Творець усього суцього трудився 12 тисяч літ (по-етруськи – 12 «кілід»). Усе сотворене він розмістив у 12 сферах буття.

Упродовж першого тисячоліття були створені Небо і Земля, тобто розділений тонкий і матеріальний світи.

Друге тисячоліття було віддане створенню небесної сфери, яка замикає в собі весь простір, зорієнтований на чотири сторони світу, час, напрями животворних енергій.

У третьому тисячолітті зародилося море і всі первісні води, що течуть по землі, творять її матеріальне тіло, є середовищем життя для всіх істот.

Четверте тисячоліття – це період творення Сонця, Місяця і всіх небесних світил.

**Крилатий геній етрусків
з Боскореле. Лувр**

У п'ятому тисячолітті були створені всі повітряні істоти – птиці, земні і водні – звірі, риби і плазуни.

І лише в шостому тисячолітті Бог створив людину як найвищу істоту, в яку заклад програм усього Всесвіту. Після шостого тисячоліття розпочалася ера життя людства тривалістю, згідно з етруськими віруваннями, в шість тисяч літ – до завершення повного циклу Творення.

За уявленнями етрусків, увесь тривимірний світ, у якому живе людина, складається з верхнього – небесного, середнього – земного, і нижнього – підземного світів. Нижній світ є віддзеркаленням верхнього, тому людина, живучи в серединному світі, водночас усіма своїми діями, думками, почуваннями наче віддзеркалюється в обидвох потойбічних світах, не втрачаючи з ними зв'язку. І всім своїм життям може скеровувати свою душу або у верхній – небесний, або у нижній – підземний світ.

ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ І БОГІВ

Із грецької міфології

Спочатку існував тільки вічний, безмежний, темний Хаос. У ньому було джерело життя світу. Все виникло з безмежного Хаосу – весь світ і безсмертні боги. З Хаосу походить і богиня Земля-Гея. Широко розкинулась вона, могутня, і дає життя всьому, що живе й росте на ній. А глибоко під Землею, так глибоко, як далеко від нас неосяжне ясне небо, в незмірній глибині народився похмурий Тартар – жахлива безодня, повна вічної пітьми. З Хаосу, джерела життя, народилась і могутня сила, всеоживляюча Любов – Ерос. Почав творитися світ. Безмежний Хаос породив вічний Морок – Ереба і темну Ніч – Нюкту. А від Ночі й Мороку постали вічне Світло – Ефір і радісний світлий День – Гемера. Світло розлилося по світу, і почали змінювати одне одного ніч і день.

Могутня благодатна Земля породила безмежне блакитне Небо – Урана, і розкинулось Небо над Землею. Гордо піднялися до нього високі Гори, народжені Землею, і широко розлилося вічношумливе Море. Мати-Земля породила Небо, Гори і Море, і немає в них батька.

Уран-Небо запанував у світі. Він узяв собі за дружину благодатну Землю. Шість синів і шість дочок – могутніх, грізних титанів – мали Уран і Гея. Їхній син, титан Океан, що обтікає, наче безмежна ріка, всю землю, і богиня Фетіда породили на світ усі ріки, що котять хвилі свої до моря, і морських богинь – Океанід. А титан Гіпперіон і Тейя дали світові дітей: Сонце – Геліоса, Місяць – Селену і рум'яну Зорю – рожевоперсту Еос (Аврора). Від Астрея і Еос походять усі зірки, які горять на темному нічному небі, і всі вітри: бурхливий північний вітер Борей, східний Евр, вологий південний Нот і західний пестливий вітер Зефір, що несе багаті на дощ хмари.

Крім титанів породила могутня Земля трьох велетнів – циклопів з одним оком у лобі й трьох величезних, як гори, п'ятдесятиголових велетнів – сторуких Гекатонхейрів, названих так тому, що сто рук мав кожен із них. Проти їхньої жахливої сили ніщо не може встояти, їхня стихійна сила не знає меж.

Зненавидів Уран своїх дітей-велетнів, у надрах богині Землі замкнув він їх у глибокій темряві і не дозволив їм виходити на світ. Страждала їхня мати Земля. Її гнітив цей страшний тягар, замкнений у її надрах. Викликала вона дітей своїх, титанів, і переконувала їх повстати проти батька Урана, але вони боялися зняти руку на батька. Тільки наймолодший із них, підступний Крон (*Крон – всепоглинаючий час (хронос – час)*), хитрощами скинув свого батька і відібрав у нього владу.

Богиня Ніч народила на покару Кронові цілий сонм жажливих божеств: Таната – смерть, Еріду – розбрат, Апату – обман, Кер – знищення, Гіпно-са – сон з роєм похмурих тяжких примар, нещадну Немесиду – відплату за злочини, і багато інших. Жах, чвари, обман, боротьбу і нещастя принесли ці боги в світ, де Крон посів трон свого батька.

(За книгою М. А. Куна «Легенди і міфи Давньої Греції»)

ПУРУША – ТВОРЕЦЬ СВІТУ

З індійської міфології

В Індії зберігся міф про Пурушу – Першого бога, Прообраз Бога-Творця. Саме за його подобою була створена людина. Пуруша простерся на весь видимий простір.

*Пуруша – тисячоголовий,
Тисячоокий, тисячоногий.
З усіх боків покривши землю,
Він височить (над нею ще) на десять пальців.
Справді, Пуруша – це все,
Що було і що буде.
Він також панує над безсмертям...
Чверть його – всі істоти.
Три чверті його – Безсмертя на Небі, –*

співається в «Гімні Пуруші», який збережений у давньоіндійській книзі знань «Рігвіда».

Вважають, що Пуруша приніс себе в жертву світові, – з його тіла народились тварини, з розуму Пуруші народився Місяць, з очей – Сонце, з уст – Вогонь, з дихання – Вітер. З голови народилося Небо, з ніг – Земля, з вух – сторони світу.

Так був створений світ із досконалого тіла Першого бога. Він сяє над світами, немов сонце, і той, хто усвідомлює велич Пуруші, досягає безсмертя.

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Джерелом скандинавської міфології стали підручники з поезики під назвами «Старша Едда» і «Молодша Едда». Автори цих поем зібрали і записали давньоскандинавські віршовані поеми, що розповідали про творення світу і діяння богів.

За скандинавською міфологією, світобудова була поділена на дев'ять світів.

Молодша Едда. Видання VIII ст.

Світи на гілках ясена Ігдрасиля

Її зображали у вигляді ясена Ігдрасиля – так званого Світового дерева. Людський світ знаходиться рівно посередині. На одному рівні з Мідгардом – рід велетів йотунів, а ще вище – Асгард: тут живуть боги-аси. Нижче Мідгарда знаходиться нижній світ темних гномів, а ще нижче – світ мертвих.

ВИНИКНЕННЯ ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ

За мотивами карело-фінського епосу «Калевала»

У далекі часи, коли сонце ще не світило на небі, дикую і пустельною була земля. Ніде ні дерева, ні травинки, – лиш камінь та пісок.

І море було також мертвим, як пісок і земля. І небо – таким порожнім, як море.

Ні одна рибина не пропливала в глибині морських вод. Ні одна птиця не тривожила шелестом своїх крил повітряний простір.

Усе було мертве: і земля, і вода, і повітря.

Сумно стало доньці повітря Ілматар у її повітряній пустелі, і захотіла вона спуститися на прозорий хребет моря. Та ледь торкнулась Ілматар сонних вод – як сколихнулось непорушне море. Зі сходу і заходу, з півночі і півдня налетіли злі вітри, піднялись піністі хвилі. Буря кидала Ілматар

з гребеня на гребінь, хвилі закрутили її і понесли по широких морських дорогах.

Уже й не рада Ілматар, що проміняла небесний простір на морську непроглядь. Та не покинула вона запіненого хребта моря. Не здолали її ні вітри, ні хвилі.

Так минав час. На небі загорілось молоде сонце, ясний місяць поплив по небозводі, зайнялись ясні зорі, з глибин сонних вод піднялась суша. А Ілматар усе бродила туманними рівнинами моря.

Раз поглянула в один бік, в другий, – і побачила земну твердь.

Пливе Ілматар повз береги, і там, де махне рукою, – виступають у море миси, де нахилить голову, – врізуються у берег затоки, де погладить долонею камінь, – відкриваються мілини. А де торкнеться ногою дна, – залишаються глибокі риб'ячі ями.

Накидала Ілматар високі гори, проламала в скелях ущелини, – розгладила зморшки на поверхні землі і повернулась у свої володіння.

Не минуло ще тридцяти літ.

І коли проминав тридцятий рік, народився в Ілматар син – і назвала його Вяйнемейнен.

Бистрі хвилі підхопили його і понесли за морською течією.

Довго плів він, поки не прибило його до невідомого берега.

Гола, непривітна земля.

Міцно вхопився Вяйнемейнен за гребені хвиль – став на ноги і ступив на землю.

Йому світило сонце, молодий місяць сіяв над його головою, а семизірна Ведмедиця навчала його мудрості життя.

Багато разів піднімалось на небі золоте сонце, багато разів сходив срібний місяць і загорялись ясні зорі, – та все такою ж, як і в перший день, залишалась земля: пісок та камінь, камінь та пісок.

«Як же засіяти цю мертву землю? – думав Вяйнемейнен. – Хто кине в неї живе насіння?»

І тільки подумав, – а вже йде до нього мізинний хлопчик із торбиною за плечима.

– Хто ти такий? – здивувався Вяйнемейнен.

– Я – Сампс Пеллервойнен, – відповідає хлопчик. – Я прийшов, щоб допомогти тобі, приніс зерно, щоб засіяти цю землю.

Дістав він зі своєї торбини жменю насінин і взявся до роботи.

Сіє він по горах сосни, на пагорбах – ялиці, в сухіших місцях – рожевий верес, поближче до води – сріблисту вербу. Де яруга – кидає насіння берези, де болото – засіває рокиту, а по берегах рік – могутні дуби.

Розкинув Сампс насіння – і ожила земля.

Один лише дуб не хоче сходити.

Сім днів і сім ночей чекав Вяйнемейнен. Тоді пішов до берега моря.

– Ілматар! – покликав він. – Володарко рік і морів! Ти, що подарувала мені життя, – навчи, як виростити дуба, допоможи ростку пробитися на світ!

І тільки сказав – розступилась хвиля, і вийшли на берег чотири панни. Стали вони косити на лужку траву. Один раз пройшлися з косами, другий раз – із граблями і зібрали цілу копицю сіна.

А за паннами йшов із морської глибини богатир. Викресав він вогонь із каменю і підпалив копицю з чотирьох боків.

Запалало сіно. І зосталася тільки купа сірого попелу.

Взяв богатир ніжний зелений листок, поклав на нього жолудь і засипав сухою золою.

І проросла на тому місці тоненька бадилінка, зійшов ніжний дубовий пагін.

Швидко тягнеться він угору, на всі чотири сторони розкинулись могутні віти.

Ось уже в саме небо вперся дуб своїми вершинами. А вершин у нього не одна, не дві, а цілих сто.

Заступив дуб сонце і місяць ясний... Темно стало на землі.

«О горе! – думає Вяйнемейнен. – Рибі в морській глибині і тій погано, коли сонця нема, а людині без сонця життя нема».

Подумав він і знову прийшов на берег моря.

Став кликати Ілматар і просити, аби допомогла звалити зле дерево.

І лиш вимовив останні слова – знову розступилися хвилі, і вийшов богатир. Був той богатир не з найбільших, – до хмар не сягне, а з великий палець ростом буде.

Шапка на ньому мідна, чоботи мідні, рукавиці мідні.

За плечима в мідного богатиря – мідна сокира. Якраз на його богатирську силу: топориче – з півпальця, обух – що твій ніготь.

Здивувався Вяйнемейнен і питає мідного чоловічка:

– Де тобі з цим дубом справитись? На тебе поглянути – не дуже ти сильніший за мертвого!

І раптом бачить Вяйнемейнен: став рости мідний чоловічок. Хвилини не пройшло, а вже стояв перед ним справжній велетень.

Вперся велетень п'ятами в землю – і прогнулась під ним земля. Підняв голову – головою хмару зачепив. Руки в нього, як стовбури сосен, волосся – до п'ят.

Нагострив свою сокиру до шести каменів, до семи кременів і рушив до дуба. Три кроки зробив – і вже стоїть коло дерева.

Вдарив велетень, та так, що іскри в усі боки посипались, але дуб навіть жодним листочком не поворухнувся. Вдруге замахнувся – і застогнав, затріщав дуб. Тоді втретє ударив – і повалилось на землю непокірне дерево.

І знову відкрився над Калевалою голубий простір неба. Знову все ожило, знову заспівали пташки небесні. Всім багата стала земля.

Зосталося Вяйнемейнену посіяти на ній хліб. І тільки захотів він вкинути у землю насіння, як раптом почув чийсь дзвінкий голос:

*– Тут ячмінь зійти не може –
не розчищене тут поле.
Треба праліс цей зрубати
і вогнем пеньки спалити.*

Здивувався Вяйнемейнен, підняв голову і бачить – це синиця на дереві подає йому голос. Послухав її поради, зрубав усі дерева, тільки одну березу залишив. Летить по небу орел, побачив її і питає:

– Для чого ти залишив одну березу посеред поля?

– Для того, щоб могли відпочивати перелітні птиці, щоб і ти, небесний орле, міг опуститись на її вершину.

– Спасибі тобі, що подумав про нас, крилатий народ, – сказав орел. Ударив він своїм сильним крилом до каменя і висік вогонь. Тут налетіли вітри – північний і східний, південний і західний, – роздули вони великий вогонь, погнали по всій поляні і перетворили в попіл увесь ліс.

Мюд Мечев. Вяйнемейнен

І коли земля стала сірою від золи, витяг Вяйнемейнен сім заповітних дорогоцінних зерен. Кидає їх у землю і примовляє:

*– Сію, сію, засіваю,
зерном світ благословляю!
Пробудися, земле рідна,
прокидайтесь, надра плідні!
Хай росте моє насіння,
пробиваючи каміння!
Укко, неба володарю, –
хай пливуть по небу хмари,
хай дощі напоять ниву,
хай медами пахне злива,
щоби лан заколосився,
де я славно потрудився!*

ПОЧАТОК ЖИТТЯ

За міфологією інків

Світ цей існував вічно, але був він мертвим і порожнім.

І тоді бог Віракоча, Творець світла і Прабатько всіх людей, створив в озері Тітікака Сонце, Місяць і Зірки. Творячи їх, він повторював слова: «Хай буде світло!», «Хай буде Небо!», «Хай будуть Зірки!» Цей Творець знав силу свого слова.

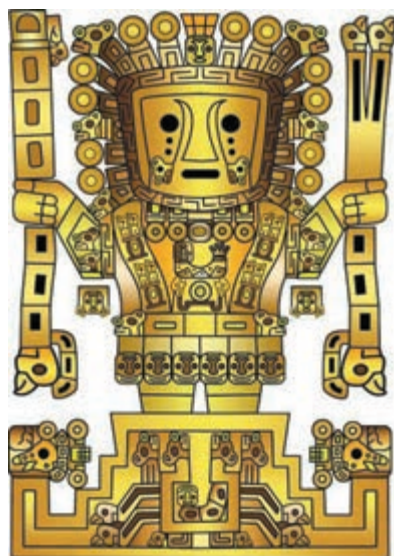
Так почалося життя. Так почався рух у всіх світах, бо Всесвіт – триєдиний, він складається із трьох світів.

У верхньому світі перебувають небесні боги. Внутрішній світ – це світ, де живуть люди, звірі, дерева і рослини. А нижній світ – це світ, у якому правлять боги мертвих.

Зв'язок між усіма трьома світами підтримують дві великі змії. Вони ховаються у водах світу мертвих і лише час від часу виходять назовні у світ людей.

Одна змія підіймається високо вгору і розгортається над світом, як величезне дерево, що своїм верховіттям сягає неба. А друга обертається у широку ріку, що своїми могутніми життєдайними водами омиває всю землю.

Торкаючись межі третього, верхнього світу, одна змія перетворюється на веселку і кидає чарівний міст між небом і землею, між усіма трьома світами. Друга змія черкає межі світів яскравим зигзагом блискавки, заряджаючи внутрішній світ енергією життя.

Бог Віракоча

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

На нашій планеті збереглося декілька книг, які є скарбницею всього людства, серед них – всім нам відома «Біблія», індійські книги «Магабхарата» й «Рігвіда», а на американському континенті особливо шаную користуються священна книга народу майя – «Пополь-Вух». Про неї довго ходили розповіді, але тільки в XIX столітті цю книгу вдалося виявити у Гватемалі.

Багато сумнівів було у достовірності «Пополь-Вух», їх висловлювали здебільшого люди, які були не обізнаними з древньою культурою

та міфологією Латинської Америки. Міфи, яскраво подані в цій книзі, були поширеними серед усіх великих народів західного континенту. У цій цікавій книжці ми знаходимо схожість із багатьма іншими творами стародавніх часів. Але саме це свідчить про відгомін реальних подій і явищ, що відбувались на нашій планеті на початку зародження життя. «Пополь-Вух» викликає до себе більший інтерес, ніж будь-які інші схожі книги, бо він є єдиним твором корінного населення Америки, що дійшов до нас із доколумбових часів.

Назва «Пополь-Вух» означає «Збірник списаних аркушів», і це доводить, що книга, ймовірно, містила в собі перекази, записані в дуже давній період. Мова кіче, на якій книга написана, була діалектом мови майя, поширеним за часів завоювання іспанцями Гватемали, Гондурасу і Сан-Сальвадора. Мовою кіче і понині розмовляють місцеві жителі в цих регіонах. «Пополь-Вух» подає три версії створення людини. І всі вони по-своєму цікаві, бо засвідчують, що наші творці хотіли бачити нас дуже талановитими і трішки схожими на них, але не пихатими та байдужими до волі Неба.

Індіанське плем'я гуронів, що колись мало свою мову й особливі вірування, належало до великої групи ірокезів. У цих народностей були звірині тотеми, яких вони вважали своїми предками: вовки, ведмеді, черепахи та ін. Звідси – особливий погляд на створення світу в міфології гуронів.

Корінні народи Америки створили величну культуру, яка донині дивує увесь світ. Але завоювання Колумбом цього континенту майже повністю зруйнувало його народи. В доколумбовій Америці проживало майже 100 мільйонів людей, а за 150 років після колонізації цих земель залишилося лише 5 мільйонів.

Фрагмент книги «Пополь-Вух»

ЗАРОДЖЕННЯ СВІТУ

Із книги індіанців племені кіче «Пополь-Вух»

Це – розповідь про те, як усе було в стані невідомості, все холодне, все в мовчанні; все непорушне, тихе; і простір неба був порожнім.

Це перша розповідь, перше передання. Не було ні людини, ні тварини, ні птахів, ні риб, крабів, дерев, каміння, печер, ущелин, трав, не було лісів; існувало тільки небо.

Поверхня землі тоді ще не з'явилась. Було тільки холодне море і великий простір небес.

Не було ще нічого з'єданого, ніщо не могло створити шум, не було нічого, що могло би рухатися або дрижати чи шуміти в небі.

Не було нічого, що існувало би, що могло би мати існування; була лише холодна вода, спокійне море, самотнє і тихе. Не існувало нічого.

У темноті, вночі, була лише нерухомість, тільки мовчання.

Одні лише Сотворителька і Творець, Тепеу і Кукумац, Велика мати і Великий батько були в безмежних водах. Так, вони знаходились там, приховані під зеленим і голубим пір'ям, і тому вони називались Кукумац. Від природи своєї вони були великими мудрецьми і великими мислителями. Ось у такому вигляді існувало небо, і там знаходилось Серце небес – таке ім'я Бога, і так він називався.

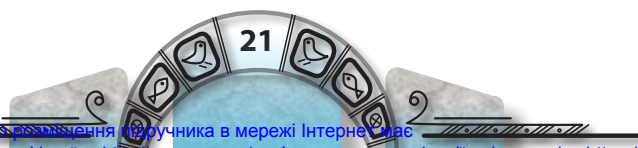
Тоді прийшло його Слово. До Тепеу і Кукумац, що зібралися разом у мороці, вночі прийшло воно, і Тепеу, і Кукумац говорили з ним. І ось вони говорили, обговорюючи і радячись, вони погодилися одне з одним, вони об'єднали свої слова і свої думки.

І в той час коли вони розмірковували, їм стало зрозуміло, що при настанні зорі повинна з'явитися людина. Тоді вони розподілили створення світу, ріст дерев і лісових хащів, народження життя і сотворення людини. Так було встановлено це в мороці і вночі силою того, хто є Серцем небес, хто іменується Хуракан.

Перший називається Какулха-Хуракан. Другий – Чіпі-Какулха. Третій – Раша-Какулха. І ці троє – суть єдине Серце небес.

Тоді Тепеу і Кукумац зійшлися разом з ними, тоді вони радилися про життя і світло, про те, що треба зробити, аби з'явилися світло і зоря; ким має стати той, хто потурбується про їхню їжу і харчування.

– Нехай це звершиться! Нехай буде заповнена порожнеча! Нехай води відступлять і створять порожнечу, нехай з'явиться Земля і буде міцною. Нехай буде світло, нехай сяє зоря над Землею і на Небі! Але нема ні слави, ні величі у нашому творінні, поки не буде створена людська істота, поки не буде створена людина! – так говорили вони.

Тоді була створена земля. «Земля!» – вигукнули вони, і негайно вона була створена. Подібна до туману, подібна до хмаринки і до хмари пилу була земля при своєму сотворенні, на початку своєї тілесності. Потім з'явилися гори з води; велетенські гори вирости миттєво.

І тоді Кукумац зрадів і вигукнув:

– Корисним був твій прихід, Серце Небес, і твій, Хуракане, і твій, Чіпі-Какулхо, і твій, Рашо-Какулхо!

– Наша робота, наше творіння має бути завершеним! – відповіли вони.

Спершу були створені земля, гори і долини, було вказано шлях водним потокам, потічки стали вільно текти біля підніжжя пагорбів і між ними. Відтоді, коли з'явилися високі гори, були розділені ріки.

Боги Тепеу і Кукумац творять світ

ЯК З'ЯВИЛАСЬ ЗЕМЛЯ

Міф індіанців племені гуронів

Спочатку не було нічого, окрім води. Тільки широке-широке море простиралось на всі чотири сторони світу. Його єдиними мешканцями були тварини, які жили на воді, під водою, літали у повітрі.

Одного дня із Неба впала прекрасна жінка. Дві полярні гагари пролітали неподалік, побачили вони жінку – і підхопили її. Але ноша була занадто важка для двох маленьких гагар. Злякалися птиці, що не втримають вони дорогоцінну ношу, упустять у море – і вона втоне.

Голосно закликали вони на допомогу. На пташиний клич обізвалося все живе. Стали радитися, як врятувати небожительку.

Велика Морська Черепаха сказала:

– Опустить її на мою спину. Нікуди вона з моєї спини не впаде.

Гагари так і зробили.

Потім рада звірів стала радитись, як бути далі. Мудра Морська Черепаха сказала, що жінці для життя необхідна земля.

Усі звірі по черзі стали пірнати на морське дно, але ніхто до нього так і не досягнув.

Останньою пірнула Жаба.

Пройшло дуже багато часу, поки Жаба з'явилася на поверхні води і принесла жменьку землі. Цю землю вона віддала жінці. А жінка розсыпала її по спині Черепахи, розрівняла землю.

Так виникла суша.

Із часом на цій суші зазеленіла трава, виростили дерева, потекли ріки.

Жінка народила дітей. І діти почали жити на розквітлій землі.

А земля і досі тримається на спині Великої Черепахи.

Картина Джеймса Барні.
Воїн із племені гірських ута

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

У багатьох міфах описано, що народжений із Праокеану світ нагадував яйце, знесене якоюсь велетенською птахом, що літала в темряві чи плавала в темних водах Небуття. Про народження світу як чарівного яйця розповідають українські казки «Курочка ряба», «Яйце-райце», міфи Єгипту, Індії, Китаю і багатьох інших країн.

Але хто ж задумав створити цей чарівний світ, схожий на золоте яйце? І чому всі планети й зірки мають форму яйця?

В українських колядках про створення світу зазначено, що до появи землі й неба десь у глибинах вічного мороку вже росло дерево, а на тому дереві сиділо «три голубоньки». Ці «голубоньки» «раду радили, як світ сновати». Голуб у різних культурах світу є символом Святого Духа, Любові і Чистоти. Тому в міфології давніх народів згадано про те, що спочатку виникла Любов, вона породила Думки, а Думки перетворилися у Задум Творця. І так був створений світ, – його знесла чарівна Птаха (в українців це курочка ряба, качечка-утінка), як золоте яйце, подароване Небом.

Слово «сновати» (снувати) означає творити пряжу. Всесвіт справді нагадує полотно, зіткане з променів світла. Це підтверджує і сучасна наука. Тому не даремно образ Дерева Життя ми бачимо на вишитих

українських рушниках, у народному розписі, – про це Дерево оповідає одна з найдавніших писемних пам'яток людства: «Книга Буття» Старого Завіту.

В українських міфах та легендах Дерево Життя – Райське Дерево, що росте посеред Вирію-раю. На ньому ростуть золоті плоди, а з коріння б'ють золоті та срібні джерела.

З українськими колядками гармонійно перегукується давньо-угорська легенда про створення світу.

КОЛИ НЕ БУЛО З НАЩАДА СВІТУ

Українська колядка

Коли не було з Нащада світу,
Тоді не було ні неба, ні землі,
А тільки було синєє море,
А серед моря – зелений явір.
На явороньку – три голубоньки,
Три голубоньки радоньку радять,
Радоньку радять, як світ сновати:
– Та спустимося на дно до моря,
Та дістанемо дрібного піску,
Дрібний пісочок посіємо ми,
Та нам ся стане чорна земляця.
Та дістанемо золотий камінь,
Золотий камінь посіємо ми,
Та нам ся стане ясне небонько,
Ясне небонько, світле сонінько,
Світле сонінько, ясен місячик,
Ясен місячик, ясна зірниця,
Ясна зірниця, дрібні звіздочки.

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

Давньоукраїнський міф про створення світу

Ще на початку світу було лише велике Нащадо – безмежний морок і пітьма, в яких невидимо перебували всі початки й зародки. Колись у цей могутній зародок Буття прилетіло з Вічності у Вічність всевидяче Око. Воно існувало завжди, споконвіку, як і велике Нащадо.

Всевидяче Око пронизало своїм могутнім променем бездонне й темне Нащадо – і раптом пустило сльозу. З тієї кришталевої чистоти народився птах на ім'я Сокіл – посланець Божий. Його священний Дух осяяв темряву, аби засіяти в ній Свідомість та Буття.

Зарокотало Нащадо, завирувала пітьма і могутньою лавиною закрутилася довкола Первоптаха, аби поглинути його. Розправивши своє сяюче пір'я, Сокіл кинувся у бій. Він літав над Оком, творячи в темряві сяючі кола Буття і Свідомості. Не одну сотню тисяч літ кружляв він у темряві, пронизуючи своїм сяйвом пітьму і творячи золоті райдужні кола нового простору, що вже переставав бути Нічим.

Тоді Первоптах Сокіл зніс золоте яйце і кинув його у створений простір. З того яйця народився Благом подарований Вирій-Рай, посеред якого стало рости Дерево Життя.

Змахнув крилами Сокіл-Род, злетів на золотий вершечок Дерева і став мостити собі золоте гніздо. Змостивши його, став творити довкола себе світ.

Росло-розросталося Дерево Життя. Під цим могутнім Прадубом постав вічноживий камінь Алатар, на котрому запалав живий вогонь. Всі боги, що народилися разом зі світом, стали приходити до цього вогню і молитися за світ.

А під священним каменем заховане безсмертя людської Душі, яка стала найкращим творінням у новонародженому світі.

Восьмикутна зірка – символ Алатара на українських писанках і вишивках

НАСІННЯ СВЯТОГО МОРЯ

Угорська легенда

Коли ще не було землі, серед вічного моря в золотому палаці сидів Великий Небесний Батько на своєму золотому троні.

Він – білий бородатий бог вічності. На його чорних шатах – тисячі блискучих зірок. А поруч – його дружина, Велика Небесна мати. На її білих шатах також палахкотять зірки.

Перед ними стояв їхній прекрасний золотистий син, бог сонця Мадяр. Він запитував у Батька, коли буде створено світ.

Довго думав Батько і сказав, що треба створити для людей окремий світ, в якому вони будуть жити, як їхні діти.

– Як нам створити такий світ, мій дорогий батьку? – запитав син.

– У глибині синього Моря Вічності спить маленьке насіння Людини. Отже, треба спуститися на дно моря і винести спляче насіння.

Почувши ці слова, син перекинувся в золоту качку і пірнув у хвилі Моря Вічності. Довгий час плавав він над водою, а потім пірнув у глибину. Та не вдалося йому сягнути дна – і виринув він на поверхню.

Тричі пірнала золота качка – і за третім разом торкнулася вона дна та захопила дзьобом частину морського піску. Та винесла на поверхню насіння – сплячі очі, що були схожі на маленькі зірки. Вони прокинулись, вирости і стали живими істотами.

РОД-ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ

Давньоукраїнський міф

Летіли по небу над Морем-Окіяном три соколи: перший дорогу вибирав, другий ніс у клюві сніп колосся, а третій – жменьку землі. Колосся ніс Сокіл-Білобог, землю – Сокіл-Чорнобог, а батько їхній – Сокіл-Род-Вседержитель.

І впустив землю Чорнобог, і впала вона на дно моря. І з волі Сокола-Рода перекинувся Чорнобог у сизого селезня та пірнув на морське дно.

Так піднявся посеред Моря-Окіяну острів Буян, а на тому острові з волі Вседержителя піднялася біла Мер-Гора, а на вершині гори виріс Прадуб.

Так минув перший круг Творення – і Небесний Плуг розділив Час на День і Ніч.

І засів Сокіл-Род на вершині Прадуба до Кінця Часів.

А тоді Білобог, перекинувшись сизим селезнем, піднявся до Небес, кинув у них зерно – і впало воно у чорнозем, сповнене ярої сили.

І тоді звелів Род Білобогу і Чорнобогу наділити все суще душами, що є частками Самого Рода, – як він, безсмертними. І дав він їм чарівний молот, і звелів бити ним по каменю Алатирию, що лежав у підніжжі Прадуба на вершині Мер-Гори.

Став бити молотом Білобог – і розлітались іскри золоті, ударяв по каменю Чорнобог – розповзалися змії та розлітались чорні ворони.

І з того часу душі тих, що живуть у Праві (Правді, на правій стороні), схожі на золоті іскри, а душі тих, що ходять стороною Кривди (лівою), стають воронами та зміями.

ПРО СИЛУ РОДА І ЦАРСТВА ПРИРОДИ

Давньоукраїнський міф

Колись давним-давно світ ховався у пітьмі. З волі Всевишнього з'явилося Золоте Яйце. У ньому був бог Род. Саме він дав початок усьому, що з'явилося потім на Землі.

Род народив Любов – Ладу-матінку. Разом вийшли вони із Золотого Яйця і створили стільки зоряних світів, що їх дотепер ніхто порахувати не може. У числі цих світів був і наш земний світ. Сонце, що світить над нами, вийшло з обличчя Рода. Темні ночі склалися з дум Рода. Місяць, що не дає землі вночі зануритися у морок, вийшов із грудей Рода. Зірки розсипалися на нічному небі з очей Рода. Ранкові й вечірні зорі з'явилися із брів Рода. Швидкий вітер – це дихання Рода. Природа – це все, що створив Род. Він відокремив Правду від Кривди, світ видимий – Яву від світу невидимого, духовного – від Нави. Коли Род на своїй вогняній колісниці перетинав Небо, виникала Блискавка, гримів Грім.

Богові Сонця Род подарував золотий човник, на якому Сонце впливає на Небо. Щоночі Місяць виходить на ньому в нічне Небо.

Із вуст Рода вийшов птах Мати Слова – Дух Божий. Потім з’явився Сварог – Небесний Батько. Саме Небесному Батькові Род передав завершення створення світу. Сварог став хазяїном земного Світу, владикою Божого Царства. Щоб Небо ніколи не впало на Землю, Сварог підпер його дванадцятьма стовпами.

Для молитов і прославляння Всевишній Род створив бога Браму. Брама подарував людям священні книги.

Потім Род створив Великий Океан.

Коли Великий Океан спінився, з нього вийшла Світова Качечка (Утінка). Вона народила безліч богів.

Потім Род створив камінь Алатир. Цим чарівним каменем він почав збивати Молоко небесної корови. Коли з Молока утворилося Масло, з’явилася Мати Сира Земля, на якій і живуть усі люди.

Алатир

ПРО ФЕНІКСА

Бедуїнська легенда

Колись давно, як на землі людей ще було мало, на Аравійському півострові жили кочові племена арабів – бедуїни, тобто степовики.

У цих умілих вершників кожна дитина від народження кочувала разом із батьками. За час довгих переходів малеча слухала легенди та перекази бедуїнів. Чи не найпопулярнішою була легенда про походження Землі. Цю легенду розповідали тоді і в Єгипті, і в далекому Китаї – у всіх краях, де люди замислювалися над вічною змінністю життя у Всесвіті.

У той час, розповідали старі бедуїни, коли ще не було на світі білому нічого, літав у царстві Питьми великий птах Фенікс. Птах був надзвичайно великий – у кілька разів більший від нашої Землі. Жовтогарячий Фенікс давно вилетів із гігантського гнізда – Всесвіту – і шукав хорошого місця для Яйця, з якого мало народитися потомство.

Упродовж кількох мільйонів років сонячний птах Фенікс літав по Всесвіту і не знаходив належного місця. У просторі Всесвіту все ще було вільне – і можна було зупинитись де завгодно. Але птах шукав для свого потомства зручної, не надто світлої і не надто темної домівки.

А ще Феніксу хотілось, аби його нащадок не потерпав від космічних вітрів, хижаків та недоброго ока.

Нарешті таке місце знайшлося. Фенікс зупинився і повис у просторі. Так величезний птах сидів доти, поки висидів гігантське Яйце.

Щасливим повернувся він у своє старе, добре насиджене гніздо і звідти постійно кожної днини стежив за своїм дитям.

А Яйце позбулося первісної шкаралупи. Гарячий жовток постійно кипів. Від нього нагрівалась поверхня величезного Яйця і теж безперестанку булькотіла.

Минали роки, століття і тисячоліття. Поступово верхній шар Яйця затверднув і утворилась тверда поверхня нашої Землі. А там, де було більше води, – постали моря й океани.

Легенду цю бедуїни зберегли донині. І Фенікс – Сонце також вічно дивиться за своїм Яйцем – Землею. А жовток усередині Яйця – Землі і зараз гарячий, і сьогодні він вирує та кипить.

Птах Фенікс

МУЗИКА АЙНУРІВ

Із епосу народів

Був Еру, єдиний, що в Арді зветься Улуватар; і першим створив він Айнурів Священних, що були плодом його дум; і вони були з ним раніше, ніж було створено що-небудь інше.

І він говорив з ними, пропонуючи їм музичні теми; і вони співали перед ним, і він радів. Але тривалий час кожен із них співав окремо чи по двоє-

троє, а інші слухали: бо кожен розумів лише ту частину розуму Улуватара, з котрої вийшов; і погано розуміли вони своїх братів.

Але, слухаючи, вони починали розуміти один одного більш глибоко, і їхня єдність та гармонія зростали.

І прийшов час, коли Улуватар скликав усіх Айнурів і подав їм величну тему, відкрив їм речі, значно більші й чудесніші, які давав раніше. І велич початку її, і блиск кінця так вразили Айнурів, що вони мовчки вклонилися перед Улуватаром.

І тоді сказав їм Улуватар:

– Я хочу, щоб з тої теми, котру я дав вам, ви всі разом створили Велику Музику. І так як я запалив вас від Незгасимого Полум'я, ви явіть тепер сили свої у розкритті цієї теми – кожен, як думається і бажається йому. А я буду сидіти і слухати, і радіти, що через все велике краса прийде в пісню.

І тоді голоси Айнурів, подібні до арф і лютець, скрипок і труб, віолончелей та органів, і численних співочих хорів, почали втілювати тему Улуватара у велику музику; і звуки мелодій, які безконечно чергувалися і спліталися в гармонії, виходили за межу чутого, піднімалися ввись та опускалися до глибин, і музика, і її ехо полинули в Ніщо, і воно вже не було Нічим...

Ніколи не створювали Айнури музики, схожої на цю, хоч і говорять, що ще величніша музика буде створена перед Улуватаром хорами Айнурів і дітей Улуватара (себто людьми) після Кінця Днів. Тоді теми Улуватара будуть зіграні вірно і здобудуть Буття в мить, коли зазвучать, бо кожен тоді досягне свою мету і буде розуміти кожного, і Улуватар дасть їхнім душам таємне полум'я, бо буде задоволений.

Фото Землі і Галактики з телескопа Хаббл

ПРО СВІТОВЕ ДЕРЕВО

З шумерського епосу про Гільгамеша

В предвічні дні, в безконечні дні,
В предвічні ночі, в безконечні ночі,
В предвічні роки, в безконечні роки,
В ті часи, коли все насущне в сяйві з'явилося, ось коли,
В ті колишні часи, коли все насущне ніжно вимовилось, ось коли,
Коли в оселях країни хліб їсти стали, ось коли,
Коли в печах Країни плавильні тиглі робити стали, ось коли,
Коли небеса від землі відступилися, ось коли,
Коли земля від небес відійшла, ось коли,
Коли людське ім'я встановилось, ось коли,
Коли Ан собі небо забрав, ось коли,
А Енліль собі землю забрав, ось коли,
Коли Ерешкігаль шлюбним дарунком
Світу підземному дарували, ось коли,
Коли батько світом підземним поплив, ось коли,
Коли Енкі світом підземним поплив, ось коли, –
Кидаються малі до володаря,
Линуть Великі до Енкі,
Ці Малі – каменя руки,
Ці Великі – то камені, від яких танцюють тростини,
Навколо кіля човна Енкі
Вони розсипаються, мов черепахи,
Перед носом човна владаревого
Вода, наче вовк, усе пожирає,
За кормою човна Енкі
Вода, наче лев, лютує, –
Тоді, в ті дні, Древо, єдине Древо, Хулуппу-Древо,
На березі Євфрата чистого посаджене,
Води Євфрата п'є воно, –
Вітер південний налітає щосили, корені вириває, віття його ламає,
Євфрат водою його збиває.
Жінка, словам Ана покірна, йде,
Словам Енліля покірна, йде,
Древо рукою своєю бере, до Урука приносить.
У квітучий сад Інанни його несе.
Жінка рук не покладає, Древо плекає,

Жінка очей не зводить, рук не покладає, древо плекає.
«Коли ж буде престол чудовний, щоб я сіла?» – питає.
«Коли ж буде ложе чудовне, щоб я лягла?» – питає...
П'ять років минуло, десять років минуло.
Виросло деревце, кору його не розколоти.
У корінні його змія, що знає закляття, зробила кубло.
У вітті його Анзуд-пташ вивів пташенята.
Посередині Ліліт-діва спорудила собі житло.
Діва білозуба, серце безтурботне.
Я, світла Гашанна, як гірко я плачу!
На слова, що сестра його мовила,
Брат її, Гільгамеш могутній, на слова її озвався.
Пояс, що важив п'ятдесят мін, він одяг,
П'ятдесят мін йому – наче тридцять сіклів.
Бронзову сокиру, дорожню свою сокиру,
Сім талантів і сім мін завважки, узяв у руку.

Ліліт-діва. Барельєф

У корінні змію, що не знає закляття, убив.
У вітті Анзуд-пташ схопив пташеня своє, полетів у гори.
Посередині Ліліт-діва зруйнувала своє житло,
Зруйнувавши, кинулась утікати.

А древо – коріння його він зрубав, віття його він розколов.
Земляки його, що з ним разом були,
Віття його відтяли, пов'язали, –
Сестрі своїй, чистій Інанні, для престолу віддав,
Для ложа її віддав...

Дерево Хулуппу. Барельєф

Поміркуймо разом

1. Прочитавши міфи різних народів, створені в різний час і на різних континентах нашої планети, спробуй визначити, що в цих міфах є спільного.

2. Склади короткий опис картини творення світу, використовуючи сюжети різних міфів за таким планом:

- Що було на самому початку – коли не було ні землі, ні неба?
- Як ти уявляєш собі Творця світу – з точки зору сучасної людини?
- Чому в багатьох міфах Творця світу зображають у формі птаха? На яку його ознаку це вказує?
- Яку роль відіграє Слово-думка у творенні світу?

3. Чи важлива твоя думка у прийнятті життєвих рішень?

4. Спробуй намалювати картину творення світу, використовуючи мотиви різних міфологічних розповідей.

5. Який міф сподобався тобі найбільше?

6. Напиши власну фантастичну історію про творення світу, використовуючи сюжети міфів.

ТАК НАРОДИЛИСЯ ЛЮДИ

Мікеланджело. Створення Адама. Фреска Сікстинської капели в Римі

ПРО ПЕРШИХ ЛЮДЕЙ

Із книги індіанців племені кіче «Пополь-Вух»

І запитали Велика Мати і Великий Батько: «Невже тільки мовчання і тільки тиша будуть під деревами, під ліанами? Добре, аби в майбутньому там був хтось, хто буде їх охороняти».

Так говорили вони, коли розмірковували і розмовляли одне з одним. І швидко були створені олені та птахи. Негайно вказали їм на житла...

І коли це було завершено, Велика Мати і Великий Батько сказали створеним звірам та птахам: «Говоріть, кричіть, щебечіть, кличте, розмовляйте одне з одним, кожен відповідно до роду свого, своїм способом! Називайте наші імена, оспівуйте нас, ваших Батька і Матір, говоріть голосно, хваліть нас!»

Але вони не могли змусити їх говорити так, як люди; їхні створіння лише свистіли, пищали і кудажкали, вони не могли вимовляти слів, і кожне свистіло на свій лад.

Тоді вирішили Великий Батько і Велика Мати, що треба створити істот, які будуть шанувати їх. А тварин, що не вміли говорити, вирішили принести в жертву: їхня плоть мала бути призначена на поживу.

Наближався час зорі, і треба було поспішати. І була створена перша істота із землі та глини. Але вона вийшла невдалою: розпливалася, була

м'якою, без руху, не мала сили. Вона могла заговорити, але розуму в неї не було. Швидко намокла у воді і не могла стояти.

Побачивши, що ці істоти не можуть ні ходити, ні розмножуватися, Сотворителька і Творець зруйнували свою роботу і знову почали радитися. Вони хотіли, щоб людська істота могла годувати і підтримувати їх, закликати і пам'ятати.

Вони прикликали на допомогу всі небесні сили, і знову спробували створити людину. Цього разу вона була витесана з дерева.

Дерев'яні істоти були схожі на людей, говорили, як люди, і населили поверхню землі. Вони існували та розмножувались, але не мали ні душі, ні розуму, не пам'ятали про свого Творця і Сотворительку. Лише безцільно бродили по світу на своїх чотирьох ногах.

Вони уже не пам'ятали про Серце небес, і тому загинули...

Фрагмент із книги майя «Пополь-Вух» про створення людей

ДРУГЕ НАРОДЖЕННЯ ЛЮДЕЙ

Книга «Пополь-Вух» розповідає про те, як боги засумували за людьми і стали радитись, якими мають бути наступні покоління людей.

Нових чотирьох людей боги зробили з тіста, замішаного з борошна жовтої і білої кукурудзи, і назвали Балам-Куїце (Тигр з лагідною посмішкою), Балам-Агаб (Тигр ночі), Махакутах (Славетне ім'я) та Іки-Балам (Тигр місяця).

Але створивши їх, бог Хуракана був незадоволений витвором рук своїх, оскільки ці істоти були дуже схожими на самих богів. Боги ще раз зібралися на раду і домовилися, що людина повинна бути менш досконалою. Вона не повинна стати рівною Богу.

Тому Хуракана затуманив їхні очі хмарою, щоб вони могли бачити лише частину Землі, а не як раніше – всю круглу сферу світу. Опісля чотирьох чоловіків заглибили в глибокий сон і створили чотирьох жінок, яких віддали їм у дружини. Їх звали Каха-Палума (Падаюча вода), Чойма (Прекрасна вода), Цунуніха (Будинок води) і Какіша (Вода папуг, або Блискуча вода). Їх видали заміж за чоловіків відповідно за тим порядком, за яким були створені чоловіки.

Ці восьмеро людей стали предками тільки народу кіче, після чого були створені попередники й інших народів. У цей час не було сонця, і на поверхні землі панувала відносна темрява. Люди не вміли поклонятися богам, але сліпо піднімали свої очі до Неба і благали Творця послати їм тихе життя і денне світло.

Однак ніякого світила не з'явилось, і занепокоєння увійшло в серця людей. Індіанцям племені кіче вкрай бракувало вогню в їхньому світі, в якому не було сонця, але бог Тохіл (Громовержець, бог вогню) дав їм його. Однак із небес випав сильний дощ і погасив усі вогні на землі. Правда, їх завжди міг заново запалити Тохіл: йому варто було лише вдарити ногою об ногу, щоб з'явився вогонь.

З вогнем людям стало жити легше, але тут із ними сталося інше нещастя. Вони змішали свої мови і перестали розуміти одне одного. Тому пішли на пошуки кращих земель. Вони подолали багато гір, навіть перетнули дно Океану і прийшли в місце, де їм нарешті засвітило сонце. І в цьому місці став проживати народ племені кіче.

Але минув час – і люди кіче відчули, що вони смертні й настав їхній останній час. Вони покликали своїх родичів і заспівали пісню «Камуку» («Ми бачимо»), яку співали, вперше побачивши сонце. А потім їх раптом не стало – зостався лише згорток, який ніхто ніколи не відкривав. Його назвали Пакунок величі.

Так відійшли перші люди з племені кіче.

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Інки були одним із наймогутніших народів Латинської Америки. Слово «інка» означає «народ сонця», і це світило інки вважали своїм творцем. Народ інків не ототожнював своїх предків з дітьми Сонця до порівняно пізнього періоду. Поклоніння Сонцю запровадив Інка Пачакутік, який заявив, що Сонце уві сні звернулося до нього, як до своєї дитини.

Країна інків називалася «землями Сонця». У кожному перуанському селі Сонце мало значну власність. Його володіння нагадували воло-

діння місцевого вождя і складалися з житлового будинку, земельного наділу, стад диких і домашніх лам і жінок, призначених служити йому. Діви Сонця кожен день готували для світила їжу і питво. Вони також прями шерсть і ткали з неї тонку тканину, яку спалювали, щоб її енергія дійшла до небесних сфер, де божество могло використовувати її. Кожне село приберігало частину продукції, що належить Сонцю, для великого свята у столиці Куско, куди її везли на спинах лам, призначених для жертвоприношення.

Храм Сонця в Куско. Перу

КАМ'ЯНІ ЛЮДИ

Міф перуанських інків

Древні інки вважали, що творцем усього суцього був Пачакамак – Сонце, яке повільно сходило над озером Тітікака. Він світив так яскраво, що на небі було видно тільки його. Але нічне небо було порожнім, – і тоді він створив зірки, планети і Місяць. Прекрасна Місяць-Пачамама стала його дружиною, і вони разом правили на Небесах і на Землі.

Пачакамак створив перших людей із каменів величезної гори. Перші люди були жалюгідними витворами – вони нічого не знали про світ і не вміли у ньому виживати.

Сонце і Місяць народили сина і дочку. Із співчуття вони відправили своїх дітей на землю допомогти першим людям.

Син Пачакамак – Манко Капак – навчив людей орати і сіяти, а також будувати житла. Дочка Місяця – Мама Окльо – прийшла до жінок і навчила їх шити й готувати їжу.

– Навчи людей бути добрими і справедливими. Я забезпечу їх щоденним світлом і теплом, але зроби так, щоб вони ніколи не забували своїх творців, – сказав Пачакамак своєму синові Манко Капаку.

Манко Капак, син Пачакамак, став першим Інкою, він і його сестра правили першими людьми. За деякий час Інка та його дружина Мама Окльо вирушили на пошуки відповідного місця проживання для їхнього народу. Зупиняючись, вони встромляли в землю золотий жезл свого батька. Золотий жезл був символом для визначення місця, де потрібно будувати місто.

Коли вони прийшли в долину Уанакаурі, золотий жезл пішов у землю і зник. Інка вирішив, що на цьому місці повинен бути перший храм Сонця і що тут будуть жити він і його народ. Інка з дружиною вирушили скликати народ. Він пішов на північ, а його дружина – на південь.

Діти Сонця були переконливі в своїх промовах про Пачакамак і його закони. Коли вони заходили в невеликі села, то люди покидали свої домівки і йшли за Інкою та його дружиною в долину Уанакаурі. Незабаром до них приєдналися люди з усього краю.

Послідовники дружини Інки осіли на півдні, де заснували місто Хурін-Куско, Нижнє Куско. А Інка зі своїми послідовниками осіли в північній частині долини, де заснували своє місто Ханан-Куско, Верхнє Куско.

І відтоді всі міста інків розділені на дві частини: північну і південну, які уособлюють чоловіче і жіноче начала.

РОДИ ЛЮДСТВА

За грецькою міфологією

Другий людський Рід і другий вік уже не були такими щасливими, як перший. Це був срібний вік. Люди срібного віку не були рівні ні силою, ні розумом людям золотого віку. Сто років росли нерозумними в домах своїх матерів, тільки змужнівши, покидали вони їх. Коротке було їхнє життя в дозрілому віці, а через те що вони були нерозумні, багато нещастя і горя бачили в житті. Непокірні були люди срібного віку. Вони не слухалися безсмертних богів і не хотіли спалювати їм жертви на вівтарях. Великий син Крона – Зевс – знищив Рід їх на землі. Він розгнівався на них за те, що не корилися богам, які живуть на світлому Олімпі. Зевс поселив їх у підземному похмурому царстві. Там і живуть вони, не знаючи ні радощів, ні смутку, їм теж віддають пошану люди.

Отець Зевс створив третій Рід і третій вік – вік мідний. Не подібний він до срібного. З ратища списа створив Зевс людей – страшних і могутніх. Полюбили люди мідного віку гордість і війну, багату на страждання. Не знали вони землеробства і не їли плодів землі, які дають сади й ниви. Зевс дав їм величезний зріст і незламну силу. Невгамовне, мужнє їхнє серце і непереможні руки. Зброя їхня була викута з міді, з міді були їхні будинки, мідним знаряддям працювали вони. Не знали ще в ті часи темного заліза. Своїми власними руками знищували одні одних люди мідного віку. Швидко зійшли вони в похмуре царство жажливого Аїда. Хоч які вони були сильні, все ж чорна смерть забрала їх, і покинули вони ясний світ Сонця.

Як тільки цей Рід зійшов у царство тіней, зараз же великий Зевс створив на всеживлючій землі четвертий вік і новий Рід людський, благородніший, справедливіший, рівний богам – Рід напівбогів-героїв. Та вони всі загинули в лихих війнах і жакливих кровопролитних битвах. Одні загинули біля семибрамних Фів, у країні Кадма, б'ючись за спадщину Едіпа. Інші полягли під Троєю, куди з'явилися за прекраснокудрою Єленою, перепливши на кораблях широке море. Коли всіх їх забрала смерть, Зевс-громовержець оселив їх на краю землі, далеко від живих людей. Напівбоги-герої живуть на блаженних островах біля бурхливих вод Океану щасливим, безжурним життям. Там родюча земля тричі на рік дає їм плоди, солодкі, як мед.

Останній, п'ятий вік і Рід людський – залізний – триває й тепер на землі. Уночі і вдень, не перестаючи, губить людей смуток і виснажлива праця. Боги посилають людям важкі турботи. Правда, до зла боги домішують і добро, але все ж зла більше, воно панує всюди. Не поважають діти батьків; друг зраджує друга; гість не бачить гостинності господаря; нема любові між братами. Люди порушують присяги, не цінують правди й добра, руйнують міста. Скрізь панує насильство. У пошані тільки гордість та сила. Богині Совість і Правосуддя покинули людей. У своїх білих шатах злинули вони на високий Олімп до безсмертних богів, а людям залишились тільки тяжкі біди, і не мають вони захисту від зла.

Поміркуймо разом

1. Що, на твою думку, спонукало Творців світу створити людину? Чим вона відрізнялася від усіх інших створінь?
2. Ким мала стати людина для світу? Які риси хотіли виховати в ній Великі Батько і Мати світу?
3. Чи були перші люди досконалими? Із чого були створені? Пригадай, у яких міфах люди були дерев'яними.
4. Як ти уявляєш собі перших людей? Спробуй створити їхній словесний портрет чи намалювати.
5. Що в людині, на твою думку, є найважливішим, завдяки чому вона стає схожою на своїх Творців?
6. Чи відповідальна людина за свої вчинки та наслідки своїх дій?
7. Чи виконують сучасні люди ті заповіді, які були дані їм на початку створення світу?
8. Назви головні помилки людства у господарюванні в подарованому йому світі.

І КРИВДА СВІТ ПОКРИЛА

ПРО ПРАВДУ І КРИВДУ

Давньоєгипетська казка

Були собі два брати. Якось посперечались вони між собою, і заздрісний молодший брат поставив умову, що осліпить старшого брата, якщо той програє в суперечці.

Так і сталося, молодший брат осліпив старшого, захопив його маєтки і звелів слугам убити свого сліпого господаря. Старший брат випросився у слуг, і ті вирішили відпустити його в пустелю.

За якийсь час сліпого знайшли два брати-мисливці, які розповіли про нещасливця своїй сестрі.

Побачивши його, сестра була вражена красою хлопця і взяла його за чоловіка.

Незабаром у них народився син, і не було йому рівних у всьому краї. Він був подібний до народжених від бога.

Коли хлопець підріс і почав ходити до школи, стали насміхатися над ним діти й запитувати: «Хто твій тато?» Тоді він розпитав свою матір про батька. І сказала йому мати: «Ось сліпий сидить біля воріт – це твій батько».

Хлопець привів батька в дім, посадив його на стілець, підставив лавку під ноги і поклав перед ним хліб, – дав йому їсти й пити. І сказав він своєму батькові: «Хто осліпив тебе? Скажи, щоб я міг відітстити за тебе». Батько відповів йому: «Мій молодший брат осліпив мене».

І розповів йому все, що з ним сталося.

І син пішов, щоб відітстити за батька. Він узяв десять хлібин, палицю, сандалі, одного кожуха й одного меча. Він забрав одного бика, прекрасного з виду, і пішов туди, де паслося стадо Кривди.

Сказав він пастухові: «Ось десять хлібин і палиця, і кожух, і сандалі – це все тобі. А бика збережи для мене, поки я не повернуся з міста».

І ось пройшло багато днів, і бик залишався багато місяців у стаді Кривди.

І ось Кривда прийшов на пасовисько подивитися на свої отари і побачив цього бика, який був прекрасний з виду. Він сказав пастухові: «Віддай мені цього бика, я його з'їм». Пастух відповів: «Це не мій бик, я не можу віддати

тобі його». Тоді сказав йому Кривда: «Всі мої бики в твоїх руках – віддай будь-якого господареві».

Почув хлопець, що Кривда забрав його бика, прийшов до пастуха і став питати, де його бик. «Усі бики перед тобою, – сказав пастух, – вибирай, якого хочеш». Але хлопчина запитав: «Чи є серед них бик, рівний моєму своїми розмірами? Адже коли він стоїть у Пайямуні, кінчик хвоста його в заростях папіруса». Цим він хотів сказати, що бик його був казкових розмірів. Один ріг його лежить на західній горі, а другий – на східній. Місце його відпочинку – головне русло ріки Нілу. А шістдесят телят народжуються від нього щорічно.

І сказав йому пастух: «Хіба бувають бики таких розмірів, як ти кажеш?»

Тоді хлопець схопив його і потягнув до Кривди, і покликав Кривду на суд Дев'ятини.

Боги Дев'ятини відповіли йому: «Ми не бачили биків таких розмірів, як ти кажеш». – «А ніж таких розмірів, як ви говорите, щоб гора Ял була йому лезом, а ножами – гробниця бога, – хто бачив?» – відказав їм хлопець.

Потім він звернувся до богів: «Розсудіть Правду і Кривду. Я прийшов відімести за батька».

І поклявся Кривда іменем Владики, – нехай буде він живий та здоровий, – що коли розшукають живого Правду, тоді нехай нанесуть Кривді п'ятсот ударів і п'ять ран, і нехай осліпне він на обидва ока, і посадять його, сліпого, біля воріт Правдиного дому...

ПРО БЛАГОГО І ЗЛОГО

Давньохеттська казка

У місті Шудулі жив колись дуже багатий чоловік на ім'я Аппу. Хоч багатство його було незліченним, радості воно Аппу не приносило, бо не мав багач синів.

Одного разу Аппу приніс Богу Сонця в жертву ягня і став просити, аби той послав йому сина. Сказав йому Бог Сонця випити води і йти до своєї дружини.

І нарешті жінка Аппу народила сина. Став він думати, як назвати свого первенця, і вирішив назвати його Злим, бо надто багато тяжких і болісних сподівань було пов'язано з народженням цього сина.

Невдовзі в Аппу народився другий син – і цього він назвав Благим, бо відчув чоловік, що боги змилювалися над ним, доля обернулася благом.

Росли сини Аппу – і от стали вони дорослими. Якось сказав Благому Злий:

– Ти бачиш, що гори стоять окремо одна від одної, ріки течуть кожна у своєму руслі, в кожного бога є своє місто. От і ми з тобою розділимо батьківське майно та поділимо його між собою.

І стали сини ділити батьківське майно. Злий забрав собі все багатство, а Благому залишив лише крихти. В Аппу було велике стадо, а Злий віддав Благому лише одну корову.

І не зважив Злий на прохання брата бути справедливим і не чинити кривди.

Але Бог Сонця теж бачив, що чинить Злий. Не сподобалося йому, що вчинив старший брат, і звернувся він до братів з такими словами:

– Нерівно поділили ви батьківське майно, то я вирівняю те, що ви зробили: корова, що дісталася Благому, теж буде благою і плодитиме багато телят, а в корів Злого телят не буде.

Так багатство Злого помалу стало занепадати, а скромні статки Благого приносили йому такий великий приплід, що за декілька років він розбагатів і став мудро і справедливо господарювати.

Ось як Бог Сонця розсудив між Злим і Благим.

Кам'яний лев. Хетти. Музей анатолійського мистецтва. Анкара

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Хетти, або гетіти – народ, який населяв близько 5 тисяч років тому центральну частину Малої Азії. Розмовляли хетти хеттською мовою. Мали сильну релігію, культуру та армію. Півтори тисячі років до нашої ери навіть захопили і пограбували Вавилон. Вели боротьбу з Єгиптом за перевагу в Передній Азії. Вони поділили між собою Сирію і Фінікію. Але наприкінці XIII – на початку XII століття до нашої ери проти держави хеттів виступило декілька держав, і це стало поштовхом до її падіння. Наприкінці XII століття до нашої ери цар Ассирії Тіглатпаласар I підкорив державу хеттів.

Так із карти світу зникла одна з наймогутніших імперій.

ПРАВДА І КРИВДА

Болгарська народна казка

Жили колись два брати: старший і молодший. Старший завжди говорив і чинив правдиво, тому його називали «правим», а менший брехав, у всьому лукавив і робив людям зло, то його й прозвали «кривим».

Старший брат часто докоряв меншому:

– Не роби так, брате! Не ходи шляхами кривди! Кривда ніколи до добра не призводить, нікому не допомагає. Якщо ти обдурюватимеш людей, чинитимеш їм зло, ніхто тебе не любитиме.

Та поганець і слухати нічого не хотів, ба навіть переконував брата, щоб той відцурався справедливості:

– Еге, брате! Без брехні, без кривди не можна жити на світі – своєю правдою ситий не будеш.

І почали брати змагатися.

– Правда – це найкраще з усього, що є в світі, – каже старший. – Якби люди не чинили по правді, нічого не лишилося б на світі, все б загинуло.

– Ні, брате, ні! Кривда краща, бо з нею легше жити, легше здобути, що хочеш.

– Ні, таки правда краща!

– Ні, кривда!

– Ну, коли ти думаєш, що кривда краща, то ходімо попитаймо людей, що вони скажуть.

– То й ходімо, – погодився менший, – але якщо скажуть, що кривда краща, я вийму тобі очі.

Старший на те пристав, і брати рушили шукати когось, щоб їх розсудив.

Дорогою зустріли попа, що їхав на коні.

– Запитаймо цього попа, він розуміється на таких речах краще від усіх, – запропонував менший.

– Добридень, батюшко!

– Дай вам, Боже, здоров'я! – відповів піп. – Куди прямуєте?

– Добре, що ти перший запитав нас, батюшко, бо ми оце якраз хотіли тебе щось запитати, – мовив старший брат.

– То питаєте, що там у вас; якщо знаю – відповім.

– Скажи нам, батюшко, правду: що краще, добро чи зло?

– А чого це вас турбує?

– Побились ми об заклад, – мовив кривий. – Брат каже, що правда краща, а я кажу: краща все-таки кривда. Тому й питаємо – хочемо, щоб ти розсудив нас.

– Е, діти мої! Кривда краща, нею можна по-людськи жити, а правдою – що? – відказав піп і, стьобнувши коня, подався своєю дорогою.

Зрадів кривий і каже:

– А бачиш, брате? Кому я говорив: кривда краща, а ти все «правда» та «правда».

– Правда все-таки краща, хоч би що там хто казав!

– Ти сам уже кажеш неправду – хіба не чув, що відповів піп?

– Чув, – каже правий.

– Що ж, тоді давай вийму тобі очі – так ми домовлялися, нічого не вдієш.

– То й виймай.

Недалечко росло розлоге дерево; брати підійшли до нього, там кривий вийняв правому очі та й пішов собі геть.

Увечері сліпий виліз на дерево, щоб переночувати. А під тим деревом щоночі збиралися чорти, і їхній ватажок розпитував кожного, хто що зробив за день, карав тих, які не виконали свого завдання, і посилав знову, щоб ішли й чинили людям капості. От опівночі зібралися чорти під деревом; надійшов сам ватажок і почав їх розпитувати:

– Всі зібралися?

– Всі, – відповіли йому.

– Ну ж бо, розповідай, що зробив сьогодні? – запитав він одного.

– Я ошпарив царську доньку вранці, коли вона вмивалася; лице її вкрилося струп'ям, і вона ніколи не видужає.

– Добре! А ти що зробив? – запитав другого.

– Я сьогодні дев'ятьма цурпалками зіпсував водяний млин, і він уже ніколи не молотиме, – відповів той.

– Теж добре! А ти?

– Я, – відказав третій, – перекинувся сьогодні попом і перестрів двох братів. Вони запитали мене, що краще: правда чи кривда; я відповів, що кривда краща, і кривий вийняв очі правому, бо вони побилися об заклад.

– Добре діло! А ти зробив що-небудь? – запитав ватажок четвертого чорта.

– Е, я нічого не зробив.

– Бийте його, – наказав ватажок.

Чорти кинулися товкти невдаху, і він заревів, примовляючи:

– Ви хвалитесь, що накоїли лиха, але знав би осліплений, що вмиється він водою з цієї криниці й прозріє; вилле тієї води на жорна – і млин запрацює, однесе її царевій доньці, щоб умилася, – і заживуть її рани...

Тільки сказав він це, як заспівали півні і чорти пощезали.

А сліпий сидів на дереві і все чисто чув, що говорили чорти. Він спустився з дерева і почав обмацувати землю. Цілий день мацав і таки знайшов криницю, умився криничною водою і відразу прозрів. Потім набрав води

й пішов до мірошника, якому чорт зруйнував млина, вилив трохи води на жорна, і млин запрацював. Мірошник два дні бився, лагодив млина, але не міг нічого вдіяти, і тепер, коли правий полагодив млина, він йому за це добре заплатив. У царевої доньки, яку чорт ошпарив, усе обличчя було невидгою раною; приходили лікарі, лікували-лікували її, та не могли зцілити. А коли прийшов правий і дав їй води, рани де й поділися, і цар за це щедро наділив його всяким добром.

Коли правий прийшов додому, кривий почав розпитувати, як той зумів зцілитися і з чого розбагатів, без кривди наживши отакенне багатство. Старший брат розповів йому все, що сталося вночі під деревом, розказав, як зцілився криничною водою та отримав велике багатство. І додав:

– Тепер бачиш, брате, як правда допомагає людям?

А кривий чорно позаздрив братові, зараз же пішов під те дерево й ви-колов собі очі. Він гадав, що тежвилікується криничною водою, здобуде багатство та ще й похвалиться братові, що допомогла йому кривда.

Опівночі знову зійшлися чорти під дерево, і ватажок почав розпитувати їх про се, про те. Кожен чорт розповідав, що лихого він зробив за день; потім один поскаржився своєму володареві, що хтось їм заважає.

– Той, кому я допоміг позбутися очей, прозрів, – сказав чорт.

– І жорна закрутились, – додав другий.

– Царева донька – і та видужала, – забідкався третій.

Наприкінці ватажок запитав четвертого чорта:

– А ти що сьогодні зробив?

– Та знову нічого, але погляньте он на того чоловіка, що сидить на дереві!

Довго я ходив за ним, доки привів сюди, – сказав чорт і показав пальцем на кривого, що підслуховував на дереві.

Чорти стягли кривого з дерева та й роздерли.

ПРО СИНІВ АДАМОВИХ

Арабська легенда

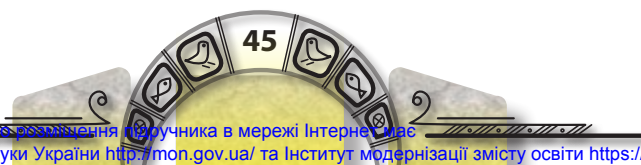
Сини Адамові обидва принесли жертву. І була вона прийнята в одного й не прийнята в другого.

Другий син розлютився на брата і сказав:

– Я тебе уб'ю!

А перший відповів:

– Бог приймає лише від богобоязливих і чистих серцем. Якщо ти простягнеш до мене свою руку, щоб убити, то я не простягну своєї руки, щоб убити тебе. Я боюся гніву Господа світів. Я хочу, щоби ти взяв на себе гріх проти мене і опинився серед тих, хто перебуває в огні. Це – воздаяння неправедним.

І душа другого представила йому легким убивство брата. Він убив та опинився серед тих, що зазнали збитку.

Минув час – і душа брата-убивці теж потрапила на той світ. Там він побачив, як ворон розриває мертві тіла. І сказав йому ворон:

– Прибери за собою те, що ти вчинив.

Тіціан. Каїн і Авель

Аж тут жах пройняв душу убивці. Тут він усвідомив, що вчинив у гніві. Все життя пройшло перед ним – гострий біль і розкаяння відчула душа. Плакав він і каявся, – не міг уподібнитися ворону.

І так щиро душа його просила прощення, так глибоко переживала біль пережитого, всю несправедливість своїх вчинків, – що раптом Господь пустив їй промінь у темряву. І розкаялась душа убивці, і легким голубом злетіла вгору.

Так з великої любові душа першого брата допомогла очиститися другій душі від ненависті та гніву.

ПРО РЕМА І РОМУЛА

Легенда про заснування Риму

Ця легенда виникла близько 500 років до нашої ери. Етруски, які заснували Рим, вважали, що першими засновниками і царями цього міста були близнюки Рем і Ромул.

Згідно з легендою, Ромул і Рем були дітьми Реї Сильвії, дочки правителя міста Альба-Лонга, розташованого дещо східніше від місця, де сьогодні стоїть Рим. Рея була жрицею в храмі і народила дітей від бога війни Марса: близнюків Рема і Ромула. За наказом Амулія, який захопив королівський престол, діти були викинуті в Тібр, але вижили – хвилями їх прибило до берега поблизу пагорба Палантин, де їх врятувала і вигодувала вовчиця. А виростив хлопчиків пастух Фаустул.

Підрісши, Ромул і Рем дізнались про своє божественне походження і на чолі невеликого війська, організованого з місцевих пастухів, захопили Альба-Лонгу, вбили Амулія і відновили на престолі свого діда. А на згадку про місце, де їх вигодувала вовчиця, Рем і Ромул заснували селище, насе-

лення якого поповнювалось, в основному, за рахунок чоловіків – утікачів і вигнанців з інших громад.

Так народжувався майбутній Рим.

Брати мали дуже войовничу вдачу – адже вони були дітьми самого бога війни Марса. Дуже часто змагались у першості, не хотіли поступатись один одному.

За етруськими законами, правителя міста обирали жеребом. Старійшини випускали в небо птахів при голосуванні. За кого «проголосує» більша кількість птахів, що злетять у небо, той перемагає. Удача випала Ромулові, і Рем затаїв образу на брата.

Коли місто розбудувалось, його треба було укріпити і створити захисний рів. За звичаєм, правитель об'їхав на білому коні кругом міста і провів борозну. Ця борозна мала магічно захищати місто від вторгнення ворогів.

Рем, щоб помститися братові, наче жартома перескочив через рів, окреслений братом. Розлючений Ромул у пориві гніву убив свого брата, покаравши за те, що порушив оберегове коло.

Ромул став першим правителем великого міста, яке було назване його іменем. Але гріх братовбивства таки панував над містом, яке не раз зазнавало руйнування, хоч і піднімалося у славі.

Після Ромула, до 509 року до нашої ери, коли в Римі була проголошена республіка, містом правило ще шість царів, троє з яких були етрусками. Останнім вигнаним з міста етруском – володарем Риму – був Тарквіній Гордий.

Капітолійська вовчиця. Рим

Поміркуймо разом

1. Як ти вважаєш, чи може існувати світ лише за законами добра?
2. Чим відрізняються вчинки Правди і Кривди в однойменних казках?
3. Чи доводилось тобі читати українську казку про Правду і Кривду?
4. Що є сильнішим: Добро чи Зло? Чи може людина сама обирати, за якими законами їй жити?
5. Спробуй створити словесний портрет героїв казки «Правда і Кривда». Чого, на твою думку, найбільше бракує Кривді?
6. Яке почуття керувало Каїном, коли він убив свого брата? А Ромулом? Чи вбачаєш різницю у вчинках Каїна і Ромула?

ПОКАРАННЯ ЛЮДСТВА ЗА КРИВДУ

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Як свідчать дослідники, у світі існує понад п'ятсот версій міфів про знищення людства потопними водами. Сюжети дивовижно схожі: гине все людство, рятується лише один чоловік із сім'єю. У західних країнах він відомий під іменем Ной, ацтеки називають його Нене, на Близькому Сході це – Атрахасис, Утнапішті, Зіусудра. Всі вони рятуються на кораблях – хоча й різних. Давньоіндійського Ману від загибелі рятує бог Вішну, який теж попередив його про потоп і прислав по чоловіка великий корабель та звелів взяти на нього по парі всіх тварин і насіння рослин.

Відомі аналогічні сюжети в Таїланді та Лаосі. Японські легенди про виникнення островів Океанії свідчать, що ці острови з'явилися тоді, коли світ був знищений потопом. Подібні легенди звучать з уст жителів островів Самоа.

Згідно з мексиканськими міфами, після проливних дощів гори щезли, а люди перетворилися на риб.

Є багато версій латиноамериканських міфів і легенд про те, як люди рятувалися на високих горах. Про порятунок на горах від світового потопу описано і в грецьких міфах.

Цікаву легенду розповідали жителі Вогняної Землі, згідно з якою потоп викликала жінка Луна, яка ненавиділа людей. Врятувалися лише ті, хто зміг добратися до п'яти гірських вершин, які не покрила вода.

Сьогодні міфи про потоп уже не сприймаються як баєчки незрілих та неосвічених людей. Археологічні розкопки чітко підтверджують, що людство на глибині часу приблизно тринадцяти тисяч років пережило небачену катастрофу, яка знищила в одну мить навіть таких могутніх тварин, як мамути.

Як свідчать археологічні розкопки в Індії, де збереглося декілька версій міфів про світовий потоп, віднайдено його реальні сліди. Наприклад, у печері Шанідар, ранній культурний пласт якої датують 65–60 тисячоліттями, а найпізніший – 11 тисячоліттям до нашої ери, виявлені сліди людського життя. Але останки цього життя перемішані

з шарами намулу, піску, морських черепашок та гальки. А печера ніколи не була морським дном.

Залишки вторгнення моря знаходять учені і на висоті близько чотирьох з половиною тисяч метрів над рівнем моря – у південно-американських Андах. Деякі частини древнього міста Тіауанако виявились залитими двометровим шаром рідкого намулу, в якому знайдено сліди морського осаду.

Давні люди вважали, що Всесвіт, як і все народжене, має свій час для розвитку, старіння і відходу в небуття. Людство також проживає певні періоди свого розквіту, а потім, коли у світі людей настає занепад і безлад, боги знищують його.

Людей знищували спекою, безводдям, як про це розповідають єгипетські міфи, але найбільш поширеним способом покарання людей за зло був потоп. Сьогодні важко визначити, чи йдеться у цих міфах про одну і ту ж вселенську катастрофу, яка сталася близько 15 тисяч років тому і внаслідок якої загинув цілий континент Атлантида. Але в міфах про потоп є дуже багато спільного.

ПРО ВИНИЩЕННЯ ЛЮДЕЙ

Єгипетський міф

Постарів бог Ра, що царював у Єгипті над людьми та богами. І задумали люди проти нього зло. Дізнавшись про це, сказав його величність тим, хто був у світі:

– Покличте, приведіть Мені Моє Око, – Шу, Тefнут, Геба, Нут разом з тими, які перебували разом зі Мною, коли Я був ще частиною Нуна. Нехай з'явиться і сам Нун зі світою своєю. І щоб не побачили їх люди. Нехай зберуться боги в тому місці, де Я створив сам себе, і скажуть все, що вони думають про людей, що замислили проти Мене зло.

Були приведені боги, і розпростерлися вони перед його величністю, і звернулися до Ра:

– Скажи свої слова найстаршому з нас!

Тоді сказав Ра Нуну:

– Боже старійший, з якого Я вийшов! Боги-предки! Дивіться: люди, створені з Ока Мого, замислили злі діла проти Мене. Скажіть Мені, що б ви зробили проти цього? Ось почекав Я, не вбив їх, перш ніж почув Я, що скажете ви на це?

Тоді сказав його величність Нун:

– Сину мій Ра, боже значно більший, ніж ті, хто створили його! Міцний трон твій і великий страх від тебе, – нехай спрямоване буде Око твоє проти тих, хто тебе образив!

Тоді сказав володар Ра:

– Дивіться, вони втекли в пустелю, і серця їхні бояться.

Тоді сказали вони його величності:

– Пошли Око своє, і нехай поразить воно тих, що зло задумують проти тебе, бо нема Ока іншого, яке могло би бути перед ним і перешкодити йому, коли сходить воно в образі Хатор.

І пішла богиня, яка любила людей, але, за наказом Ра, з люблячої Хатор перетворилась у караючу і всепопеляючу Сохмет. І поразила вона людей у пустелі.

Тоді сказала величність цього бога:

– Іди з миром, Хатор, бо звершила ти те, для чого Я посилав тебе!

Тоді сказала богиня:

– Живий ти для мене! Осилила я людей, і радісно серцю моему!

Тоді сказав володар Ра:

– Сильний Я над ними, як цар у знищенні їх.

І сталося, що Сохмет провела ночі, замішуючи ногами кров їхню, починаючи з Гераклеополя.

Тоді сказав Ра:

– Покличте Мені швидконогих гінців, і нехай помчать вони, як тінь тіла!

І привели гінців тут же.

Тоді сказала величність цього бога:

– Нехай біжать вони в Елефантину, і нехай вони принесуть Мені багато діді (це було таке червоне каміння).

І принесли йому діді. Тоді дала величність цього бога Мельнику Геліопольському змолоти ці діді, а служниці розмолоти ячмінь для пива. Тоді поклали

ці діді в сусло це, уподібнивши крові людській. Тоді приготували пиво 7000 посудин.

Тоді прийшов його величність цар Верхнього і Нижнього Єгипту Ра з богами подивитись на це пиво. Був уже ранок знищення людей богинею у дні їхньої втечі вгору по Нілу.

Тоді сказала величність Ра:

– О яке прекрасне це, і Я врятую цим людей!

Тоді сказав Ра:

– Візьміть і знесіть це до місця, де вона вбивала людей.

Хатор і Сохмет

Тоді піднявся його величність цар Верхнього і Нижнього Єгипту Ра з краси ночі, щоби звеліти вилити ці посудини. І тоді поля чотирьох сторін наповнились вологою, за бажанням величності цього бога. І прийшла вранці богиня ця, і побачила це залитим, і радісним було обличчя її.

І тоді вона почала пити, і заспівало серце її. І пішла вона хмільна, і не впізнавала людей.

РОЗПОВІДЬ УТНАПІШТІ ПРО ПОТОПЛЕННЯ ЛЮДЕЙ

З епосу про Гільгамеша

Довгий шлях подолав Гільгамеш, щоб добратися до Дальнього Утнапішті – свого батька, котрий після земного відходу був наділений богами даром безсмертя.

Зрадів Утнапішті, побачивши Гільгамеша, і став розпитувати сина, чому таке сумне його чоло: чи тому, що плоть його водночас людська і божественна, чи тому, що батьки народили його смертним?

Розповів Гільгамеш, що мучить його туга за другом Енкіду, який разом із ним переміг злого Хумбабу. Енкіду став земним прахом, – чи ж не така доля чекає могутнього Гільгамеша?

Відповів йому мудрий Утнапішті:

– Дано межі смертній людині,
боги і люди – як зерно і полова.

Але чому ти, Гільгамешу, одягнувся у руб'я?

До людей своїх зверни обличчя!

Чи навіки муруємо ми оселі?

Чи навіки ставимо печаті?

Чи навіки брати спадщину ділять?

Чи навіки ненависть здійснюється в людях?

Чи навіки з личинки виходить метелик?

Зору, що витерпів би зір Сонця,

з давніх-давен іще не бувало:

Бранець і мертвий між собою подібні –

чи не образ смерті вони являють?

Чи людина – володар?

Ануннаки збираються, боги великі,

Мамі, що долю створила:

вони смерть і життя судили,

не повідали смертного часу,

а повідали:

«ЖИТИ ЖИВОМУ!»

Гільгамеш слухав мудрого Утнапішті і мовив до нього: «Дивлюсь я на тебе, Утнапішті: не дивен ти зростом, і сам ти не дивен, – такий, як і я. Спочиваючи, й ти горілиць лягаєш – скажи, як ти вижив, до гурту богів прилучився?»

Мовив Утнапішті: «Гільгамешу, і повідаю тобі потаємне слово, таємницю богів тобі оповім я.

Ти знаєш місто Шуріппак, що лежить на березі Євфрату. Це місто давнє, близькі йому боги. Радились батько їх Ану, Елліль-герой, їх порадник, їхній гонець Нінурта, їхній міраб Еннугі. Ясноокий Еа присягавсь разом з ними, але він їхні слова передав хатині: «Хатино, хатино! Стінко, стінко! Слухай, хатино! Запам'ятай, стінко! Шуріппакійцю, сину Убар-Туту: ламай оселю, швидко будуй корабель! Покинь свої достатки, про життя піклуйся! Зневаж багатство, рятуй свою душу!

На свій корабель все живе навантажуй. Той корабель, що ти його збудуєш, хай буде обрисом чотирикутній. Хай будуть рівні ширина з довжиною. Накрий його дахом, мов Океан!»

Я зрозумів і сказав до Еа, владика:

– Те слово, яке прорік ти, владико, я пошаную. Зроблю все, як ти велів. Але що ж скажу я місту – старійшинам і народу?

– А ти от яке промов їм слово, – сказав Еа. – Знаю: мене зненавидів Елліль, – не буду я жити у вашому місті. Від землі Елліля відверну я стопи. До Океану ввійду, до владика Еа! А над вами дощ пролле він рясно, таємницю птахів дізнаєтесь, сховки риб, на землі скрізь будуть жнива багаті: вранці рине злива, а серед ночі хлібний дощ ви побачите.

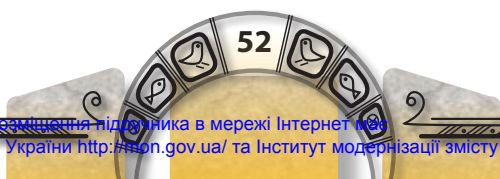
Ледь зайнялося сонце – на мій поклик увесь край зібрався. Зносили будинки, ламали огорожі. Носить смолу дитина, сильний муж у кошиках спорядження носить.

За п'ять діб заклав я кадуб: площею – один іку, борти – десять гарів заввишки, по десять гарів краї його верху. Заклав я обводи, рисунок накреслив: поклав у кораблі шість палуб, на сім частин його ними розділивши. Дно розділив на дев'ять відсіків, забив у нього водянні кілки. Вибрав я стерно, уклав всі знаряддя, три міри кіру в печі розплавив, три міри смоли туди налив я. Три міри елею принесли носильники, крім однієї, що пішла на промазку. Дві міри елею сховав керманіч.

Для жителів міста биків я колов, різав овець для них щоденно. Соком ягід, сікорою, маслом, вином червоним та білим поїв народ, як водою річки. Вони бенкетували, як у день новорічний.

Відкрив пахощі я, умастив свої руки.

Був корабель готовий у час заходу сонця. Зсувати стали – був він заважкий. Підпирали кілками згори і знизу – він занурився у воду на дві третини.

Навантажив я корабель усім, що мав, сріблом та золотом, навантажив усім живим, що мав. Підняв на корабель всю родину, весь Род мій, звірину степову й худобу, підняв я всіх майстрів.

Шамаш призначив мені час: вранці рине злива, а серед ночі піде хлібний дощ.

На корабель я зійшов, засмолив його двері.

Вранці ринула злива, а серед ночі побачив я хлібний дощ.

Глянув я в лице погоди – страшно було на нього дивитись. На корабель зійшов я, засмолив двері.

Ледь зайнялося ранкове сяйво – з середини небес надійшла чорна хмара. Адду гримить у її глибинах, Шуллат і Ханіш ідуть перед нею. Ідуть посланці по рівнинах і горах. Ерагаль вириває жердини греблі, іде Нінурта, гать прориває.

Запалили маяки Аnunнаки, своїм сяйвом вони тривожать землю.

Через Адду вклякає небо, що було світлим, – на тьму обернулось. Вся земля розкололась, мов чаша.

Першого дня бушує Південний вітер, – швидко налетів, затоплюючи гори, наче війною пішов на землю. Одне одного не побачать, і з небес людей не видно.

Боги потопу жахнулись, піднялися, подалися на небо Ану, – мов собаки, тісняться, простяглися надворі.

Іштар волає, мов у пологових муках, – володарка богів, чий голос чудовий:

– Хай би день той обернувся на глину, коли у раді богів я намислила кару, на згубу людям війну зголосила!

Ануннакійські боги з нею плачуть, боги змирилися – і ридають, тісняться всі разом, губи їм пересохли...

Шість днів, сім ночей ходить вітер, буря потопом вкриває землю.

З приходом сьомої днини буря з потопом війну урвали, вгамувалося море, затих ураган, потоп припинився.

Відкрив я віддушину – світло наче мене засліпило. Я поглянув на море – запала тиша, і все людство глиною стало!

Плоскою, наче дах, стала рівнина.

Я впав на коліна, сів і плачу, по щоках моїх покотилися сльози.

Став виглядати берег у відкритому морі – за дванадцять поприщ височіє острів. Край гори Ніцир корабель зупинився. Гора корабель утримала, не дає гойдатись. Один день, два дні, три і чотири дні, п'ять і шість днів держить гора корабель, не дає гойдатись.

Із приходом сьомої днини виніс я голуба і відпустив: полетів голуб і назад повернувся.

Виніс ластівку я і відпустив. Полетіла ластівка і назад повернулася.

Виніс крука і відпустив я: крук полетів, побачив спадання води і не повернувся.

Я вийшов, на чотири сторони світу склав я жертви, на башті гори пахощі запалив я, сім і сім поставив кадильниць, у чашки наламав я мирту, тростини й кедру.

Боги почули запах, як мухи, зібрались до того, хто жертву приносив.

Щойно прибула богиня-мати, підняла вона велике намисто, яке Ану змайстрував їй на радість:

– О, боги! У мене на шиї лазурний камінь – як воістину я його не забуду, так ці дні воістину я пам'ятаю, довіку цих днів не забуду!

До жертви хай усі боги підходять, – Елліль до жертви хай не підходить: він нерозважливо учинив цей потоп, він усіх моїх людей віддав на згубу!

Елліль, щойно прибувши туди, побачив корабель і гнівом спалахнув на богів Ігігів: «Це яка там душа врятувалась? Жодна людина не мала вижити!»

Нінурта вуста розтулив і мовить Еллілю-герою:

– Хто, як не Еа, хитро мудрує!

Еа відкрив уста і мовить Еллілю-герою:

– Ти – герой, мудрець між богами! Як же ти нерозважно учинив цей потоп? Гріх на грішного поклади ти, вину на винного поклади, – втримайся, щоб не пропав він, стерпи, щоб не загинув!

Аніж потоп робити, краще б вовк з'явився, людей понищив! Краще б голод настав, спустошив би землю! Аніж потоп робити, краще б мор надійшов, людей би уразив!

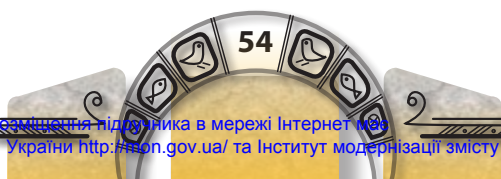
Я ж не виказав таємниці богів великих, – мудрому сон я наслав, таємницю богів збагнув він. А тепер порадь йому раду!

Піднявся Елліль, на корабель зійшов він. Взяв мене за руку, вивів на берег, на коліна поставив жону мою поруч. Торкнув наші чола, став поміж нами, благословив нас:

– Досі людиною був Утнапішті, – віднині ж Утнапішті до нас, богів, подібний. Хай живе Утнапішті при віддаленім гирлі!

Повели мене в даль, оселили край гирла.

Хто ж нині для тебе богів зібрав би, щоб знайшов ти життя, яке шукаєш?»

Іван Айвазовський. Потоп

ПРО СВІТОВУ ЗЛИВУ

Давньоіндійська легенда

До Ману вранці принесли води, щоб він умився, як її і тепер приносять для миття рук. Коли він умивався, потрапила йому в руку рибака.

Риба сказала:

– Вигодуй мене, і я тебе врятую.

А він:

– Від чого ти мене врятуєш?

– Злива згубить усіх тварин, від неї я тебе врятую.

– Як же тебе годувати?

Вона сказала:

– Доки ми ще малі, нам загрожує велика небезпека, бо рибини одна одну жеруть; сховай мене насамперед в якій-небудь посудині. Коли я переросту посудину, тоді викопаш яму, сховаєш мене в ній, а коли я переросту і її, викинеш мене в море, тоді вже я не боятимусь нічого.

Незабаром вона перетворилась у велетенську рибину, бо росла дуже швидко. І сказала Ману:

– Тоді й тоді відбудеться злива. Збудуй корабель, зійди на нього, потім звернешся до мене. Тоді я тебе і врятую.

Вигодувавши отак рибину, він кинув її в море.

Того самого року, як вона пророкувала, він збудував корабель. Рибина припливла до нього, і він прив'язав корабельний мотуз до її рогу, і рибина перетягла корабель на другий бік північної гори.

Вона казала йому:

– Я тебе врятувала. Отже, прив'яжи корабель до дерева, щоб вода тебе не змила, хоч ти й на горі. Коли вода почне поволі спадати, тоді зможеш і ти, щоб вийти звідси, поволі спускатися все нижче і нижче.

Тому й зветься ця гора «Вихід Ману». Злива змила геть усіх тварин, тільки Ману зостався.

Мікеланджело. Світовий потоп

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Закони Ману

Ману – єдиний, хто зостався після потопу: предок людства. Він став першим творцем законів, за якими мало б надалі жити людство.

У древньоіндійському збірнику «Законів Ману», який ще називають «Законом аріїв», є 12 розділів, у яких подані розповіді про походження Всесвіту і людства, окреслені основні правила для людей різного віку і соціальних станів. У книзі записані моральні закони для царів і правителів, їхні обов'язки перед суспільством, а також духовні приписи для молитви, покаяння за вчинені поступки. Книга була написана мовою санскрит.

МІФ ІНДІАНЦІВ ПЛЕМЕНІ КІЧЕ ПРО СВІТОВИЙ ПОТОП

З епосу «Пополь-Вух»

Коли богиня Тепев та верховні боги Кукумац і Хуракаш створили Землю, гори, долини, рослини і тварин, взялися вони за створення людей.

Замісили боги глину і виліпили чоловіка. Гарний з виду був глиняний чоловік, але форми його були слабкі, він розпливався. Роздратувалися боги зі своєї невдачі і знищили першу людину.

Згодом взяли вони шмат деревини і зробили дерев'яних людей. Проте ці люди виявилися невдячними і дуже злостивими творіннями. Вони не мали ні душі, ні розуму, відразу забули про своїх творців, безцільно блукали світом.

Зібралися тоді боги на раду і вирішили знищити дерев'яних людей. Але їх розвелось вже так багато, що це було непросто зробити.

І вирішили боги влаштувати потоп. Тільки потоп цей був незвичайний. Згори на людей полилася густа смола, вона виїдала очі, крушила кості.

Обличчя Землі потемніло, чорний дощ не припинявся багато днів і ночей. Разом із людьми нищилося все живе й неживе. Страх запанував світом. Здавалося, всемогутні боги знищать усю Землю!

Тоді зібралися усі звірі, дерева, рослини, скелі і каміння, навіть домашнє начиння, – і все стало дорікати людям за те, що через них може загинути увесь світ. Уся природа постала проти людей. І люди рятувалися від переслідувань, і дерлись вони на дерева, – та дерева скидали їх і били по обличчях, і рятувались на дахах своїх будівель – але ті не хотіли їх утримувати, і хапались вони за коріння дерев, – але й коріння відштовхувало їх, і хотіли люди ховатись у печерах – але печери закривались перед ними. І не залишилось у світі нічого, що могло би служити прихистком людині, бо в гордині своїй пішла вона проти своїх творців. Навіть домашнє начиння піднялося проти них і почало бити їх по обличчю. І домашні тварини звинувачували їх у жорстокому поводженні – і накинулися на людей, терзаючи їх.

Так загинули дерев'яні люди. Від них залишились тільки нікчемні нащадки – лісові мавпи. Ось чому вони схожі на людей: вони є прикладом того покоління, яке забуло про своїх творців.

А оскільки весь світ став на захист Землі, вона живе і досі.

Боги і перші люди

ГАНГА СХОДИТЬ НА ЗЕМЛЮ

Індійський міф

Коли боги перемогли злих демонів асурів і загнали їх на дно моря, ті почали мстити за свою ганьбу, – руйнувати, вбивати і нищити все навколо.

Тоді звернулись боги до мудреця Агаст'ї з проханням висушити море, аби вони змогли викликати асурів на відкритий двобій. Агаст'я увійшов у воду, і всі з невимовним подивом бачили, як море зникає в його животі.

Коли морське дно оголилось, на ньому залишились приголомшені асури, яких боги знищили в жорстокій битві. Асури були переможені, але дно моря перетворилось в пустелю, бо мудрець Агаст'я умів випити море, та повернути воду зі свого шлунка йому було не під силу, – вона тут же випаровувалась.

Отже, звернулись боги до прабатька всього суцього Брахми за порадою. – Довгенько вам доведеться чекати, поки народиться цар Бгагіратха, – відказав Брахма. – Тільки йому вдасться повернути морю втрачені води.

На той час у царстві, де мав народитися Бгагіратха, правив могутній і мудрий цар Сахара. В цього царя народились сто синів від однієї дружини і один син від другої. Сто синів підростали і вражали всіх своєю жорстокою вдачею, але всіх перевершив своєю кривдою і грізною вдачею старший син від дружини Кешіні.

Цар Сахара прогнав з дому свого старшого сина, залишивши при собі внука Аншумана, який цілковито відрізнявся вдачею від свого батька.

Цар Сахара був таким могутнім правителем, що вирішив принести богам у жертву коня, що годилося робити лише найсильнішим серед земних володарів і найвизначнішим. Коня випустили на волю, і ті землі, де він ступав, вважалися підлеглими цареві.

Кінь собі йшов і йшов, а за ним ступали шістдесят тисяч царевичів, проголошуючи своїми країну за країною.

Та раптом сталося несподіване: коли кінь прийшов до моря, безводного відтоді, як його випив великий мудрець Агастья, і ступив на морське дно, то відразу й пропав з очей царевичів, наче провалився крізь землю. Ті обшукали все довкола, але жертвовного коня не знайшли.

А що коня викрав сам Індра, вони не здогадалися. Бо надмірна гордовитість земних царів не до душі Індрі, що владарював над богами: чого доброго, вони могли зазіхнути й на його небесний престол. Тож він і намагався перешкодити, де тільки міг, таким царям, як Сахара.

Царевичі добре розуміли, що втрата жертвовного коня – лиха прикмета для них, тож із новим завзяттям взялись до пошуків. Обійшли всю землю, обнишпорили всі гори, долини та ліси, але марно: кінь як у землю запав.

Понурені повернулися додому шістдесят тисяч царевичів і призналися батькові, що не вберегли жертвовного коня. Цар Сахара страшенно розлютився, а тоді прогнав синів з-перед своїх очей, сказавши, щоб більше і не потикалися до нього, поки не знайдуть коня на землі чи під землею. Брати знову подалися на пошуки.

І от, блукаючи світами, вони якось набрали на глибоку ущелину на дні пересохлого моря. Почали копати її глибше, сподіваючися знайти там втраченого коня, і докопалися до підземного світу, де слони тримали на собі земну твердь. Та навіть тоді не перестали копати, і ось на одній із околиць підземного світу царевичі побачили свого коня: він мирно пасся на зеленій галявині, а біля нього сидів відлюдник, поринувши в благочестиві роздуми. То був бог Вішну, що взяв собі подобу відлюдника.

А нерозважливі сини царя Сахари на радощах забули про все на світі і, знехтувавши добрим давнім звичаєм, не привітали шанобливо мудреця, не виказали йому належної поваги та шани. Навпаки, щойно побачивши свого коня, вони з неймовірним лементом кинулися до нього. Ще й пристали до відлюдника: мовляв, це ти вкрав нашого коня, тож начувайся тепер, так просто ми тебе зі своїх рук не випустимо!

Потривожений відлюдник звів на царевичів гнівний погляд і вмить спопелив їх усіх.

Вкрай засмутився цар Сахара на звістку про смерть усіх синів; та що вдієш, їх уже не повернеш.

Після поминок цар закликав до себе внука Аншумана й мовив йому:

– Аншумане, внуку мій, великі і тяжкі напасті звалилися на мене. Я позбувся всіх своїх синів – один ти тільки лишився на згадку про них. У жорстоких битвах я подолав багато ворогів, здобув могутність і славу. Проте й досі не здійснив жертвоприносин коня, які б засвідчили світові мою силу й могуть. Тож тобі я хочу доручити те, що не здійснили твої багатотисячні дядьки. Знайди мені коня, що його не вберегли мої сини, і приведи до мене, щоб я здійснив належний обряд.

Аншуман шанобливо схилився перед дідом, попросився і вирушив у дорогу – шукати жертвовного коня.

Шлях привів його до безводного моря. На одному краю його він побачив глибоку западину і вхід до підземного світу, що його прокопали його дядьки, сини Сахари. Він спустився у підземний світ та опинився на галявині, де сидів відлюдник, той самий Вішну в подобі відлюдника; неподалік пасся жертвний кінь.

Аншуман нечутно підійшов до відлюдника, що поринув у роздуми, шанобливо склав долоні й вклонився. А тоді лагідним голосом повідав, що привело його сюди.

Відлюдникові припали до вподоби лагідність і скромна вдача Аншумана. А той насамперед спитав у нього дозволу взяти жертвовного коня для діда. Потім поцікавився:

– А чи не можна якось оживити шістдесят тисяч моїх загиблих дядьків?

– Ти праведний і чесний, Аншумане, – проказав відлюдник. – З твоєю допомогою цар Сахара здійснить свої бажання. Ти повернеш йому і жертвовного коня, нехай він принесе його в жертву, як велить царський звичай. А син твого сина здобуде прихильність самого Шиви і спустить із небес на землю священну Гангу. Води її знову заповнять висохле море й омийуть тіла твоїх загиблих дядьків. І тоді вони оживуть.

Аншуман подякував відлюдникові за допомогу й добрі провіщення, узяв жертвовного коня й повернувся додому. Там розповів дідові-цареві про свої пригоди, не забув сказати й про пророцтво відлюдника.

Невимовно втішений, що жертвний кінь нарешті знайшовся, цар Сахара здійснив довгождані жертвоприносини. Ще довго він після цього правив своїм царством справедливо і мудро.

Та настав час, коли життя царя Сахари добігло свого кінця, і він передав країну Аншуманові. А того у свій час змінив на престолі його син, а вже в сина народився Бгагіратха, що доводився Аншуманові внуком.

Бгагіратха був прекрасний вродою і відданий справедливості та законові; в усьому світі не було йому рівних у відвазі й могутності. Проте

згадка про сумну долю його пращурів гострою колючкою впивалася в його добре серце.

Отож він передав владу своїм найкращим радникам, а сам подався до підніжжя Гімалаїв, щоб віддатися суворому подвижництву й спокутувати провину своїх пращурів.

Довго перебував Бгагіратха на схилах Гімалайських гір, де засніжені вершини зводилися до синього неба, де зеленіли на схилах смарагдово-зелені гаї, де дзюркотили швидкоплинні струмки з чистою, як сльоза, водою, де в темних печерах таїлися грізні тигри та леви, де з голосними криками в повітрі ширяли дивовижні птахи.

Побачивши таке ревне подвижництво, до Бгагіратхи в образі прекрасної юної дівчини зійшла ріка Ганга, що тоді протікала на Небесах; води її ще ніколи не змішувалися із земними водами.

Вона мовила до Бгагіратхи:

– Скажи, царю, задля чого ти піддаєш себе таким суворим випробуванням? Чи не можу я чимось допомогти тобі? Скажи мені своє заповітне бажання, і я спробую здійснити його.

– Велична і священна Ганго, – відповів Бгагіратха. – Колись мої пращури розгнівили Вішну, і він спопелив їх своїм поглядом. Тільки ти можеш змити з них той гріх, якщо своєю цілющою водою торкнешся їхнього тліну. Ось чому я вдався до такого подвижництва.

– Я ладна допомогти тобі, – мовила прекрасна Ганга. – Але твоє прохання виконати вкрай важко. Бо якщо я спрямую свої води на Землю, то вона не витримає їхнього падіння з такої висоти. Тільки Шіва здатен зарадити, якщо прийме на себе мої потоки, полегшить падіння води, щоб вона не завдавала землі ніякої шкоди. Попроси Шіву виявити тобі його ласку, а тоді і я спрямую свої води на Землю.

Вдячний Бгагіратха низько вклонився прекрасній Ганзі й подався до підніжжя Гімалаїв, де перебував Шіва.

Минуло багато часу, поки Шіва нарешті погодився прийняти на себе могутні потоки Ганги, щоб вони не зашкодили Землі.

Разом з Бгагіратхою Шіва піднявся високо в гори, а тоді сказав цареві, аби гукнув Гангу, щоб сходила на Землю.

Бгагіратха гукнув, і Ганга з'явилася на вершині снігової гори, спрямувавши свої води з Небес на Землю. Шіва став під той могутній потік, а він, стікаючи по волоссю Шіви, розбивався на дрібніші струмки і плив до висохлого моря.

Слідом ступав Бгагіратха. А вже за ним ішли люди й небожителі, які хотіли на власні очі побачити, як наповнюється море.

Та коли Ганга з шумом і ревом протікала повз хатину мудреця-відлюдника Джахну, то потривожила його спокій. Розгніваний Джахну одним ковтком випив священну Гангу. Тепер Бгагіратха мусив благодати ще й мудреця, аби той зласкавився і випустив води Ганги.

Відтоді Гангу називають іще й Джахнаві, тобто дочка Джахну, який випустив її із себе і дав тим самим ніби друге народження.

І води Ганги поплинули далі, до моря, і нарешті наповнили його. Пройшли вони й у підземне царство й торкнулися там тліну шістдесяти тисяч синів Сахари.

І тієї ж миті всі вони очистилися від гріха й ожили.

А Бгагіратха, який добивався цього своїм благочестям і нечуваним подвижництвом, повернувся радісний і щасливий у своє царство. І правив ще довго і мудро.

Відтоді священна Ганга стікає з Гімалаїв і плине до моря, наповнюючи його цілющою, життєдайною водою.

Ріка Ганга

ЯК СМЕРТЬ ПРИЙШЛА У СВІТ

З індійської міфології

Перші люди, які народилися з тіла Первородка Пуруші, жили вічно. Вони жили багато і щасливо, кожен займався своїм ділом, – оскільки з уст Пуруші народилися жреці-брахмани, котрі володіли мудрістю, з його рук – мужні і вправні воїни, котрі уміли захищати малих і слабких, твори-

ти славні подвиги, із стегон Пуруші вийшли землероби, господарі, а з ніг його – робітники (шудрі).

З розуму Пуруші народився Місяць, а з ока його – Сонце, дихання Пуруші стало Вітром, а з рота його вийшов Вогонь, що приніс життя усьому, що постало у світі.

Люди множилися, їх ставало все більше і більше – і врешті настав час, коли всім стало дуже тісно на Землі.

Тоді Земля попросила Бога-творця Брахму, аби він допоміг їй, бо несила її тілу зносити таку велику кількість людей. І Брахма почав палити вогнем усе живе, але заступився бог Шіва за людей, тварин і рослин, сказавши:

– Не впадай у гнів, Брахмо! Якщо ти будеш знищувати все підряд, то незабаром стане пусткою Всесвіт!

І тоді Брахма випустив зі свого тіла жінку, голова якої була прикрашена вінком із лотосів, а одягнута вона була в темно-червоне убрання.

– Смерте, іди у світ до людей, тварин, рослин і всього, що має життя, аби не переповнювалася Земля!

Заплакала Смерть, бо надто сумна доля була приготовлена для неї. Але у всьому має існувати лад, порядок, тому прийняла вона у своє серце волю Отця свого і прийшла на Землю.

Тут вона перебуває і понині.

Ангел, що згортає Небо.

Фрагмент ікони «Страшний Суд» з Миколаївської церкви у Києві. XII ст.

Перша у світі книга, писана на камені, – це велична поема про шумерського царя Урука Гільгамеша. За переказами, він був п'ятим історичним правителем першої династії шумерського міста Урук і прожив, начебто, 126 років. Вважали, що Гільгамеш належав до «сонячної династії» правителів: був дитям від священного шлюбу Бога Сонця Уту і Богині Нінсун. А народжене Небом дитя символізувало вже Новий світ.

Гільгамеш здійснив багато подвигів: разом зі своїм другом напів-звіром Енкіду він убив страшного змія Хумбабу. За це боги покарали Енкіду: він захворів і помер. А Гільгамеш дуже тужив за своїм другом. Потрапивши в потойбічний світ, він зустрівся зі своїм другом і розпитував про життя в підземному світі.

РОЗМОВА ГІЛЬГАМЕША Й ЕНКІДУ ПРО ПІДЗЕМНИЙ СВІТ

З шумерського епосу

Він діру підземного світу відкрив.

Поривом вітру слуга його з підземного світу піднявся.

Обнімаються, цілються.

Зітхають, ведуть розмову.

– Чи ти бачив закони підземного світу?

– Не скажу тобі, друже мій, не скажу!

Якби я сказав тобі про закони підземного світу,

Сів би ти і заплакав!

– Нехай сяду я і заплачу!

– Тіло моє, що його ти торкався, втішав своє серце,

Мов ганчір'я старе, сповнилося червою,

Мов розколина, воно повне праху.

– О горе, – вигукнув він і сів на землю, –

Того, хто одного сина має, бачив ти?

– Бачив.

– Як йому там?

– Він перед кілком, у стіну забитим, гірко ридає.

– Того, хто двох синів має, бачив ти?

- Бачив.
- Як йому там?
- На двох цеглинах сидить, хліба заживає.
- Того, хто трьох синів має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Він, як той, котрий воду п'є із бурдюка, що приніс його миршавий отрок.
- Того, хто чотирьох синів має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Як той, що запряг чотирьох віслюків, радіє серцем.
- Того, хто п'ятьох синів має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Він, як писар майстерний, що сміливо йде до палацу.
- Того, хто шістьох синів має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Він, як добрий землероб, радіє серцем.
- Того, хто сімох синів має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Наче друг богів, він сидить у кріслі, тішиться гуком танечним.
- Того, хто спадкоємця не має, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Хліб, подібний до цегли, розбитої вітром, їсть він.
- Євнуха з палацу бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?
- Стоїть у кутку, як наглядач, горластий погонич.
- Жону, котра не родила, бачив ти?
- Бачив.
- Як їй там?
- Наче глечик, що дурень розбив, життя її, – радощів не дає нікому.
- Отрока, що з лона жони не зривав одежі, бачив ти?
- Бачив.
- Як йому там?

- Я мотузку йому дав на поміч, над мотузкою він ридає.
- Дівчину юну, що з мужа не зривала одежі, бачив ти?
- Бачив.
- Як їй там?
- Я тростину їй дав на поміч, над тростиною вона ридає...

Гільгамеш та Енкіду

Поміркуймо разом

1. Який із прочитаних текстів сподобався тобі найбільше і чому?
2. Чи вважаєш ти покарання Творців світу для людей надто суворими? За що були покарані люди?
3. Чи зробили люди правильні висновки зі свого минулого досвіду? Хіба наша планета знову не страждає від безвідповідального ставлення людей до природи?
4. Яким чином, на твою думку, можна запобігти знищенню нашої планети? Чи є у древніх міфах важливі для сучасної людини підказки?
5. Можливо, якийсь із сюжетів надихне тебе на створення власної фантастичної історії про те, як Володарі Неба застерігають людство.

ГЕРОЇ І ТИТАНИ

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Міфи про богів та їхню боротьбу з гігантами і титанами відомі всьому світу. Титани і велети – це, за уявленнями давніх людей, найчастіше напівбоги-напівлюди, які або допомагають людству, або, навпаки, знищують його.

Навіть у Біблії згадано про людей-велетнів. Наприклад, велет Голіаф, якого убив каменем з пращі пастух Давид.

Греки, сирійці і хетти також постійно згадували про велетнів, вважали їх «богоподібними».

Людські останки величезних розмірів знаходили по всьому світу – у Китаї, Африці, Америці, Європі. Одні з найперших, про яких збереглися відомості, були знайдені ще в 1911 році в печері Лавлок (штат Невада, США). Останки були муміфіковані, а за зростом мумії сягали 3 метрів. Вони зберігаються в Музеї державного історичного товариства Невади (місто Рено) і в Музеї графства Гумбольд (Невада). Череп, за підрахунками вчених, належав людині триметрового зросту.

Пізніше, в 1950-х роках, у долині Євфрату (у Туреччині) були знайдені поховання і частини скелета. Кістка гомілки, знайдена там, мала 120 сантиметрів у довжину! Дослідники зі США, вивчаючи та досліджуючи кістки, провели «реконструкцію». Виявилося, що той, кому належала ця кістка, повинен був мати зріст аж 5 метрів, а розмір ступні – майже пів метра!

А загалом наука не дуже полюбляє такі знахідки. Археологи розкопували скелети висотою 5 і навіть 12 метрів, а міфи та легенди розповідають про велетів 20-метрового зросту і навіть вищих. Треба якось пояснювати, коли жили і куди поділись гіганти. І це науці поки що не під силу.

А Земля підкидає все нові таємниці про земні раси і цивілізації.

Цей відбиток людської ноги (фото 1) довжиною у 120 сантиметрів знайшли недавно в Африці на скелі у Свaziленді. Вчені вважають, що він міг утворитися 200 мільйонів років тому, коли древній велет вступив у розтоплену магму.

Фото 1

Фото 2

Велети, титани, богатирі, герої-напівбоги (фото 2) – це основна тема всіх світових міфів. І, як бачимо, вона не зовсім вигадана. Навіть за образами богів древніх міфів ховаються розгадки Всесвіту. Наприклад, грецький бог Кронос (або Хронос – час). Так, Час і справді «поїдає» всі свої створіння, а нижчі боги, титани і люди намагаються подолати його невмолиму силу.

Кам'яна голова велета. Ольмеки. Латинська Америка

ЗЕВС ПОБОРЮЄ КРОНОСА

З грецької міфології

Кронос був наймолодшим сином Урана (Неба) і Геї (Землі) і належав до другого покоління богів. Бог сівби і жнив, початку і кінця, якого зображали з серпом або косою в руці. Пізніше, в елліністичний період, його ототожнювали з богом Хроносом, що персоніфікує час.

Дітьми Кроноса і Реї стали боги Олімпу: Гестія, Деметра, Гера, Аїд, Посейдон, Зевс. Ці боги правили всім світом. Верховним серед олімпійських богів вважали Зевса – бога грому і блискавки. Могутньою силою були наділені бог морів Посейдон, старша дочка Кроноса Гера, богиня родючості і шлюбу Деметра, богиня вогню і покровителька родинного вогнища Гестія та бог підземного світу Аїд.

Але Кронос, який знищував і поїдав усе сотворене, поглинав і власних дітей. То ж коли підріс і змужнів його найстарший син Зевс, він постав проти жорстокості свого батька. Почалась велика битва титанів, яка завершилася перемогою Зевса над Кроносом, і той змушений був повернути своїх прекрасних дітей-богів. Одного по одному викинув з уст Крон своїх дітей-богів. І почали вони боротьбу з Кроном і титанами за владу над світом.

Жахлива і завзята була ця боротьба. Діти Крона укріпилися на Високому Олімпі. На їхній бік стали і деякі з титанів, а першими – титан Океан і дочка його Стікс із дітьми Завзяттям, Міццю та Перемогою. Зевсові на допомогу прийшли циклопи. Вони викували йому громи і блискавки, – їх метав Зевс у титанів.

Довго тривала боротьба, але перемога не схиялася ні на той, ні на другий бік. І вирішив Зевс визволити з надр Землі сторуких велетнів. Жахливі, величезні, як гори, вийшли вони з надр Землі і кинулись у бій. Вони відривали від гір цілі скелі і кидали їх у титанів. Сотнями летіли скелі назустріч титанам, коли вони підступили до Олімпу. Стогнала земля, гуркіт наповнив повітря, усе навкруги хиталося. Навіть Тартар здригався від цієї боротьби. Вогонь охопив усю Землю, – моря кипіли, дим і сморід заволокали все густою пеленою.

Нарешті була зламана сила могутніх титанів. Олімпійці скували їх і скинули в похмурий Тартар, у віковичну пітьму. Біля мідних незламних воріт Тартара на варті стали сторукі велети, і стережуть вони, щоб не вирвались знову на волю з Тартара могутні титани.

Так минулася влада титанів у світі.

Кронос. Скульптура Ігнаца Гюнтера

ЗАГИБЕЛЬ ФАЕТОНА

Із грецької міфології

...Усе ближчає ранок. Бог Місяць уже давно спустився з Небозводу. Ледве посвітлів схід. Яскраво загорівся на сході передвісник зорі Еосфрос – вранішня зірка. Подув легенький вітерець. Усе яскравіше розгоряється схід. Ось відчинила рожевоперста богиня Зоря-Еос ворота, з яких скоро виїде осяйний бог Сонце-Геліос. У яскраво-шафранному вбранні, на рожевих крилах злітає богиня Зоря на проясніле небо, залите рожевим світлом. Лле богиня з золотої посудини на землю росу, і роса обсипає траву і квіти блискучими, немов алмази, краплями. Сповнене пахощами все на Землі, всюди куряться аромати. Пробуджена Земля радісно вітає бога Сонця-Геліоса, що сходить.

Четвериком крилатих коней у золотій колісниці, яку викував бог Гефест, виїжджає на Небо з берегів Океану світлосяйний бог. Проміння ранкового Сонця золотить вершини гір, і вони височать, ніби залиті вогнем. Зірки зникають з Небозводу при появі бога Сонця, одна по одній ховаються вони в лоні темної ночі. Все вище підіймається колісниця Геліоса. В осяйному вінці і в довгих блискучих шатах їде він по Небу і лле своє живлюще проміння на Землю, дає їй світло, тепло і життя.

Закінчивши свій денний путь, бог Сонця спускається до священних вод Океану. Там чекає його золотий човен, у якому він пливе назад на схід, у країну Сонця, де стоїть його чудовий палац. Бог Сонця вночі там відпочиває, щоб другого дня зійти в тому ж сяйві...

Тільки раз порушений був заведений у світі лад, і не виїжджав бог Сонця на Небо, щоб світити людям. Це сталося так. Був син у Сонця-Геліоса від Клімени, дочки морської богині Фетіди, ім'я йому було Фаетон. Одного разу родич Фаетона, син громовержця Зевса Епаф, глузуючи з нього, сказав:

– Не вірю я, що ти – син світлосяйного Геліоса. Мати твоя говорить неправду. Ти – син простого смертного.

Розгнівався Фаетон, зашарілося його обличчя; він побіг до матері, кинувся до неї на груди й зі сльозами скаржився на образу. Але мати його, простягаючи руки до променистого Сонця, вигукнула:

– О сину! Присягаюсь тобі Геліосом, який нас бачить і чує, якого і ти сам зараз бачиш, що він – твій батько! Нехай позбавить він мене свого світла, якщо я кажу неправду. Піди сам до нього, палац його недалеко від нас. Він підтвердить тобі мої слова.

Фаетон зараз же подався до свого батька Геліоса. Швидко дійшов він до палацу Геліоса, що сявав золотом, сріблом і дорогоцінним камінням. Увесь

палац нібито іскрився всіма барвами райдуги, так чудово оздобив його сам бог Гефест. Фаетон увійшов до палацу і побачив там Геліоса, який сидів у пурпурних шатах на троні. Але Фаетон не міг наблизитися до світлосяйного бога, його очі – очі смертного – не терпіли сяйва, що виходило від вінця Геліоса. Бог Сонця побачив Фаетона і спитав його:

– Що привело тебе до мене в палац, сину мій?

– О світло всього світу, о батьку Геліос! Тільки чи смію я називати тебе батьком? – вигукнув Фаетон. – Дай мені доказ того, що ти – мій батько. Благаю тебе, розвій мій сумнів.

Геліос зняв світлосяйний вінок, покликав до себе Фаетона, обійняв його і сказав:

– Так, ти – мій син; правду сказала тобі мати твоя, Клімена. А щоб ти не мав сумніву більше, проси в мене, що хочеш, і, присягаюсь водами священної ріки Стіксу, я виконаю твоє прохання.

Ледве сказав це Геліос, як Фаетон став просити дозволити йому поїхати по Небу замість самого Геліоса, в його золотій колісниці. Жах пройняв світлосяйного бога.

– Безумний, чого ти просиш? – вигукнув Геліос. – О, коли б міг я порушити мою клятву! Ти просиш неможливого, Фаетоне. Адже це тобі не під силу. Адже ж ти смертний, а хіба це справа смертного? Навіть і безсмертні боги не можуть устояти на моїй колісниці. Сам великий Зевс-громовержець не може правити нею, а хто ж могутніший за нього! Подумай тільки: спочатку дорога така крута, що навіть мої крилаті коні ледве піднімаються по ній.

Посередині вона йде так високо над Землею, що навіть мене проймає страх, коли я дивлюсь униз на моря і землі, що розстилаються підо мною. А в кінці дорога так стрімко спускається до священних берегів Океану, що без мого досвідченого керування колісниця стрімголов полетить униз і розіб'ється. Ти думаєш, може, зустріти в дорозі багато чудесного. Ні, серед небезпек, страхіть і диких звірів лежить шлях. Вузький він; якщо ти збочиш, то чекають тебе там роги грізного тельця, там загрожує тобі лук кентавра, лютий лев, потворні скорпіон і рак. Багато страхіть на шляху по Небу. Повір мені, не хочу я бути причиною твоєї загибелі. О, якби ти міг поглядом своїм проникнути мені в серце і побачити, як я боюсь за тебе! Подивись навколо себе, поглянь на світ, як багато в ньому прекрасного! Проси все, що хочеш, я ні в чому не відмовлю тобі, тільки не проси ти цього. Адже ти просиш не нагороди, а страшної кари.

Але Фаетон нічого не хотів слухати; обвивши руками шию Геліоса, він просив виконати його прохання.

– Гаразд, я виконаю все. Не турбуйся, адже я присягався водами Стіксу. Ти дістанеш, чого просиш, але я думав, що ти розумніший, – сумно відповів Геліос.

Він повів Фаетона туди, де стояла його колісниця. Залюбувався нею Фаетон: вона була вся золота і виблискувала різнобарвними самоцвітами. Привели крилатих коней Геліоса, нагодованих амброзією і нектаром. Запрягли коней у колісницю. Рожевоперста Еос відкрила ворота Сонця. Геліос натер обличчя Фаетонові священною маззю, щоб не обпало його полум'я сонячних променів, і поклав йому на голову світлосяйний вінець. Зітхаючи, сповнений суму, дає Геліос останні поради Фаетонові:

– Сину мій, пам'ятай мої останні напутні слова, виконай їх, якщо зможеш. Не жени коней, держи якомога міцніше віжки. Самі побіжать мої коні. Трудно стримувати їх. Шлях же ти ясно побачиш по коліях, вони йдуть через усе Небо. Не піднімайся дуже високо, щоб не спалити Небо, але й низько не спускайся, а то спалиш усю Землю. Не збочуй, пам'ятай – ні вправо, ні вліво. Шлях твій саме посередині між змією і жертovníком. Усе інше я доручаю долі, на неї лише я сподіваюсь. Але час, ніч уже покинула Небо; вже зійшла рожевоперста Еос.

Тримай міцніше віжки. Та, може, ти зміниш ще своє рішення – адже воно загрожує тобі загибеллю. О, дай мені самому світити Землі! Не губи себе!

Але Фаетон швидко скочив на колісницю і схопив віжки. Він радіє, тріумфує, дякує батькові своєму Геліосу і поспішає в путь. Коні б'ють копитами, полум'я палахкотить з їхніх ніздрів, легко підхоплюють вони колісницю і крізь туман швидко несуться вперед крутою дорогою на Небо. Незвично легка для коней колісниця. Ось коні мчать уже по Небу, вони залишають звичайний шлях Геліоса і мчать уже без дороги. А Фаетон не знає, де ж дорога, не має він сил правити кінями. Глянув він з вершини Неба на Землю і зблід від страху, так далеко під ним була вона. Коліна в нього затремтіли, темрява заслала його очі. Він уже шкодує, що вблагав батька дати йому керувати його колісницею. Що він має робити? Уже багато проїхав він, але попереду ще довгий шлях. Не може справитися з кінями Фаетон, він не знає їхніх імен, а стримати їх віжками немає в нього сили. Навколо себе він бачить страшних небесних звірів і лякається ще дужче.

Є місце на Небі, де розлігся страхітливий, грізний скорпіон, – туди несуть Фаетона коні. Побачив нещасний юнак вкритого темною отрутою скорпіона, який загрожував йому смертоносним жалом, і, збожеволівши від страху, випустив віжки. Ще швидше понеслися тоді коні, зачувши волю. То звиваються вони до самих зірок, то, спустившись, мчать майже над са-

мою Землею. Сестра Геліоса, богиня Місяця Селена, з подивом дивиться, як летять коні її брата без дороги, ніким не керовані, по Небу. Полум'я від колісниці, що близько спустилося, охоплює Землю. Гинуть великі, багаті міста, гинуть цілі племена. Горять гори, вкриті лісом: двоголовий Парнас, тінистий Кіферон, зелений Гелікон, гори Кавказу, Тмол, Іда, Пеліон, Осса. Дим застилає все навколо; не бачить Фаетон у густому димі, де він їде. Вода в ріках і струмках закипає. Німфи плачуть і, жахаючись, ховаються в глибоких гротах. Киплять Євфрат, Оронт, Алфей, Еврот та інші ріки. Від жару тріскається Земля, і промінь Сонця проникає в похмуре царство Аїда. Моря починають пересихати, і страждають від спеки морські божества. Тоді підвелася велика богиня Гея-Земля і голосно вигукнула:

– О найвеличніший з богів, Зевсе-громовержцю! Невже мушу я загинути, неville загинути повинно царство твого брата Посейдона, неville повинно загинути все живе? Дивись! Атлас ледве витримує вже тягар Неба. Адже воно і палаци богів може повалити. Невже все повернеться до первісного Хаосу? О, врятуй від огню те, що ще лишилося!

Зевс почув благання богині Геї, грізно махнув він правицею, кинув свою вогненну блискавку і її вогнем загасив вогонь. Зевс блискавкою розбив колісницю. Коні Геліоса розбіглися у різні боки. По всьому Небу порозкидані уламки колісниці та упряж коней Геліоса.

А Фаетон, з вогненними кучерями на голові, пронісся, як падаюча зірка, в повітрі і впав у хвилі ріки Ерідану, далеко від своєї батьківщини. Там гесперійські німфи підняли його тіло і поховали. У глибокій скорботі батько Фаетона, Геліос, закрив свій лик і цілий день не з'являвся на блакитному Небі. Тільки вогонь пожежі освітлював Землю.

Довго нещасна мати Фаетона, Клімена, шукала тіло свого загиблого сина. Нарешті знайшла вона на берегах Ерідану не тіло сина, а його гробницю. Гірко плакала безутішна мати над гробницею сина, з нею оплакували загиблого брата і дочки Клімени, геліади. Скорбота їхня була безмежна. Плачучих геліад великі боги обернули в тополі. Стоять тополі-геліади, схилившись над Еріданом, і падають їхні сльози-смола в холодну воду. Смола застигає й перетворюється на прозорий янтар.

Уболівав за загиблим Фаетоном і друг його Кікн. Його тужіння далеко лунало берегами Ерідану. Бачачи нерозважну тугу Кікна, боги обернули його в білосніжного лебедя. Відтоді лебідь-Кікн живе на воді, в ріках і широких світлих озерах. Він боїться вогню, що погубив його друга Фаетона.

(Викладено за поемою Овідія «Метаморфози» у книзі М. Куна «Міфи Стародавньої Греції»)

КЕТЦАЛЬКОАТЛЬ, АБО ВЕЛИКИЙ ЗМІЙ

Легенда майя-тольтеків

Тольтеки – люди знання

Легенда про Кетцалькоатля-Кукулькану – це одна з найвідоміших легенд майя-тольтекського періоду в історії доколумбової Мексики. Згідно з переказами, сам Кетцалькоатль був історичною особою – просвітителем тольтеків, який навчив їх писемності, рахункам, астрономії, ремеслу і багатьом іншим наукам. За часів Кетцалькоатля був достаток усього, що потрібне для життя, – багатий урожай кукурудзи, гарбуза, а бавовна тішила око всіма кольорами, і її не потрібно було фарбувати. Безліч птахів з багатим оперенням наповнювали повітря своїм співом, а золота, срібла і коштовних каменів було видимо-невидимо. Під час царювання Кетцалькоатля панував мир для всіх людей.

Але це блаженство було занадто щасливим, щоб тривати довго. Заздрячи спокійному і радісному життю бога та його народу, тольтеків, троє злих чорних магів замислили зло. Вони наклали закляття на місто Толлан, і чаклун Тецкатліпока очолив здійснення цього заздрісного наміру. Передягнувшись у сивого старця, він з'явився до палацу Кетцалькоатля і сказав слугам: «Прошу вас, проведіть мене до свого господаря, до царя. Я бажаю поговорити з ним».

Слуги порадили йому піти, бо Кетцалькоатль був нездоровий і не міг нікого бачити. Однак чаклун таки увійшов у покої Кетцалькоатля і прикинувся, що дуже співчуває хворому богу-царю.

– Як ти себе відчуваєш, сину мій? – запитав він. – Я приніс тобі ліки, які ти повинен випити, і ти виздоровієш.

Кетцалькоатль випив отруту – і втратив розум. Він тяжко согрівив і порушив усі свої закони.

Усвідомивши, що сталося, правитель вирішив назавжди покинути свій народ і податися в країну Тлапаллан, звідки він і прибув колись зі своєю місією принести мексиканцям цивілізацію. Він спалив усі будинки, які побудував, і поховав свої скарби, що склалися з золота та дорогоцінних каменів, у глибоких долинах між горами. Він перетворив дерева какао в

акації і наказав усім птахам з красивим оперенням і чудовим голосом покинути долину Анауак і прямувати за ним у його мандрівці.

Коли його в дорозі запитували: «Куди ти йдеш? Чому покидаєш свою столицю?» – він відповідав: «Я йду в Тлапаллан, – звідки я і прийшов. Мій батько Сонце покликав мене звідти».

Кетцалькоатль викинув усі свої скарби в джерело Коскаапа (Вода дорогоцінних каменів). Досягнувши вершини гори Пояутекатль, він з'їхав по льоду до її підніжжя. Коли дістався до морського узбережжя, то став на пліт зі змій, який і забрав його в країну Тлапаллан.

Адже Кетцалькоатль означає «пернатий змій». Його довго вшановували як бога ранкової зорі. Майя називали його Кукульканом.

Кетцалькоатль і його брат Тескатліпока – бог ночі та війни

ЧУГАЙСТЕР

Легенда з Українських Карпат

У Карпатах віддавна побутує легенда про Лісового Чоловіка, або Чугайстра. За переказами, – це велет, густо оброслий шерстю, ростом до 7 метрів. Не боїться він ні холоду, ні спеки. Має сині очі, довгу бороду, а головне – цей велет має дуже цікаву вдачу: він надзвичайно швидкий, любить танцювати і співати.

Чугайстра вважають охоронцем людини, коли та перебуває далеко від домівки – на полонині чи в лісі. Він захищає лісорубів і пастухів від лісових Дів (опириць, бісиць, блудниць та нявок чи мавок), які відволікають парубків, заманюють їх у лісові нетрі і там гублять. Саме для лісового відьомства Чугайстер є страшним і небезпечним.

Змалечку гуцули знали, що, перебуваючи на полонині чи в лісі, завжди треба залишали трохи своєї їжі. Їжу підвішували на самому сволоці хати, – адже Чугайстер високий, зуміє її дістати. Коли пастухи чи лісоруби поверталися з роботи та не заставали їжі на сволоці, то дуже раділи: адже до них приходив Лісовий Чоловік, а це означало, що вся лісова нечисть втекла з лісу.

Про велета Чугайстра розповідали, що коли зустрінеться він десь у лісі чи на полонині, то ніякого лиха не чинить, а лишень співає і просить, щоб зустрічний потанцював із ним. А якщо танцюрист добрий, то отримає від Діда нагороду.

Зображення Чугайстра на пні дерева Карпат

Поміркуймо разом

1. Чи віриш ти в існування велетів на Землі?
2. Які ще історії про існування богатирів неймовірної сили ти знаєш?
3. Пригадай українські казки, які розповідають про велетів-богатирів.
4. Якими рисами, на твою думку, наділені міфічні велети? Чим схожі вони на звичайних людей?
5. Який із міфічних персонажів у прочитаних текстах сподобався тобі найбільше і чим?
6. Спробуй створити фантастичне оповідання про свою уявну зустріч із велетом Чугайстром у наших Карпатах.

У ПОШУКАХ БЕЗСМЕРТЯ

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Багато світових міфів і казок розповідають про те, що єдиною силою, яка може здолати невмолиму Смерть, є Любов. Саме цій темі присвячена надзвичайно поетична українська казка про материнську любов. Коли мама хворого хлопчика погодилася віддати своє життя взамін за життя сина, Смерть відступила.

Героїня індійського міфу носить ім'я Савітрі, яке в Індії вважають священним і має багато значень: так називається ріка в Індії, Савітрі – одне з імен дочки верховного бога Брахми, цим іменем названа поема великого індійського мислителя Шрі Ауробіндо, яку він писав понад 35 років і хотів розкрити в своєму творі можливості фізичного безсмертя на основі вдосконалення і перетворення природи людини.

САВІТРИ Й САТЪЯВАН

Індійський міф

Мудрим і справедливим був цар Ашвапаті, ревно дбав він про свій народ і його добробут. Але одне не давало цареві спокою та отруювало думки – в нього не було дітей. Вісімнадцять довгих літ приносив він пожертву богині Савітрі, щоб та змилувалася і послала йому хоч на старість розраду – однісінького сина, який би посів після батька царський трон.

І богиня Савітрі таки змилувалась, у царя Ашвапаті народилася дитина, проте не син, а донька. Та все одно Ашвапаті був невимовно радий. І назвав він свою доньку Савітрі на честь богині, якій приносив пожертви і в якій благав спадкоємця трону.

Савітрі росла все розумнішою і гарнішою, поки надійшла пора видавати її заміж. Батько дивився на красуню-доньку й мріяв, як з усіх кінців потягнуться свати, як найславетніші й наймогутніші царевичі наввипередки пропонуватимуть їй руку і серце. Та, на превеликий його подив, женихи все не з'являлися.

Ніяк не усвідомлюючи, чому воно так, цар Ашвапаті розіслав у сусідні країни своїх гінців дізнатися, чому молоді царевичі не приходять і не просять руки красуні-царівни.

Незабаром гінці стали повертатись і казати:

– Царевичів відлякує неземна врода царівни. Вони вважають, що ваша дочка – небесне створіння в людській подобі. Тому їй важко їй стати чиеюсь дружиною.

І прикро, і гірко було чути цареві Ашвапаті таке про свою єдину дочку: хто б міг сподіватися, що врода і чесноти Савітрі стануть на заваді до її родинного щастя?

– То, може, слід пояснити їм, що моя донька – земна жінка? – розгублено звертався він до своїх радників. – Адже ж треба якось зарадити лихові!

– Усім не поясниш, – відповідали ті. – Певно, треба придумати щось інше.

Після довгих роздумів цар Ашвапаті покликав до себе Савітрі.

– Дочко! – оголосив він їй своє рішення. – Доведеться тобі вирушати в мандри по світу – спробуй знайти собі чоловіка сама. Я наперед схвалюю твій вибір, проте за однієї умови: чоловіка свого ти мусиш полюбити так, як люблю тебе я!

– Але ж, тату, невже я зможу полюбити когось дужче, ніж люблю вас? – мовила Савітрі.

– Зможеш, доню, тільки нехай прийде час! – запевнив її цар.

Супроводжувати доньку цар послав невеличкий почет, перед тим суворо наказавши:

– Ви тільки йтимете слідом за Савітрі. Але не нав'язуйте свою думку, не заважайте і не перешкоджайте їй! Нехай вона чинить так, як вважає за потрібне.

Чимало світу обійшла Савітрі, в багатьох краях побувала, поки з довгих мандрів повернулася додому. Саме того дня, коли в царя Ашвапаті гостював ушавлений мудрець Нарада.

Савітрі увійшла до них, і Нарада звернувся до царя:

– О, та вона в тебе зовсім доросла! Чого це ти й досі не віддаєш її заміж? Вона ж якраз на порі.

– Оце щойно повернулася з далеких мандрів, – пояснив цар. – Зараз вона сама розповість, чи знайшла своє щастя, чи повернулася з порожніми руками.

Батько подав дочці знак, і вона підійшла ближче.

– Тату, я знайшла собі... – Савітрі на хвилику збентежилась, проте наступної миті опанувала себе й упевнено провадила далі: – Я знайшла собі того, хто стане мені чоловіком. Щоправда, зустріла я його не в розкішному палаці, а в простій хатині, в лісових нетрях, осторонь від людського, а тим

паче царського ока. Звати його Сатьяван, і живе він у лісі зі своїми старенькими батьками.

– Знаю, знаю я його, – втрутився мудрець Нарада. – Це син царя, що не так давно правив країною Шальвою. З тим царем сталося лихо, він осліп саме того дня, коли народився Сатьяван. А один із сусідніх правителів давно очікував слушної нагоди, аби завдати йому підступного удару й захопити його царство. От батько Сатьявана і мусив тікати в ліс, щоб урятувати життя собі, дружині та синові, – Нарада повернувся до Ашвапаті: – Так що твоя донька вибрала собі гідного чоловіка!

Савітрі розквітла від утіхи.

А Нарада говорив далі:

– Я знаю, що Сатьяван розумний, дужий, гарний, справедливий і великодушний. Але... Тільки не сердься за мою відвертість, дочко, за неприємну правду. Я виразно бачу його майбутнє, як бачу минуле й теперішнє. Твоє щастя із Сатьяваном буде недовгим – лише рік, лише один рік. Тож краще вирушай у дорогу знову й спробуй знайти собі в чоловіки якогось іншого царевича. Може, йому судилася трохи краща доля.

Серце Ашвапаті стиснулося від недоброго передчуття, а на очах Савітрі зблиснули сльози.

– Великий мудрецю, – твердо мовила вона, – простіть мій непослух, але я вже нікуди не піду! Я не хочу й думати про іншого чоловіка. І мені байдуже, довго чи не довго судилося Сатьяванові жити, – рішення моє непохитне. Покохати і вийти заміж – однаково, що знову народитися на світ. А таке трапляється лише раз у житті. Моїм чоловіком буде Сатьяван – і тільки він!

Мудрецеві сподобалися рішучість і непохитність Савітрі.

– Царю, – звернувся він до Ашвапаті, – допоможи їм з'єднати свої долі. Це твій батьківський обов'язок. Коли кохають так, як Савітрі, то не страшні й найважчі перепони.

І цар Ашвапаті вирушив у лісові нетрі, де жив сліпий цар, батько Сатьявана. Він знайшов його, сказав, хто він і звідки, а тоді мовив, що хоче віддати свою єдину дочку за сина Сатьявана.

– Але ж чи зможе жити в цих лісових хащах Савітрі? – почув Ашвапаті у відповідь. – Життя може видатися тут їй сумним, пустим і нецікавим.

Та Ашвапаті перебив сліпого царя:

– Навіщо нам щось доводити одне одному – Савітрі хоче заміж тільки за Сатьявана! Ні про кого іншого вона не хоче навіть слухати.

– А мій Сатьяван не хоче знати нікого іншого, крім Савітрі, – признався сліпий цар. – Я це відчув одразу, щойно вона з'явилася в нашому лісі. Що ж, нехай буде, як самі хочуть. Благословімо їх.

Невдовзі справили весілля, й Савітрі і Сатьяван щасливо зажили в лісовій пуці. Савітрі турботливо дбала про чоловіка та його стареньких батьків, завжди була послужлива й зичлива до всіх, весела й радісна – словом, була така, якою і належить бути добрій дружині і невістці. Все вона робила від душі, охоче, анітрохи не силуючи себе.

Та хоч як радісно й щасливо жилося у лісовій хатині, думка про те, що Сатьяванові залишається все менше і менше жити, затьмарювала її радість.

А коли до визначеного терміну залишилося чотири дні, Савітрі перестала їсти й пити. Три дні і три ночі не мала вона й росинки в роті. Сатьяван та його батьки, не знаючи, чим це викликано, допитувалися в неї:

– Савітрі, навіщо ти так зводиш себе, навіщо так мучиш?

Савітрі відмовчувалася. Вона й далі нічого не їла і не пила. А на четвертий день ще й зробила напрочуд складні жертвоприносини вогню.

– Невістонько, з'їж хоч що-небудь, – вмовляли її свекор зі свекрухою. – Ти ж геть так охлянеш!

– Тільки коли зайде сонце! – рішуче заявила Савітрі.

І раптом вона побачила, що Сатьяван закинув на плече сокиру й збирається іти в ліс. Савітрі, забувши про слабкість і втому, відразу підхопилася на ноги:

– Сатьяване, і я з тобою!

– Навіщо? – здивувався той. – Краще б поїла та відпочила, а то за ці чотири дні зовсім охляла. Я йду в найдальші хащі сьогодні, а стежок там ніяких.

– Я зовсім не охляла і не втомилася! – рішуче заперечила Савітрі. – Я хочу піти з тобою – і край!

– Ну гаразд, – мусив погодитись Сатьяван. – Але спершу запитай у батьків. А то подумают, ніби я силував йти з собою.

Савітрі подалася до свекра і свекрухи:

– Дозвольте мені сьогодні піти в ліс разом із Сатьяваном! Хоч подивлюся, як він там збирає лісові плоди та рубає дрова. Бо живу тут цілий рік, а по-справжньому лісу не бачила. Відпустіть мене.

– Савітрі ніколи досі не просила нас ні про що, – мовив сліпий Сатьяванів батько. – Нехай іде, як їй так хочеться.

І молоде подружжя подалося в глибокий ліс. Савітрі йшла, не випускаючи чоловікової руки, а той розповідав дружині про різні лісові таємниці. Савітрі слухала і з жахом усвідомлювала, що сьогодні Сатьяван мусить померти.

Вона допомогла набрати йому лісових плодів, потім Сатьяван пішов рубати дрова. А Савітрі сіла під деревом перепочити, не зводячи очей з чоловіка, що неподалік змахував сокирою.

Зненацька Сатьяван знесило опустив сокиру, повільно підійшов до дружини й леть чутно прошепотів:

– Недобре щось мені, в голові гуде... Певно, перетрудився я трохи...

Савітрі підхопила його й допомогла лягти на траву. Потім сіла й поклала його голову собі на коліна. Сатьяван заплющив очі, наче задрімав.

А Савітрі здалося, ніби в кущах неподалік хтось ховається. Вона придивилася уважніше – таки справді: там стояв якийсь чоловік у червоному одязі, з червоними очима, із зашморгом у руках. Чоловік той не зводив погляду з нерухомого Сатьявана.

Савітрі сплотніла. Обережно поклавши Сатьявана на траву, підвелася і шанобливо привіталася до незнайомця.

– Вибачте, але ви схожі на звичайну людину, – мовила вона. – Скажіть, хто ви й навіщо прийшли сюди?

– Взагалі я не вступаю в розмови з людьми, – відповів дивний чоловік. – Але ти незвичайна жінка, Савітрі, тож тобі скажу: я – бог смерті Яма, і тут я тому, що земне життя твого чоловіка скінчилося. Ось цим зашморгом я зловлю його душу й заберу з собою. Тіло залишу тобі, щоб ти могла здійснити над ним останній поховальний обряд, віддавши всеочисному вогню. Тепер ти знаєш, хто я.

Яма забрав душу Сатьявана і рушив на південь, до свого потойбічного царства. А Савітрі, мерщій сховавши безживне тіло Сатьявана в безпечному місці, заквапилася слідом за Ямою.

Так вони обоє якийсь час ішли мовчки, аж поки бог смерті зрозумів, що Савітрі не думає відставати від нього. Тоді він спинився і мовив до неї:

– Не йди за мною даремно. Краще вертайся і здійсни поховальний обряд над чоловіком. Розлучися з ним, як велить звичай.

– Я йду за своїм чоловіком, іншого шляху в мене немає, – сумно відказала Савітрі. – Це найвища мета, якої людина повинна прагнути: так вчили мене батьки. І я йду туди, куди пішов мій чоловік, бо його мені визначила доля.

– Ти не можеш іти за своїм чоловіком, бо його земний шлях закінчився, а твій ще триває. Але мені сподобалися твої слова. За це можеш просити в мене, що хочеш, і я виконаю будь-яке твоє бажання, тільки не проси, аби я повернув життя твоєму чоловікові.

– Коли так, то поверніть зір моєму свекрові! – не задумуючись, попросила Савітрі.

– Гарзд, бути цьому. Завтра твій свекор прокинеться зрячим, – пообіцяв Яма. – А тепер вертайся назад, поки ти ще не дуже стомилась.

– Біля свого чоловіка я не відчуваю втоми. Та й кожен мусить бути там, де йому належить бути. І мій обов'язок – завжди бути коло чоловіка, – не погодилась Савітрі.

І ця відповідь сподобалась Ямі.

– Ти знову заслужила винагороду за свої слова. Можеш попросити в мене, що хочеш, але тільки не життя Сатьяванові. І я сповню твоє бажання.

– Поверніть моєму свекрові царство, яке він колись втратив.

– Згоден, він одержить своє царство. Але ти вже повертайся додому, поки в тебе ще залишаються сили.

– Я не раз задумувалася, – мовби не чуючи Ями, заговорила Савітрі, – як це – праведно жити. Як на мене, жити праведно – це жити чесно, порядно, нещадно виганяючи зі своїх помислів і вчинків зло. Лише та людина по-справжньому прекрасна, в якій щире, незлоблिवе серце. Чи, може, я помиляюсь?

Ямі знову неабияк сподобалися слова Савітрі.

– Ти заслужила ще однієї винагороди, – розчулено мовив він. – Можеш сказати ще одне заповітне бажання, і я його негайно сповню. Тільки не проси повернути твоєму Сатьяванові життя.

– Мій батько не знати відколи благає Небо послати йому хоч одненького сина. Подаруйте йому сто синів, – попросила Савітрі.

– Гарзд, у твого батька народиться рівно сто синів, – запевнив жінку Яма. – Але тепер вертайся вже назад, бо й так зайшла надто далеко.

А Савітрі так само невідступно йшла за ним.

– Поки я йду за своїм чоловіком, для мене не існує ні втоми, ні відстаней, – докинула вона.

Бог Яма знову не витримав:

– Мені приємно чути те, що ти сказала. Тож висловлюй іще одне своє бажання, і я виконаю його. Тільки не проси, щоб я оживив твого чоловіка.

– Тоді зробіть так, щоб і в мене народилося сто синів!

– Савітрі, обіцяю тобі, що ти народиш сто мужніх і могутніх синів! А тепер повертайся додому, не зволікай довше. Далі тобі йти не можна.

Та Савітрі не вмовкала: говорила про добро, яке переважає на Землі, про добрих людей, про те, що Земля і саме життя на ній існують завдяки добру, яке творять люди. І Яму вкотре вже вразила мудрість цієї непохитної і саможертвної жінки.

– Коли ти говориш, я несамохіть уповільнюю свій крок, – признався він, – щоб збагнути до кінця зміст того, що ти кажеш. Я дедалі більше поважаю тебе, Савітрі, за твій ясний розум. Проси в мене ще одну, останню винагороду. І я охоче сповню її.

– Якщо ви хочете дотримати слова й подарувати мені сто синів, то мусите повернути мені мого чоловіка. Бо ж як ви нагородите мене стома синами без мого коханого Сатьявана?

– Так, справді, – визнав Яма.

І мусив повернути Сатъяванові життя. А наостанок благословив Савітрі і Сатъявана на довге і щасливе життя. Відтак рушив далі на південь, уже самотою, не перестаючи дивуватися самому собі: адже вперше він піддався на підмову і повернув життя людині, яку вже забрав у своє царство. А Савітрі заквапилася туди, де сховала чоловікове тіло. Обережно вмостила голову Сатъявана собі на коліна й вклала у груди чоловікову душу. Той відразу заворушився і розплющив очі.

– Щось надто я розіспався, – сонно пробурмотів він. – А ти все чекаєш, коли прокинуся, – звернувся він до Савітрі. – Треба було давно розбудити мене. А то мені ще й привиділося, ніби тут іще хтось був... Здавалося, буцімто кудись іду, далеко-далеко... Та це все, напевно, приверзлося мені, я ж звідси нікуди не ходив. Адже так, Савітрі?

– Пізно вже, Сатъяване, – лагідно перебила його дружина. – Починає сутеніти, і батьки, певно, вже хвилюються, чого це ми затримуємось. Ходімо швидше, якщо ти тільки можеш іти.

– А чого це я не можу йти? – здивувався Сатъяван. – Я чудово себе почуваю. Ходімо!

Коли вони прийшли до своєї лісової хатини, там уже юрмився люд. Старенькі неабияк сполошилися через те, що син і невістка так довго не повертаються. І підняли на ноги всіх, кого тільки могли, аби вирушити на пошуки. Щойно Савітрі й Сатъяван підійшли, як усі засипали їх розпитуваннями:

– Де ви так довго пропадали?

– Що сталося, ми вже й не знали, що й думати!

На що Савітрі спокійно відповіла:

– Ми зайшли страшенно далеко й тепер невимовно щасливі, що повернулися звідти додому.

Савітрі й Сатъяван

КВІТКА БЕЗСМЕРТЯ

З епосу про Гільгамеша

Великий цар Урука Гільгамеш подолав важкий шлях і потрапив у потойбійчний світ. Тут він попросив Утнапішті, котрому боги дарували безсмертя після потопу, допомогти йому роздобути квітку безсмертя.

– Щоб знайшов ти життя, яке шукаєш, – відказав йому Утнапішті, – треба не поспати шість днів і сім ночей!

Та тільки сів Гільгамеш, сон дихнув на нього, – і він міцно заснув.

– Поглянь на героя, що життя шукає! – сказав Утнапішті своїй подрузі. – Сон дихнув на нього, як імла в пустелі.

– Торкни його, хай прокинеться людина! Тим же шляхом хай повернеться спокійно, тою ж брамою хай повернеться у свою землю!

– Брехлива людина! – сказав Утнапішті. – Тебе він одурить: ось напечи хлібин, поклади йому в узголів'ї. Дні, котрі він спатиме, відмічай на стінці.

Хлібини вона спекла, дні, що спав, відмічала на стінці.

Перша хлібина розламалась, тріснула друга, запліснявіла третя. В четвертої побіліла скорина, п'ята була черства, шоста була свіжа. Сьома, – в той час торкнув Утнапішті Гільгамеша, і той пробудився.

Гільгамеш сказав Утнапішті:

– Сон мене здолав на мить єдину – ти мене торкнув, пробудив одразу ж.

– Встань, Гільгамешу, полічи хлібини. Дні, що проспав ти, будуть тобі відомі.

Питає Гільгамеш в Утнапішті:

– Що ж тепер робити, куди піду я? Плоттю моєю Викрадач володіє, смерть оселилась в моїх покоях, – смерть повсюди, куди не гляну!

Сказав Утнапішті до корабельника Уршанабі, котрий перевіз Гільгамеша із того світу:

– Хай не жде тебе пристань, хай забуде тебе переправа, хто на берег ішов, хай до нього й рветься! Людина, яку ось привів ти, – руб'я тіло його зв'язало, шкури ховають всю його вроду. Візьми, Уршанабі, поведи його вмитись, хай своє вбрання до білого мие, хай скине шкури, – понесе їх море. Прекрасним хай стане його тіло, в чистий одяг нехай вбереться, нагість свою прикриє, поки йтиме до свого міста, поки не дійде він своїм шляхом, – одяг нехай не виноситься, все новим буде!

Узяв його Уршанабі, повів умитись. Убрання той своє вимив до білого, прекрасним стало його тіло. Новою пов'язкою голову пов'язав він, в чистий одяг убрався.

Гільгамеш і Уршанабі ступили в човен, штовхнули на хвилі – і попливли.

Подруга Утнапішті мовить йому:

– Гільгамеш ходив, зморився і натрудився – що ж даси ти йому, щоб у край свій вернувся?

А Гільгамеш уже підняв жердину, човна до берега спрямував він.

Питає його Утнапішті:

– Гільгамешу, ти ходив, зморився і натрудився, – що ж дати тобі, щоб ти в край свій вернувся? Гільгамешу, я повідаю потаємне слово, таємницю квітки тобі оповім я.

Ця квітка – як терен на дні моря. Колючки її, мов у троянди, твою руку вколять. Якщо квітку цю твоя рука дістане, будеш ти завжди молодим.

Коли Гільгамеш почув це слово, підняв він колодязя ляду, важкі камені до ніг прив'язав, потягли вони його в глиб Океану.

Він схопив квітку, поколов собі руку. Важкі камені від ніг відрізав, вивнесло море його на берег.

Сказав Гільгамеш до корабельника Уршанабі:

– Уршанабі, та квітка – чарівна, бо нею людина життя досягає. Я принесу її до обгородженого Урука, нагодую народ мій, випробую квітку: як старий від неї помолодіє, я скуштую її – і повернеться моя молодість.

Через двадцять поприщ відломили скибку, через двадцять поприщ на спочин спинились.

Побачив Гільгамеш водойму з холодною водою. Спустився у неї, зануривсь з головою.

Змія зачула квітковий запах, піднялася з нори, викрала квітку. Назад повертаючись, скинула шкіру.

Гільгамеш тим часом сидить і плаче: «Уршанабі, для кого ж трудились мої руки? Для кого ж кров'ю сходить серце? Самому собі не приніс я блага, благо зробив земляному леву! За двадцять поприщ тепер хлань гойдає квітку.

Відкриваючи колодязь, загубив я знаряддя – щось знайшов я таке, що мені знаком стало: хай відступлю я! І на березі я зоставив човен!»

Через двадцять поприщ відломили скибку, через тридцять поприщ на спочин спинились. І дістались вони до обгородженого Урука.

НАПІЙ БЕЗСМЕРТЯ

З індійської міфології

Коли все на світі стало смертним, з часом прийшли на Землю хвороби і старість, горе і страждання.

От зібралися колись боги на священній горі Меру і стали думати, як повернути у світ безсмертя.

І сказав бог Вішну іншим богам:

– Ідіть до Океану і всі разом збивайте його воду! Я впевнений, що саме так ми здобудемо напій безсмертя!

Сподобалась ця думка богам. Вирвали вони з корінням гору Мандару, прикріпили до неї замість мотузка царя змії Васуку, міцно вперлися ногами у дно Океану і стали збивати воду.

Вертівся у величезних хвилях океанських вод змії Васука, виригав вогонь і дим, а гора Мандара, прикріплена до його хвоста, з гуркотом перевертала водні вали, що злітали до Небес.

Багато сотень літ збивали боги океанську воду – і поступово вона стала перетворюватися в Молоко, а з часом сталася Маслом. Але чудодійний напій усе не з'являвся.

Та ось із дна Океану піднялася богиня краси Лакшмі у білих одежах. Притиснув її до своїх грудей бог Вішну. Пройшло ще немало часу – і вийшли з вод прекрасні богині вологи Апсари, далі з'явилася богиня вина Сура, і лиш наостанку вийшов із вод бог лікування Дханвантарі. У руках він тримав чашу з напоєм безсмертя.

Коли ж побачили цю чашу демони асури, кинулись, аби вхопити її собі. Та бог Вішну перекинувся прекрасною дівою і став поміж асурами. Вражені неземною красою, асури вмить забули про напій безсмертя.

Так чаша безсмертя дісталася богам.

У той далекий час із гігантського яйця народився могутній орел Гаруда, що своїми крилами застеляв півнеба. Він став володарем і винищувачем птиць, його сила була така велика, що навіть боги злякалися її.

Але сила Гаруди не була спрямована на зло. Першим, кому він допоміг, був бог Сонця Сур'я, котрого Гаруда звільнив від злого демона Раху.

Мати Гаруди Віната перебувала в полоні у змії. Захотів він звільнити її і запитав у змії, чого хочуть вони взамін. А вони захотіли Амріту – напій безсмертя. Тоді злинув у Небо Гаруда і прилетів на гору богів. Довгою була його дорога, а ще важче було роздобути Чашу Амріти.

Розкидав богів могутній Гаруда, та чашу охороняло ще могутнє вогненне колесо з гострими шипами, що безперервно крутилося. Гаруда перекинувся в малесеньку пташку і зумів проскочити між спицями колеса. Далі побачив він двох страшних драконів. Ухопив він жменю піску, сипнув їм в очі – і вмить схопив чашу з Амрітою.

Розгнівався громовержець Індра і кинувся услід Гаруді. Але Гаруда сказав йому:

– Даремно ти витрачаєш свої сили, безсмертний! Краще стань моїм другом. Я поверну Амріту богам, але спершу мені треба визволити свою матір!

Полетіли Індра з Гарудою у царство змій. Поклав перед ними Гаруда чашу з напоєм безсмертя і сказав:

– Ось вам напій. Відпустіть мою матір і йдіть омийтеся водою перш ніж торкнутися напою безсмертя!

Кинулися змії робити омовення, а Гаруда забрав свою матір, Індра схопив чашу і полетів на гору богів.

А змії кинулися лизати траву, на якій стояла чаша з Амрітою, і їхні язики роздвоїлися.

Відтоді напій безсмертя належить лише богам.

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Люди у всі часи мріяли здобути безсмертя. Проте хроніки і стародавні літописи зберігають безліч свідчень про те, що деякі люди жили від 100 до 400 років! У різних місцях Землі, в різні епохи, завдяки особливим таємним методикам китайці, даоські ченці, індійські відлюдники могли продовжувати свій біологічний вік як завгодно довго. Якщо вірити індійським ученим, то вік людей міг сягати 5000 років!

За словами індійського довгожителю 380-річного Тапасвіджі, він якось зустрів біля підніжжя Гімалаїв старця, який розмовляв на санскриті. Він сповіщав такі подробиці побуту і подій минулих століть, що сумнівів бути не могло – старець дійсно бачив усе це на власні очі. Як стверджував Тапасвіджі, досягти такого тривалого перебування в нашому світі йому допомогли спеціальна дієта та особливе зілля, секрет якого він так нікому і не розкрив.

Міфи різних народів згадують про еліксир молодості чи безсмертя. В Індії його вважають «їжею» богів – Амрітою, в Греції – Амброзією, в Ірані – Хаомою. Боги Стародавнього Єгипту пили воду безсмертя, що перегукується з міфологією українців: наші предки розповідали про молодильну воду, молодильні яблука та цілюще молоко.

Нещодавно в Китаї знайшли речовину, яку назвали еліксиром безсмертя. Бронзовий глечик з рідиною пролежав у гробниці близько двох тисяч років. Рідина зберегла свій аромат.

Глечик з рідиною.
Вік – 2 тисячі років.
Китай

Американські вчені вивели таку теорію: середній вік людського життя залежить від ... кількості населення Землі. А позаяк людей на Землі понад 6 мільярдів, доводиться змінювати одне покоління іншим.

Описані в стародавніх китайських текстах «Вісім Безсмертних (ба сянь)» були реальними історичними особами. Звільнившись від мирських почуттів і пристрастей, радощів і скорбот, вони стали святими, отримали вічне життя і живуть за небесними законами.

ВІСІМ БЕЗСМЕРТНИХ

Легенда Китаю

Міфи про Вісьмох Безсмертних отримали в Китаї найбільше поширення. Ці Безсмертні, шановані й улюблені народом, колись були людьми, відомими історичними особистостями, а потім, ставши святими, усамітнилися у високих горах далеко від земних радощів і печалей.

Чжун Лі Цюань – глава Восьми Безсмертних. Він жив за часів династії Чжоу (1122 р. до нашої ери – 249 р. нашої ери). За життя він був полководцем, і тому його вважають покровителем солдатів. Чжун Лі Цюаня зазвичай зображують товстим чоловіком з оголеним животом. Інколи він

тримає в одній руці персик, а в іншій – віяло, за допомогою яких оживляє покійних, оскільки володіє секретом виготовлення еліксиру життя і порошку перетілення.

Чжун Лі Цюань – один із основоположників алхімічного мистецтва безсмертя. Він також є одним із засновників даоської «Школи досконалої Істини».

Легенда сповіщає, що коли Чжун Лі Цюань з'явився на світ, уся кімната освітілася незвичайним сяйвом, через що дитині передбачили незвичайне майбутнє. Зовнішність новонародженого також була досить незвичайною: величезна голова, широкий лоб, великі вуха, товсті щоки й яскраві губи, довгі брови і червоний ніс. Його руки були довгими, як у трирічної дитини, сім днів немовля нічого не їло і не плакало.

Вісім Безсмертних перепливають море. Китай

ПРО ВІЧНИЙ АТМАН

З «Рігвіди»

Єдиний вітер все пройняв у світі,
Окремо втілюючись у кожній формі.
І внутрішній-бо Атман є в створіннях,
Всередині й назовні в кожній формі.

І Сонце, око це немов всесвітнє,
Не має хиб, що є в окремім оці.
Так Атман, що всередині в створіннях,
З них вийшовши, страждань вже не зазнає.

Сам усередині керує Атман,
Єдину форму розвиває різно.
А хто пізнав його в собі самому,
Розумний той і завжди щасливий.

Невічним радість чинить вічний,
Як духам дух, як багатьом – єдиний.
І хто пізнав його в собі самому,
Розумний той і вік щасливий буде.

Це й є, що треба. Так і визначають
Високе, невимовне те блаженство,
Проте його пізнати чи ж я зможу?
Він світить сам чи відбиває світло?

Не світить там ні місяць, зорі,
Ні блискавки, ні цей вогонь тутешній,
Лише від його сяйва це все сяє,
І його сяйво все це осяває.

Хто прокинувся свідомо
Тут, ще перед смертю тіла,
Він тоді в світах небесних
Мусить втілитися знову.

Його для зору образ неприступний,
Ніхто його очима не побачить,
Хто почуттям дійшов його та духом,
Його пізнавши, той безсмертним буде.

Джуліо Романо. Аллегорія безсмертя

Поміркуймо разом

1. Чому, на твою думку, люди не живуть вічно? Чи існує у природі щось вічне?
2. Що насправді є найважливішим для людини: кількість прожитих літ, чи те, якими справами вона їх наповнила?
3. Як ти вважаєш, завдяки чому людина є щасливою в житті?
4. Чому люди з давніх-давен шукають секрети безсмертя? І чи вдалося їх комусь відшукати?
5. Пофантазуй на тему: як ти спланував би своє життя, якби жив вічно, – або хоча б півтисячі літ?
6. Які справи і вчинки людини дарують їй безсмертя в пам'яті нащадків?

ПІДКАЗКИ ВІКІ-ВСЕЗНАЙКА

Ми ознайомилися зі світовими міфами: вони розповіли про те, як давні люди уявляли собі світ Богів-Творців, як розуміли призначення людини в цьому світі і чому сили Неба часто змушені були карати людство за порушення законів Всесвіту.

Казки – це також міфологічні історії, але вони розповідають про світ людей та героїв, які приходять, аби поборювати зло й утверджувати правду між людьми.

Казки різних народів дуже схожі між собою, як і міфи. Прочитайте декілька чарівних казок представників різних національностей, які проживають на території України, – і ви переконаєтесь, що мудрість не має кордонів.

Легенди – також дуже цікаві історії, але в них відображається поетична природа людини. В обрисах гір, в шумі вод люди вчувають спорідненість зі своїми почуттями, тому придумують красиві історії. Основний сюжет легенд – трагічне кохання або жертвність заради врятування інших людей.

ПРО КОСТІЯ БЕЗСМЕРТНОГО, ІВАНА-ЦАРЕВИЧА ТА БУЛАТА-МОЛОДЦЯ

Українська народна казка

Були собі цар із царицею, та мали вони сина-молодця. Вирішив він по світу поїздити, наречену пошукати. Сів на богатирського коня і поїхав. Коли це доїжджає до якогось чужоземного міста, бачить – ведуть чоловіка, в кайдани закутого. Став Іван розпитувати, а йому й кажуть, що той чоловік цареві податку не сплатив. От заплатив царевич десять тисяч карбованців викупу за того чоловіка – його й відпустили. От він і просить:

- Іване-царевичу, візьми мене з собою! Я тобі у великій пригоді стану!
- А як же звать тебе?
- Булат-молодець!

Поїхали разом. По дорозі Булат і каже царевичу, що неподалік у сусідньому царстві є царівна – найкраща із красунь. Та зла мачуха замкнула її у високу вежу на семи замках – і ніхто її визволити не зможе. Захотів Іван-царевич собі цю красуню здобути. От Булат-молодець, що знався на всіляких травах, пішов у ліс, знайшов чудодійну розрив-траву, що всі замки відмикає. Приїхали вони до тої вежі, відімкнула розрив-траву замки – вони царівну й визволили. Та й поїхали додому.

От ідуть, ідуть, настає ніч. Зупинилися в лісі на ночівлю. Булат-молодець і говорить:

– Царевичу, я ляжу спати до опівночі. А після півночі ти відпочиватимеш, а я стерегтиму.

Ще північ не прийшла, як Іван-царевич розбудив Булата-молодця.

- Пропала моя наречена!
- То Костій Безсмертний твою наречену вкрав. Їдьмо його шукати!

Їхали, їхали, коли бачать – сила-силенна худоби. Булат-молодець і впізнав, що це худоба Костія Безсмертного. От вони повбивали Костієвих пастухів. Одяглися пастухами і погнали худобу до двору. Тільки пригнали, як вискочила служниця, вибрала з отари білу козу і стала доїти. Булат-молодець і питається:

- Для кого ти це молоко доїш?
- Та понесу царівні умиватися!

Тут сказав Булат-молодець Івану-царевичу зійняти з руки перстень, що йому царівна дала, і кинути у молоко. Принесла служниця царівні умиватися, а вона й побачила перстень і питає, звідки він у молоці взявся.

– Та то, мабуть, пастухи вкинули!

– Біжи і поклич їх сюди!

Прийшли вони – царівна їх і впізнала. Захотів Іван-царевич забрати її та втікати, а вона й каже:

– Від Костія Безсмертного не втечеш – наздожене він нас і повбиває.

– А ти гарненько випитай, де його смерть ховається, – каже Булат-молодець.

Як прилетів Костій, стала царівна його розпитувати:

– Ти такий сильний, нічого в світі не боїшся, а чи є у тебе смерть?

Костій і відповідає:

– Ніхто ще в світі мою смерть не знаходив і не знайде, ніхто мене не вб'є. А смерть моя – на морі-окіяні, на острові Діяні. На тім острові є дуб, а під дубом – скриня, а в тій скрині – заєць, а в зайці – качка, а в качці – яйце, а в тому яйці – моя смерть.

Як полетів змій, царівна все й переказала Івану-царевичу. Сіли побратими і поїхали Костієву смерть шукати.

Їхали не день, не два, заїхали у зовсім пустельний край. Не стало в них харчів, коли дивляться – біжить собака. Захотів Булат-молодець її убити, а собака людським голосом говорить:

– Не вбивай мене, я тобі у великій пригоді стану!

Відпустили собаку, аж бачать – лізе по берегу рак. Захотіли того рака з'їсти, а він і просить:

– Не їжте мене, добрі молодці, я вам у пригоді стану!

Далі побачили на дереві орлицю. Прицілились, щоб її убити, а вона теж стала проситися:

– Не вбивайте мене, добрі молодці. Я вам у великій пригоді стану!

Відпустили вони й орлицю. Ідуть берегом моря, коли бачать – рибалки плывуть. Попросили вони, аби рибалки перевезли їх на острів. Ті й перевезли. От ідуть вони по острову і бачать: стоїть посередині великий дуб. Підступивсь до нього Булат-молодець, ухопив дуба – і вирвав його з корінням. Глянули – а внизу скриня. Дістав її Булат-молодець, відкрив віко – а звідти заєць вискочив і побіг. Коли це де не взявся собака – наздогнав зайця і приніс його в зубах. Булат-молодець розірвав зайця, а з нього вискочила качка і полетіла в небо. А тут кинулась до неї орлиця – вхопила та й принесла Булатові-молодцеві. Розірвав він качку, а з неї викотилось яйце і покотилось просто в море!

Зажурились молодці, аж вилазить з моря рак – і котить перед собою те яйце. Схопив Булат-молодець те яйце, заховав у кишеню. Погукали рибалок і перепливли на берег. Приходять до Костія в його палац:

– То ти нахвалявся, що ніхто твоєї смерті не знайде?

Та тільки цок! – тим яйцем Костієві в лоба – той покотився!

Забрали царівну і поїхали додому. Застала їх у дорозі ніч. Булат-молодець і каже:

– Ви лягайте спати, а я стерегтиму.

От опівночі прилітають на дерево три сови, а то були Костієві сестри. Перша сова і каже:

– Приїде царевич додому, схоче похвалитися царівні своїм добрим конем – а кінь вирветься і вб'є його. А хто це чує і йому скаже – той по коліна кам'яним стане.

Друга каже:

– Приїде він додому. Захоче похвалитися своєю коровою, що його змалечку молоком годувала. А вона заколе його рогами. А хто це чує і скаже, той по пояс кам'яним стане.

Третя каже:

– Убили Іван-царевич та Булат-молодець нашого брата й полонянку його забрали – то не буде їм добра. Захоче Іван-царевич похвалитися своєю собакою, то вона сказиться і порве його. А хто це чує і скаже царевичу, той увесь кам'яним стане.

Сказали, зареготали і полетіли геть.

Нічого Булат-молодець не сказав царевичу. Як приїхали додому, відгуляли весілля, от якось Іван-царевич і каже своїй дружині:

– Покажу я тобі свого коня, що на ньому змалечку їздив, і корову, що мене молоком годувала, та собаку, що з нею змалечку гуляв.

Вивели їх на подвір'я, а Булат-молодець як гукне:

– Вбийте коня, бо він вирветься й Івана-царевича уб'є!

Тільки вимовив – і враз по коліна кам'яним став. Злякалися люди, таке побачивши, і зарубали коня. Аж тут ведуть корову, а вона реве, із рук рветься.

– Вбийте корову, бо вона вирветься і заколе Івана-царевича! – гукнув Булат-царевич і по пояс закам'янів. Забили корову, коли це виводять собаку. А Булат-молодець знову гукає:

– Убийте собаку. Бо вона кинеється і царевича порве!

Забили собаку, а Булат-молодець увесь закам'янів. Дуже тужили Іван-царевич та царівна за своїм вірним другом. От одного разу царевич приходить до кам'яного товариша, коли це чує, як камінь говорить:

– Якщо ти справді хочеш, щоб я ожив, то піди й заріж своїх дітей, а їхньою кров'ю помаж мене.

Іван-царевич так і зробив. Ожив Булат-молодець, а Іван-царевич другові радіє, а за дітьми тужить. Тут і каже йому Булат-молодець:
– Не журися, Іване-царевичу, ходімо, на дітей твоїх поглянемо.
Заходять до світлиці, а діти живі-здорові в колючках гойдаються!
Всі раділи, гуляли. Мед-пиво пили, і я там був, мед-вино пив, по бороді текло – а в рот не попало.

ФЕТ ФРУМОС ІЗ ЗОЛОТИМ ВОЛОССЯМ

Румунська народна казка

Було це тоді, коли про таке ніхто й гадки не мав. Тоді одну ногу блохи підковували дев'яносто дев'ятьма оками заліза, а п'ятка її залишалася голою, блоха стрибала до небес і їй зовсім не було важко...

Жив собі колись самітник-пустельник. Сусідами його були тільки лісові звірі. І був він такий добрий, що навіть найхижіші з них корилися йому. Пішов якимось він до річки, що протікала недалеко від його хатини. Бачить – на хвилях пливе маленька, забита і з усіх боків просмолена труна, а в ній плаче дитина... Пустельник зайшов у воду й довгою жердиною витягнув труну на берег.

Що ж він побачив, відкривши її? Там лежав двомісячний хлопчик. Тільки-но пустельник узяв його на руки, він перестав плакати.

Пустельник радий би залишити хлопчика в себе й виростити його, але згадав, що йому нічим годувати немовля, і гірко заплакав...

І раптом сталося диво: в кутку його хатини виросла виноградна лоза, та така велика – аж до самої стелі!

Старий глянув і побачив грона винограду: деякі з них були стиглими, інші дозрівали, а решта – ще зовсім зелені. Він узяв кілька стиглих виноградин і підніс їх до ротика дитини. Немовлятко з'їло.

Так пустельник і вигодував дитину.

Коли хлопчик трохи підріс, названий батько навчив його читати, збирати коріння на харчі та полювати.

Якось він покликав хлопчика до себе й каже:

– Сину мій, я відчуваю, що з кожним днем сили покидають мене. Старий уже став, днів через три, може, й помру... Коли я засну вічним сном і тіло моє стане холодним, сюди прийде лев. Не лякайся його, синку. Він виріє могилу, а ти поховаєш мене. Скарбу в мене, крім однієї вуздечки, немає... Коли ти залишишся сам, полізь на горище, візьми ту вуздечку й махни нею – до тебе прибіжить кінь, він навчить тебе, як жити далі...

Все сталося так, як говорив пустельник. Третього дня він востаннє попрощавсь із названим сином, ліг і заснув вічним сном. Одразу ж з'явився

старий-престарий лев і почав рити яму. В ній хлопчик і поховав небіжчика. Гірко він плакав біля могили три дні й три ночі. Третього дня голод нагадав йому про себе. Підвівся і з болем у серці пішов до виноградної лози, та вона всохла вже. Пригадав тоді, бідолаха, батькові слова, поліз на горище, знайшов там вуздечку й махнув нею... І ось перед ним з'явився крилатий кінь.

– Що накажеш, володарю?

Розповів йому хлопчик про своє горе:

– Тепер я зовсім самотній... Батька мого, який піклувався про мене, вже нема... Будь зі мною, коню, ми підемо далеко-далеко звідси і збудуємо собі нову хатину, бо тут, біля могили, мені весь час хочеться плакати...

Кінь відповів:

– Ні, володарю, ми підемо жити до таких людей, як ти.

– Хіба ще є такі люди, як я і мій батько? – здивувався хлопчик. – Чому ж вони не йдуть до нас?

– Не йдуть, – відповів кінь, – бо вони навіть не знають про нас. Ми підемо до них...

– То ходімо! – радо вигукнув хлопчик.

Коли кінь сказав, що хлопчикові треба одягнутися, бо всі люди одягаються, хлопчик знову здивувався. Тоді кінь звелів йому засунути руку в своє ліве вухо. Хлопчик так і зробив, витяг звідти одяг, але не знав, що з ним робити. Та кінь усьому навчив. Хлопчик, уже вдягнений, сів на коня й вирушив у дорогу.

Коли вони в'їхали до міста, хлопчик побачив там багато людей. Міський шум трохи налякав його.

Через кілька днів, уже звикнувши до міста й до людей, хлопчик поїхав далі. Незабаром вони прибули в країну фей. Там жили три феї, і він, за порадою коня, найнявся до них слугою.

– В одній кімнаті, де живуть феї, є ванна, – сказав йому якимось кінь. – У тій ванні певного дня замість води тече золото. Хто викупається в ньому, в того волосся стане золотим, а сам він буде красенем.

Кінь сказав також, що в одній із віталень феї тримають три пакунки з одягом і той одяг вони дуже оберігають.

Хлопчик усе запам'ятав, адже він завжди слухав порад свого коня.

Через кілька днів сестри поїхали в гості до інших фей і звелили слугі, щоб він, коли почує шум у ванні, негайно тричі вдарив палицею по даху. Це був знак, щоб вони поверталися (у ванні тоді мала текти золота вода).

Коли хлопчик почув, що у ванні шумить, він одразу ж покликав коня. Кінь порадив йому скупатися в золотій воді. Так він і зробив. Потім вийшов з ванни, захопив пакунки з одягом, сів на коня й полетів швидше вітру. Але як тільки він виїхав за ворота, дім, сад і все обійстя так затремтіли й захита-

лися, що феї почули й чимдуж помчали додому. Вони побачили, що слуга зник, а разом із ним – і одяг. Феї кинулися навздогін. Коли вони були вже поруч, кінь перестрибнув через кордон їхнього царства й зупинився. Феї також зупинилися і з досади, що не впіймали слугу, гукнули:

– Як же ти обдурив нас! Покажи нам хоч своє волосся!

Хлопчик розпустив по спині своє волосся, і феї захоплено сказали:

– Такого гарного волосся ми ще ніколи не бачили! Фет-Фрумос! Гаразд, але поверни нам пакунки з одягом!

Та хлопчик не повернув пакунків, залишив їх собі як плату за службу. Він заховав своє золоте волосся під ковпак з волового пухиря, приїхав у місто й найнявся на роботу до царського садівника: мав копати землю, носити воду, поливати квіти. Садівник навчив його, як доглядати за деревами, прополювати грядки від бур'янів.

У царя того було три дочки. Але цар за клопотами забув повидавати їх заміж. Одного разу найстарша дочка сказала сестрам, щоб кожна з них подала до царського столу по кавуну, вибравши його на свій смак. Коли цар сів обідати, дочки поставили перед ним три кавуни. Цар здивувався й покликав своїх радників – хай вони розгадають поведінку дочок. Зібралися радники, думали-гадали, а потім розрізали кавуни. Розрізавши, побачили, що один із них уже переспів, другий – якраз упору, а третій тільки починає червоніти. Радники сказали:

– Найсвітліший царю, живи багато років: ці кавуни означають вік твоїх дочок. Вже пора їх видавати заміж.

Тоді цар вирішив знайти їм наречених. Він звелів оголосити про своє рішення по всьому царству. І вже наступного дня почали приходити свати від сусідніх царів.

Старша царівна швидко вибрала собі жениха, і зразу ж справили весілля. Після весілля цар разом зі своїми гостями пішов проводити молоде подружжя до кордону царства.

Наймолодша царівна залишилася вдома.

Фет-Фрумос, слуга царського садівника, побачивши, що і його господар пішов разом з усіма до кордону, вбрався в одяг «Польові квіти», взятий у фей, розпустив по спині своє чарівне волосся, сів на коня й почав гарцювати по всьому царському саду. А з вікна палацу на нього уважно дивилася царівна.

Згодом і середня царівна вийшла заміж. Весілля гуляли так само довго, як і в старшої. А по весіллі знову проводжали всіх аж до кордону.

Цього разу наймолодша царівна знову залишилася сама вдома, вдавши, що захворіла. Слуга садівника також захотів повеселитись, як

і всі царські слуги. Та веселитися він міг лише зі своїм конем. Покликав він його, одягнув «Зоряне небо», розпустив свої золоті кучері й почав гарцювати в саду.

А то якось поїхав цар на полювання і взяв із собою усіх бояр та придворних. Наймолодша царівна знову залишилася вдома.

Фет-Фрумос узяв одяг із сонцем на грудях, місяцем на спині і двома зірками на плечах, сів на коня й почав гарцювати в саду.

Наймолодша царівна ставала сумнішою з дня на день. Вирішив цар і її видати заміж. Та вона й слухати не хотіла ні про яких женихів-царевичів. Тоді цар покликав радників і запитав, як йому бути. Вони порадили йому побудувати вежу з брамою внизу. Хай через цю браму пройдуть усі царські та боярські сини. А царівна хай кине золоте яблучко в того, хто їй найбільше сподобається.

Так і зробили. По всьому світу оголосили царське рішення. І от через браму вежі пройшли вже всі царевичі та боярські сини, але дівчина так ні в кого й не кинула золоте яблучко. Дехто вже думав, що царівна взагалі не хоче виходити заміж, але один старий боярин порадив, щоб через браму пропустили й простих людей.

Тепер через ворота пройшли і садівник, і головний кухар, і стражники, і слуги, і кучери, і наймити. Та все даремно: дівчина нікого не вибрала. Стали питати, чи всі вже пройшли. Відповіли, що не пройшов тільки слуга садівника.

– Хай і він пройде! – звелів цар.

Покликали слугу садівника і примусили пройти через ворота. Він пройшов, і дівчина кинула в нього яблучко. Слуга скрикнув і побіг, тримаючись руками за голову.

Побачивши це, цар не повірив:

– Не може цього бути! Тут якась помилка!

Не міг же цар отак просто видати дочку за якогось слугу! І звелів він ще раз пройти всім через браму, а дочці вдруге кинути яблуко. Трапилося все так, як і раніше: слуга втік, тримаючись руками за голову. Засмучений цар утретє звелів усім пройти через браму. Побачивши, що й цього разу дочка вибрала слугу, він змушений був видати її за Фет-Фрумоса.

Весілля святкували тихо й таємно: цар дуже не любив молоде подружжя. Він тільки дозволив їм жити при дворі. Слуга садівника став водоносом. Усі царські слуги насміхалися з молодого подружжя і засипали їхню хатину сміттям. Одначе всередині хатина була дуже гарна, чепурна, стояли там такі рідкісні речі, що їй могли б позаздрити й царські хороби. Все те чудове багатство подарував молодятam крилатий кінь.

Царевичі, що сваталися до наймолодшої царівни, образилися на неї й вирішили піти війною проти її батька. Дуже засмутився цар, коли довідався про намір своїх сусідів. Але що поробиш? І він почав готуватися до війни.

Два старші зяті царя зібрали військо і прийшли йому на допомогу. Фет-Фрумос послав дружину просити царя, щоб і йому дозволили йти на війну. Але цар вигнав її:

– Геть з-перед моїх очей! Через тебе ж війна почалася!

Але після багатьох благань цар нарешті дозволив Фет-Фрумосові підвозити воду воїнам. Зібрався Фет-Фрумос у похід: одягнувся у лахміття і поїхав на шкапині. Незабаром він зі своєю шкапиною загруз у болоті. Саме тоді, коли він намагався витягнути свою конячину з багнюки, нагодився цар із військом. Посміялися вони з нього та й поїхали далі. Коли ж військо сховалося за обрієм, його шкапина перетворилася на крилатого коня. Сам хлопець замінив своє дрантя на «Польові квіти», сів на коня й помчав на поле битви. Ще здалеку Фет-Фрумос побачив, що ворожі війська набагато численніші й сильніші. Із вершини пагорба він налетів, мов вихор, на них і закрутився між ворогами, рубаючи мечем праворуч і ліворуч. Вороги так злякалися несподіваного нападу Фет-Фрумоса, блиску його одягу й крилатого коня, що втекли з поля бою. Побачив таке диво цар і зрадів. Вертаючись із перемогою додому, царське військо побачило, що водовоз і досі не може витягти шкапину з болота. Цар тепер був у доброму настрої і звелів:

– Ану, допоможіть бідакові та його шкапині!

Не встигли цар та його військо відпочити після битви, як прилетіла звістка, що вороги знову йдуть, тільки вже з більшими силами. Не було чого робити, довелося виступати назустріч ворогові. Наймолодший зять і цього разу просився йти разом з усіма. Його висміяли, але врешті-решт дозволили. Посміялися з нього ще раз тоді, коли, проїжджаючи мимо, знову побачили його з шкапиною в болоті. А він, тільки-но військо з царем сховалося за горою, перетворився у Фет-Фрумоса і на своєму крилатому коні, в одязі «Зоряне небо», примчався на поле бою.

Засурмили труби, загриміли барабани, війська ринули одні проти одних. А Фет-Фрумос, побачивши, що вороги сильніші й численніші, кинувся на них із пагорба й примусив їх тікати.

Цар у дуже доброму настрої повертався разом із військом назад і, проїжджаючи мимо водовоза, який все ще намагався витягти шкапину з болота, звелів допомогти йому.

Але цар до глибини душі був засмучений, коли довідався, що вороги втретє, ще з більшими силами, підійшли до кордонів його царства. Було їх більше, ніж листя на деревах, більше, ніж трави в полі. Цар почав гріко

плакати і плакав доти, доки в його старечих очах не висохли всі сльози. Але робити нічого, мусив збиратися та йти в похід...

Водовоз також запряг свою шкапину. І після того як царське військо проїхало мимо болота, де він знову вовтузився зі своєю конячиною, перетворився у Фет-Фрумоса, скинув лахміття, взяв одяг із сонцем на грудях, місяцем на спині та зірками на плечах. Він розпустив свої золоті кучері, сів на крилатого коня і за одну мить злетів на пагорб, щоб подивитися на битву.

Вороги обступили царське військо з трьох боків. Надвечір, побачивши, що вороги перемагають, Фет-Фрумос блискавкою кинувся на них, почав рубати на всі боки. Вороги від несподіванки розгубилися і, не знаючи, що робити, розсипалися по полю. Вони тікали, мов курчата від шуліки, куди очі світять, ламаючи собі шиї. Але Фет-Фрумос не давав перепочинку їм, усе гнав і гнав з мечем у руїнах.

Цар, помітивши, що Фет-Фрумос поранений у руку, дав йому свою хустину перев'язати рану...

Дорогою додому цар та його військо знову зустріли водовоза зі шкапиною в болоті і ще раз допомогли йому.

Прибули вони додому щасливо. Та незабаром цар захворів і геть осліп. До палацу запросили найславетніших лікарів, ворожбитів і знахарів, але ніхто з них не міг допомогти.

Одного разу, прокинувшись уранці, цар розповів сон. Приснилося йому, ніби якийсь дід сказав, що він стане зрячим. Для цього треба напитися молока рудої дикої кози й помити ним очі...

Цареві зяті – чоловіки старших царівен – одразу ж і вирушили по козяче молоко. Коли разом із ними захотів поїхати і чоловік третьої, наймолодшої царівни, вони рішуче відмовили йому.

Тоді Фет-Фрумос покликав свого коня і поїхав по болотах, де жили руді кози. Він ловив їх і доїв. На зворотному шляху Фет-Фрумос переодягнувся у звичайного чабана, дістав десь глечик овечого молока і вийшов назустріч старшим зятям царя. Ті запитали:

– Що у тебе в глечичку?

– Молоко, – відповів чабан, удавши, ніби не знає цих людей. – Я несु його цареві, йому снилось, що він стане зрячим, коли помие ним очі.

Почувши це, старші зяті спробували купити в чабана молоко, але чабан ні за які гроші не хотів продавати його. Коли вони хочуть мати молоко від рудої кози, то він може дати їм, але лише тоді, коли вони погодяться називатися його рабами й дозволять, щоб він поставив на їхніх спинах своє тавро. Чабан додав, що піде звідси й ніколи з ними тут не зустрінеться.

Обидва зяті, порадившись, вирішили, що їм, царевичам і чоловікам царівен, від цього нічого не станеться. І вони дозволили чабанові поставити на своїх спинах тавро; потім забрали овече молоко й повернулися додому.

Дорогою вони говорили між собою:

– Коли він хоч словом обмовиться про це, то ми скажемо, що він божевільний! І повірять нам, а не йому.

Отже, повернулися вони до царя й віддали молоко. Цар промивав ним очі, пив його, але ніщо не допомагало.

Незабаром до царя прийшла його молодша дочка й сказала:

– Тату, промий свої очі оцим молоком. Його приніс мій чоловік...

Цар відповів:

– Як може зарадити той злидень, коли навіть мої старші зяті, що стільки допомагали мені в війнах, нічого не могли вдіяти? Хіба я не заборонив вам підходити до мене? Як ти посміла порушити мій наказ?

– Можеш карати мене, тату, тільки благаю тебе, промий очі молоком, яке дістав твій покірний слуга...

Наймолодша дочка так просила, що цар нарешті погодився. Взяв у неї молоко, промив ним очі один раз, другий, а на третій день став бачити.

Видужавши, цар влаштував бенкет і запросив на нього усіх бояр та радників. З такої нагоди мусив дозволити прийти й Фет-Фрумосові. Коли веселощі були в розпалі, Фет-Фрумос підвівся і, вибачившись, сказав:

– Найсвітліший царю! Хіба дозволено рабам сидіти разом із своїми володарями за одним столом?

– Ні, не дозволено! – відповів цар.

– Якщо це так, то звели двом своїм гостям – один сидить праворуч, а другий ліворуч від твоєї світлості – вийти з-за столу. Вони – мої раби. Якщо не віриш, подивися: на їхніх спинах моє тавро.

Почувши це, царські зяті знітилися. Але діватися нікуди: вони підвелись і понуро стали біля столу.

Перед закінченням бенкету Фет-Фрумос вийняв хустину, яку дав йому цар на полі бою.

– Звідки в тебе ця хустина? – здивувався цар. – Адже я дав її божому ангелові, який допоміг мені перемогти ворога!

– Ні, найсвітліший царю, ти дав її мені!

– То це ти допоміг нам?

– Я, найсвітліший царю.

– Не вірю! – сказав цар. – І не повірю, доки не покажешся таким, яким був тоді, на полі бою!

Фет-Фрумос вийшов з-за столу, пішов у свою хатину, переодягнувся, розпустив по спині золоте волосся. Всі захоплено підвелися, коли він за-

йшов у царські хорони. Фет-Фрумос так сяяв, що легше було дивитися на сонце, аніж на нього.

Тепер цар похвалив свою наймолодшу доньку за те, що вибрала собі такого гарного чоловіка. Старий цар зрікся престолу, передав його Фет-Фрумосові, який і став правити царством.

Сівши на престол, Фет-Фрумос звільнив од рабства чоловіків старших царевих дочок і влаштував пишний бенкет. І я там був, носив до печі дрова на кілку, воду – ситом, а жарти – відром. За це я мав аж чотири торби, і наперсток чорби, а батіг тому по плечах, хто базікає весь вечір.

ЧАРІВНІ ЦИМБАЛИ

Угорська народна казка

Жив собі – а може, й не жив – один жорстокий король. А від його жорстокості багатство його зростало, і він навіть сам не знав, скільки у нього скарбів.

А народ у державі дуже бідував. Злидні були такі страшні, що люди їли хліб тільки в неділю, та й то не всі, – лише в кого був той хліб. Добре знав про все це король, але зовсім не дбав про народ.

У королівському палаці було повно придворних і челяді. Розкошували вони, веселилися, аж поки почали нудьгувати. Тоді король оголосив по всій державі: він щедро винагородить того, хто вигідає якусь нову, незвичайну забаву.

Далеко від розкішного палацу, в облупленій хатинці жив дуже бідний чоловік. Не було в нього нічого, крім гурту обідраних голодних дітей.

Якось пішов той бідний чоловік до лісу, щоб назбирати хмизу. Іде він селом та чує, як окличники оголошують королівський наказ. Убогий чоловік зупинився і послухав, а потім важко зітхнув: хіба він може знайти щось таке, чого б не знали король та вельможні пани?

У лісі він старанно збирав сухий хмиз, а коли натрапляв на грибочок, не минав, ховав у свою торбу. Втомившись, сів на пень відпочити. Просидів довго і не зчувся, як зайшло сонце й настала ніч.

Раптом перед ним щось засяяло. Стало так ясно, ніби хтось запалив тисячу свічок. А посередині того сяйва стояла гарна-прегарна дівчина. Чоловік від подиву аж рота роззявив. «Мабуть, це королева русалок», – подумав він і боязко глянув на золотаві коси русалки, на її яскраве вбрання, легкі мережані крила.

Ще більше здивувався чоловік, коли русалка заговорила. Здавалося, задзвонили золоті дзвіночки...

– Послухай-но мене, чоловіче, – сказала русалка ласкаво. – Я допоможу тобі і всьому бідному людові. Те, що я зараз тобі дам, віднеси королю і скажи, що ти приніс незвичайну забаву. Решту зроблю я сама.

Русалка витягла з-під свого плаща якусь химерну дерев'яну коробочку. На коробочці було напнуто чотири струни. Кожна струна схожа на золотаву волосинку русалки.

Потім русалка вийняла з-під плаща тоненьку паличку, на якій теж блищало золоте волоссячко. Вона притиснула коробочку до серця й заплакала. Кілька перламутрових сльозинок упало в коробочку.

За хвилину русалка нахилилася над коробочкою і дзвінко засміялася в неї.

– Ця коробочка називається цимбалами, – сказала русалка. – Ось чуєш: плакати вони вже вміють. І люди плакатимуть разом із ними. А коли цимбали сміятимуться, то будуть сміятися і всі ті, хто їх слухатиме.

Бідний чоловік дуже здивувався, а водночас і злякався так, що не міг слова мовити.

Проте справжнє диво було ще попереду!

Русалка заграла на цимбалах...

Линула, бриніла прегарна музика...

І русалка ніби полетіла на її крилах – світло погасло, вона зникла, як і не було її.

А цимбали лежали на землі.

Чоловік підняв цимбали і подався геть із лісу. Йшов не зупиняючись, аж поки дійшов до королівського міста, до пишного палацу.

Варта не хотіла його впускати. Тоді чоловік, не довго думаючи, заграв на цимбалах. Варта уступилася з дороги, і чоловік, граючи на цимбалах, ввійшов до палацу. Ішов він від покою до покою і дістався врешті до тронної зали.

Король та вельможі подивилися на чоловіка, а потім звернули очі на цимбали. А цимбали – чи таке бачено, чи таке чувано? – заридали.

Розповідали цимбали про те, як страждає народ, що ним править цей жорстокий король.

Ридання цимбал було чути на вулицях, на площах. Люди зупинялись і слухали. Вони розуміли, про що розповідають цимбали. Вони слухали і плакали. А коли цимбали заграли гучніше, люди збилися у величезну юрбу й загуділи, як розбурхане море.

Юрба побігла до палацу і вигнала звідти жорстокого короля та ледачих придворних, а палац зруйнувала.

А цимбали грали, тільки вже не ридали, а сміялися. І всі люди – у палаці, в місті, в державі – сміялися й раділи під веселу гру цимбал.

ВОДЯНИК

Польська народна казка

В одному селі жив дуже бідний рибалка. Мав він жінку й шестеро дітей. Ніде було рибалці ловити рибу, лише в панському озері. А за це він мусив щодня постачати панові стільки риби, скільки той забажає.

Трапилося раз, що в маєток мало з'їхатися багато гостей, отож пан наказав рибалці принести якнайбільше риби.

Закинув рибалка сіть в озеро, просидів цілісінький день і не спіймав жодної рибини.

Закинув сіть на другий день, теж не спіймав нічого. Сказав про це панові, а той як гримне:

– Мені що до цього! Не принесеш риби – вижену тебе геть із хати!

Пішов рибалка на озеро й на третій день, але також не спіймав нічого.

Коли це приходить до нього хлопчик у червоній одежі. А це був Водяник. От він і каже рибалці:

– Хочеш наловити риби? Віддай мені свого старшого сина, то ловитимеш скільки сам хочеш, і не лише сьогодні, а завжди. Але спершу підпиши ось цю обіцянку кров'ю з вказівного пальця.

Врізав Водяник бідоласі пальця, і той підписав обіцянку, що віддасть йому свого старшого сина.

Зразу ж закинув сіть і спіймав безліч риби, та вся велика, одна в одну.

Прийшов рибалка додому смутний, а жінка його й питає:

– Чого ти, чоловіче, журишся? Ти ж спіймав стільки риби!

А він їй і каже, що повинен за тиждень віддати за це сина Водяникові.

Коли минув тиждень, узяв рибалка сина Янека і з гірким плачем повів його на озеро. Звідки не взявся Водяник, ухопив Янека й пірнув з ним у воду.

А під водою був скляний палац. Там жив Водяник. Була в нього жінка, дочка і ще багато слуг.

Привів Водяник Янека в палац і наказав бавити свою дочку.

– А коли, – каже, – будеш усе робити добре, то й до батьків іноді тебе відпускатииму.

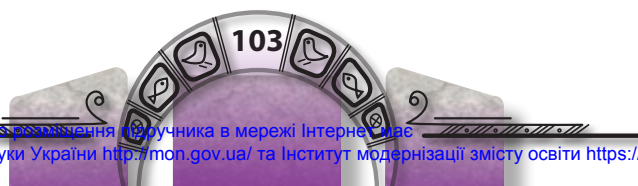
Янекові подобалося в палаці, тільки було йому дуже сумно.

Водяник це помітив і мовив:

– Коли хочеш – піди на один день до батьків, та гляди: як не повернешся, то і ти, і батьки твої, і весь ваш рід – усі загинете – в воді потонете.

Зрадів Янек і побіг додому та й почав хвалитися, як там, у Водяника, йому добре.

Після цього Водяник дозволив йому час від часу навідувати батьків.

Коли Водяникова донька підросла, вона призналася Янекові, що дуже хотіла б жити з ним на землі, між людьми. Отож раз, коли батька з матір'ю не було вдома, вона позбирала найдорожчі скарби й виринула вслід за Янеком із води. Оглянулась – аж мати з великим військом женеться за нею. Тут Водяникова донька обернула Янека на грака, а сама стала сорокою і злетіла з ним на високого дуба.

Мати наказала війську стріляти й гукає:

– У грака стріляйте, а сороку минайте!

Злетіли обоє з дуба. Дівчина обернула Янека на лиса, а сама обернулася на зайця і почала від лиса тікати.

Зирк – аж мати женеться слідом за ними з військом і гукає:

– Лиса стріляйте, а зайця минайте!

Дівчина вдарила паличкою по землі – й розлився великий став. Сама вона обернулася на дику качку, а Янек – на качура.

Мати побачила це й гукає:

– Качура стріляйте, а качку минайте!

Та що солдати стрельнуть, качур і качка пірнають у воду.

Бачить мати, що нічого з ними не вдіє, і розлилася річкою від жалю.

А військо повернулося назад.

Попрямували Янек з дівчиною до столиці.

Приходять, а король саме на війну збирається. Побачив Янека й забрав його з собою.

А дівчина мусила піти в найми.

Янек на війні бився хоробро, не раз і самого короля від смерті рятував. За це король пообіцяв віддати йому королівну, а з нею і все королівство. Дуже зрадів Янек.

Про Водяникову доньку він і думати забув.

Та коли почали справляти весілля, прилетіли раптом голубка з яструбом і посідали на шафі в залі, де бенкетували гості.

Голубка питає:

– Пам'ятаєш, Янеку, як я своїх батьків покинула, а тебе з-під води вивела?

А яструб відповідає:

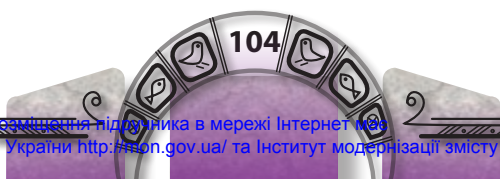
– Пам'ятаю.

– Пам'ятаєш, як моя мати гналася за нами з військом? Я тебе обернула на грака, а сама обернулась на сороку.

Яструб знову відповідає:

– Пам'ятаю.

Гості дуже здивувалися, а голубка питає далі:

– Пам'ятаєш, як ти обернувся на качура, а я на качку, і моя мати розлилася з жалю річкою?

– Пам'ятаю.

– Пам'ятаєш, любий, як ти обіцяв, що ніколи мене не покинеш?

– Пам'ятаю.

Тут Янек пополотнів як смерть, і йому стало млосно. Король і гості стали питати, що з ним, а він признався, що то голубка йому дорікає. Тут бенкет припинився, й голубка вилетіла з палацу. Янек побіг за нею, а вона на подвір'ї перетворилася на Водяникову доньку. Соромно стало Янекові, почав він вибачатися перед нею. Вони одразу побрались й зажили в добрій згоді.

ОСИЛОК

Білоруська народна казка

Були собі дід та баба, і не було в них дітей. Аж одного разу влетів у хату вогняний клубок та став крутитися довкола баби. І з того клубка народився хлопець, та не звичайний – у нього тіло залізними обручами обвите. І сказали люди, що то буде Осилوک – такий богатир, що ніхто його не осилить.

От виріс хлопець – і збирається в дорогу. Просили дід і баба зостатися, та він сказав, що не буде вдома гуси пасти, а йде ворогів побивати.

Зайшов він дорогою у ліс та як свиснув – то з дерев і листя посипалось. А в тому лісі були семеро розбійників. Почули вони той свист.

А Осилوک розвів вогонь, сів біля нього і сало пече.

Прийшли розбійники і питають, чого це він забрів у їхній ліс.

– То не ваш ліс. Ви його в людей забрали розбоєм – а я прийшов повернути.

– Побачимо! – сказав ватажок розбійників. – Давай, силою поміряємось!

От ухопив він палицю, а Осилوک – могутнього дуба із землі вирвав. Як побачили це розбійники – стали його просити:

– Не вбивай нас! Будь нам за старшого! З тобою ми весь світ собі підкоримо!

– Не для того я прийшов, аби світом володіти, а щоб його від панів звільнити, бо кожна людина – сама собі пан, – відказав Осилوک.

Тоді стали розбійники проситися, щоби взяв їх собі за товаришів. Він погодився.

От пішли вони селами, і скрізь Осилوک людям говорив, що не може одна людина над іншою панувати. «Живи-поживай, та людей не зживай», – говорив він кожному.

Не сподобалося панам та царям, що цей парубок проти них народ підіймає. Намовили розбійників, щоби допомогли упіймати Осилка. От ті і зв'язали його та віддали панам на суд.

Ідуть люди за ним і плачуть, а панів зібралось – сила-силенна. Радяться, як би покарати народного героя.

А він стрепенувся, розірвав їхні мотузки і сказав:

– Якби всі люди були панами, то не було б між ними кривди, і ніякі вороги не могли б їх подолати!

Сказав це – і звіявся у вогняний клубок.

Розповідають, що й досі з'являється він між людьми і закликає жити вільно та по правді.

Поміркуймо разом

1. Яка з прочитаних казок видалась тобі найбільш цікавою?
2. Що спільного є в казкових сюжетах різних народів? Чи схожі між собою їх герої – і чим?
3. Пригадай українські народні казки, які тобі доводилось читати, зі схожими сюжетами.
4. Які, на твою думку, основні риси характерів у казкових героїв? Чому їм вдається завжди перемагати і досягати своєї мети?
5. Чим може казка стати в пригоді сучасній людині?
6. Можливо, якась думка з текстів казок запам'яталась тобі особливо. Пригадай її.
7. Казку творити дуже легко, якщо знаєш її закони. Спробуй придумати власну чарівну казку з сучасними героями.

ЛЕГЕНДИ

ГОРА-КРАСУНЯ

Румунська легенда

Розповідають, що в долині річки Себеш, у селі Шугаг, колись народилася прегарна дівчина. Вона була не лише красунею, але й чудово співала і танцювала, як ніхто інший, і не було в селі такого хлопця, який не хотів би одружитися з нею. Кажуть, що одного літа, у святковий день, дівчина піднялася разом зі своїм батьком на плато гір Чіндрел. Хлопці утворили чергу біля неї: всі хотіли з нею потанцювати, однак вона закохалася у сина вівчаря, який любив Маріуку.

Розтанули гори в нічній темряві, повисипали зірки на небі, дівчина сіла на скелю та почала виспівувати жалібну пісню, думаючи про хлопця, який навіть не хотів глянути на неї. І тут із неба спустилися неземні істоти, які заманили її у танець.

– Потанцюй з нами – і станеш русалкою. Рік блукатимеш з нами по світу, а потім повернешся додому. Одержані за цей час чарівні здібності ти не згубиш 7 років. За ці сім років ти повинна вирішити, ким хочеш залишитися: русалкою чи людиною. Якщо захочеш залишитися людиною, то втрадиш їх, а якщо за ці 7 років уб'єш 13 людей, то загинеш.

Не думаючи довго, дівчина розпустила коси і кинулася в танець. З неба вона побачила закоханих Кіндрела і Маріуку, і попросила русалок закликати і їх у танець, а потім впустити їх із неба.

Там, де впали Кіндрел та Маріука, утворилися два озера: Єзерул Маре та Єзерул Мік. З двох гірських озер течуть вниз два потоки, а їх води зустрічаються і перемішуються десь внизу, нібито розповідаючи сумну історію двох закоханих, убитих опівночі русалками.

ЧУФУТ-КАЛЕ

Легенда Криму

Жив у Криму страшний хан Тохтамиш. Тіло його поросло шерстю, волосся руде, очі вирячені, як у бика. Його камінні печери були заповнені незліченним багатством, але ніхто не наслідювався туди зазирати.

І була в його гаремі прекрасна дівчинка, яку звали Джанике, що означає душевна. Вона не пам'ятала своїх батьків, які давно загинули, а хан купив маленьку невільницю в Бахчисараї. Він називав її своєю дочкою, та дівчинка завжди тремтіла від страху перед ним.

Одного разу на його фортецю напали вороги. Відкрив би він ворота, впустив би їх усередину – вороги погинули б, бо у фортеці давно не було води. Та хан вирішив краще заморити захисників фортеці. Люди боронились від ворогів і вмирали без води.

І тоді прийшов до Джанике малий пастух Алі. Він сказав дівчинці, що вона насправді належить до їхнього роду. І що її співплемінці помирають від спраги.

І погодилась дівчина допомогти людям. Всю ніч вона носила воду з ханського колодязя і переливала її в міську водойму. А як зійшло сонце – впала на землю, і ніби пташина вилетіла з її грудей та знялася в небо...

І подякували люди тій, яка ціною власного життя врятувала їх, і віддали їй найкраще місце у своїх серцях.

ВАРШАВСЬКА СИРЕНКА

Польська легенда

Розповідають, що в Балтійському морі жили дві русалки. І одного дня вони захотіли дослідити навколишній світ та порозпливалися у різні боки. Перша русалка попливла у бік Копенгагена, а друга вирішила податися у бік Варшави.

Сиренка – Варшавська русалка – мала прекрасний голос, і своїм співом заворожила жителів ближніх містечок. Рибалки часто милувалися манерою співу магічної істоти.

Та знайшовся чоловік, який схопив бідну русалку і полонив її. Місцевий люд дивом зміг звільнити свою улюбленицю, а русалка, щаслива і врятована від полону, пообіцяла захищати місто від ворожих нападів.

Саме відтоді мешканці Варшави зображають на своєму гербі жінку-воїна, жінку-рибу з мечем та щитом. Не так давно на столичній Ринковій площі можна було помітити пам'ятник Русалці, створений із бронзи.

Тепер Варшавську Сиренку можна побачити в Історичному музеї міста, де вона надихає своєю величчю та красою усіх відвідувачів.

СОЛОВ'ІНІ ПІСНІ

Українська легенда

Колись давно соловейки не жили на наших землях. Гніздилися вони в далеких краях і не знали дороги в Україну. Але що були солов'ї дуже співучими, то літали по всьому світу, збираючи пісні різних народів для індійського царя, у саду якого вони жили.

Залетів колись один із солов'їв в Україну і сів одпочити в якомусь селі. Почув пісні цього народу і стрепенувся – таких зворушливих пісень він ще не чув.

З усіх земель зліталися солов'ї до царського саду, співаючи йому різноманітних чужоземних пісень. Але цар вже не раз їх чув і тому нудився. Аж ось під вікном заспівав соловей з України, і цар втратив спокій. Таких пісень він ще не чув і звелів тому солов'ю співати день і ніч...

Зачудовані солов'ї навесні гуртом полетіли в Україну, щоб слухати наші пісні, перекладати їх на пташину мову і нести в далеку Індію.

Тепер саме в Україні вони висиджують своїх пташенят, щоб ті від самого народження слухали найкращих у світі пісень.

Поміркуймо разом

1. Якщо тобі сподобались легенди, то спробуй визначити: у чому, по-твоєму, більше правдивості – в казках чи легендах?
2. Чим схожі між собою легенди?
3. Чи є в легендах відгомін давніх історичних подій?
4. Пригадай, чи доводилось тобі чути або читати легенду про походження назв свого міста чи села, рік чи озер, гір та місцин?
5. Спробуй придумати власну легенду про походження краю, в якому ти живеш.

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА

ПРИСЛІВ'Я НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНІ

Пташці воля, а людині мир (з білоруської мудрості).

З праці радість, з безділля смуток (з білоруської мудрості).

Не лише той злодій, що краде, а й той, що драбину тримає (з білоруської мудрості).

На вченого коня вуздечка не потрібна (з болгарської мудрості).

Той, хто мудро мовчить, розумно говорить (з болгарської мудрості).

Поки серце не заболить, очі не заплачуть (з болгарської мудрості).

Знання багато місця не займають (з єврейської мудрості).

Багатий той, хто щасливий тим, що має (з єврейської мудрості).

Не будь мудрий на словах – будь мудрий на ділі (з єврейської мудрості).

Дорога на небо починається із землі (з караїмської мудрості).

Спершу душа, а потім Всесвіт (з караїмської мудрості).

Той, хто дає, Богові бажаний (з караїмської мудрості).

Не відкладай на завтра те, що можеш зробити сьогодні (з німецької мудрості).

Любов і слона навчить танцювати (з німецької мудрості).

По кітхях пізнають лева, а по вухах – віслюка (з німецької мудрості).

І з малої хмари буває великий дощ (з польської мудрості).

Краще подобатись одному мудрому, ніж десятьом дурним (з польської мудрості).

Кожна пригода – до мудрості дорога (з польської мудрості).

Краще синиця в руках, ніж журавель у небі (з російської мудрості).

Говори не про те, що прочитав, а про те, що зрозумів (з російської мудрості).

Книга для розуму – що теплий дощик для сходів (з російської мудрості).

Побачиш недолік в іншому – виправ свій (з румунської мудрості).

Котра курка багато кудкудаче – та мало несеться (з румунської мудрості).

Десять друзів ніби й мало, а один ворог – багато (з румунської мудрості).

Розумному – натяк, дурному – ціпок (з татарської мудрості).

Без бджолиних укусів меду не буває (з татарської мудрості).

Добром за добро платить кожен, добром за зло – справжня людина (з татарської мудрості).

Ліпше мати доброго сусіда, ніж поганого родича (з угорської мудрості).

Хто нічого не має, той нічого не втрачає (з угорської мудрості).

Скупий двічі платить, ледачий двічі робить (з угорської мудрості).

Поміркуймо разом

1. Які з народних прислів'їв різних народів ти вважаєш такими, що не мають кордонів і можуть слугувати доброю підказкою в житті для кожної людини?

2. Яке прислів'я сподобалось тобі найбільше? Що в ньому найцінніше?

3. Спробуй придумати власне прислів'я про людину, її життя і найбільші скарби душі й серця.

МІФОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Алатир-камінь (латир, алатар, алтар, олтар, вівтар) – в українській міфології та за легендами – Священний «живий» камінь, що лежить у Вирії (Раю), на якому росте Дерево Роду (Життя). Він – центр світобудови, з нього виходять і в ньому сходяться всі дороги. Уособлює могутність і невмирущість плодючої творчої сили життя. Ця міць і сила криються у незліченній і безконечній кількості живих зародків-бруньок, що лежать під священним каменем і якими щовесни Дажбог засіває землю і людство. На ньому завжди горить так званий живий Вогонь Сварога, або інакше – Родове Вогнище. Ще цей камінь називають Оком Рода, бо, за легендою, на верховітті дуба, що росте біля підніжжя каменя, звив своє гніздо на всі віки Род-Вседержитель.

Бгагават-Гіта – священна індійська книга про діла богів.

Білобог – син Рода-Вседержителя, Творця світу. Білобог є втіленням світла, правди, любові – правої сторони вічного Дерева Життя. Він уособлює вічне життя, безсмертя. Його антиподом в українській міфології є Чорнобог.

Брахма – в індійській міфології – найвище божество, Творець світу. У цій тріаді Брахма виступає в ролі творця, Вішну – охоронець світу, а Шіва – руйнівник. Згідно з «Магабгаратою», Брахма народжується з Яйця, що плаває в первісних водах у вигляді золотого зародка. Провівши в Яйці рік, Брахма силою думки розділив Яйце на дві половинки, створивши з однієї Небо, а з другої – Землю. Між ними виник повітряний простір. Далі з'являються п'ять елементів (Вода, Вогонь, Земля, Повітря, Ефір), потім виникає думка, а ще пізніше – боги, жертвоприношення, три віди, зірки, час, гори, рівнини, моря, нарешті, люди, мова і всі дуальні прояви природи: жар – холод, сухість – волога. В людській свідомості розділяються горе – радість, любов – ненависть тощо. Сам Брахма теж розділяється на чоловічу і жіночу половинки. Опісля він створює весь рослинний і тваринний світ.

Буян – острів, який часто зустрічається в українських міфологічних казках, замовляннях, давньоруських бувальщинах (билинах). Буян знаходиться посеред моря-океану, він є аналогом Вирію – потойбічного світу.

Велес, Волос – у міфології наших предків – бог-покровитель земного світу. Схожі риси мають святі Юрій та Микола в українській календарно-обрядовій звичаєвості.

Вирій (Рай) – первісний образ створеного світу, в якому зійшлися всі початки і кінці земних доріг. Згідно з древніми українськими міфами, Первоптах Сокіл зніс золоте яйце і кинув його у простір. З того яйця народився Благом подарований Вирій-Рай, посеред якого стало рости Дерево Життя. У християнському світогляді Вирій – світ, у який відходять душі померлих людей. Вирієм називають також чужі краї, у які відлітають птахи з України на зимування.

Віди – книги священних знань. Найбільш відомі – «Віда слов'ян», найбільш знамениті – древньоіндійські «Віди»: «Рігвіда», «Самавіда», «Яджурвіда», «Атхарвавіда», а також давньоіранська книга «Авеста». У санскриті слово «віда» означає «знання», а носіїв древніх знань називали в Індії «відьяхарами». В Україні їх іменували відунами, віщунами, відьмами.

Віракоча – (повне ім'я *Ілля-Кон-Тіксі-Віракоча*) – у міфології кечуа – бог-деміург. Вважають Першопредком, Праотцем усіх людей і Творцем світу. Згідно з міфом, створив в озері Тітікака Сонце, Місяць і Зорі. Заселивши Землю людьми, Віракоча відплив на захід.

Вішну – один із найвищих богів індійської міфології, що складають божественну тріаду (Тримурті). В індійській традиції Вішну сприймається як «той, що проникає у все», «всюдисутній», «всеоб'ємний».

Ворон – міфологічний персонаж багатьох народів. Пов'язаний з дуальною природою світу, часто виступає символом вершителя долі – символом Чорнобога. В народних піснях ворони віщують смерть.

Вяйнемейнен, Вяйнамейне – у карело-фінській міфології – культурний герой і деміург, чародій і шаман. За допомогою замовлянь Вяйнемейнен створив світ із яйця птиці, що звила гніздо на його коліні. Вяйнемейнен показує людству магічну силу слова: за його словом усе народжується, всі творіння земні постають з думки і втілюються у його слові.

Геній – в етрусській міфології – батько роду, джерело чоловічої сили. Вважали, що кожен чоловік має свого генія (жіночу іпостась).

Гор, Хор – в єгипетській міфології – бог неба, ранішнього сонця. Зображався у вигляді сокола або чоловіка з головою сокола. Символ Гора – сонячний крилатий диск. Згідно з міфами, був сином Осіріса й Ісіди, боровся із Сетом – володарем темряви – і переміг його.

Геродот порівнював Гора з Аполлоном і вважав його скіфським богом (Таргітаєм).

Дажбог, Даджбог, Дайбог – в українській міфології і давніх дохристиянських колядках, гаївках, казках Дажбог асоціюється із Сонцем – джерелом життя. Бог-Творець земного світу, володар сили життя, земних багатств, в українських казках – бог Сонця (Дідо-Всевідо). Вважали, що Дажбог висилає соловейка замикати зиму і відмикати літо. Саме ім'я Дажбога вказує на те, що він є богом дарування людських долі і земних благ.

Дуб – прадерево світу, у верховітті якого воркують голуби – символи творення, кохання, вужче – символ життєвої сили, парубочої звитяги.

Енкі – у шумерській міфології – «володар Землі», «володар Низу». Він є володарем підземного Світового Океану прісних вод. У міфах найчастіше виступає як бог плодючості, творець світових цінностей.

Енкіду – у шумерській міфо-поетичній традиції – слуга Гільгамеша. Тіло Енкіду вкрите шерстю, він не знає цивілізації, живе, як тварина. Зустріч з Гільгамешем змінює Енкіду: він разом із ним вступає у битву з демоном Хумбабою і гине.

Ерешкігаль (Кігаль) – у шумеро-акадській міфології – володарка підземного царства. Старша сестра і суперниця Інанни, богині плодючості, була «подарована» підземному світові. Під владою Ерешкігаль – судді підземного світу аннунаків.

Ігдрасиль – у скандинавській міфології – світове дерево – гігантський ясен, що є структурою всього світу, Дерево Життя і долі, що поєднує у собі дев'ять світів. Ігдрасиль просякнутий живильним священним медом. Це Дерево ще називають «конем Одина», тому що завдяки йому Один подорожує у різні світи.

Інанна, Іннін, Нінанна – «владичиця небес», у шумерській міфології – богиня плодючості і любові.

Інь, Янь – у древньокитайській міфології темне начало (інь) протиставляється світлому (янь), разом творять дуальну природу світу. З певного часу китайці стали розглядати Небо як втілення янь, а Землю – як інь. Символ інь-янь – вираження природи Всесвіту, у якому інь виростає з янь, а янь виростає з інь.

Калевала – пам'ятка карело-фінського епосу.

Кетцалькоатль – в індіанців Центральної Америки – одне з центральних божеств, Бог-Творець світу, творець людини, владика стихій, бог

Вранішньої Зорі, правитель столиці тольтеків – Толлана. Згідно з міфом, він покинув свою столицю і відплив на схід, пообіцявши за деякий час повернутися. Тому, коли іспанці висадилися на узбережжі в день, присвячений Кетцалькоатлю, їх прийняли за богів і потерпіли повну поразку.

Коляда – сонце в останній фазі сонцевороту, обрядові пісні різдвяного циклу, в яких прославляється різдво сонця; у християнській традиції – Різдво Сина Божого. Коляда – це символічне замовляння на врожай, здоров'я, примноження роду, величальна містерія. Колядою також називають різдвяні подарунки колядникам.

Корабель – в українських колядках – символ небесного світу, церковці, храму землі, давніше – Світового Дерева. У світовій міфології корабель стає засобом порятунку людей і всього живого від вселенського потопу (ковчег).

Кривда – втілене Зло, символ викривленої дороги. Аналогами в казці фігурують зла відьма, мачуха, змії-шаркані, Костій. У міфології – аналог Чорнобога, в єгипетській міфології – Сета. Виступає персоніфіковано як символ протистояння Правді у давньоєгипетській казці «Правда і Кривда» та однойменній українській казці. Правда і Кривда народжені однією матір'ю: символічно це два прояви людської матеріальної природи, її сутності. Кривда завжди сама себе карає власними вчинками і ніколи не може подолати Правду.

Куньлунь – у древньокитайській міфології – священна гора, розташована на західній околиці китайських земель. В основі міфів про Куньлунь лежить уявлення про світову гору. Куньлунь вважали столицею Хуан-ді, вона була, згідно з міфами, оточена нефритовою стіною, з кожного боку якої було по дев'ять криниць і по дев'ять воріт. Всередині був палац Хуан-ді, оточений ще п'ятьма стінами і дванадцятьма баштами. На найвищому місці біля палацу ріс чудовий рисовий колос висотою у дванадцять метрів. З поширенням буддизму в Китаї уявлення про Куньлунь злилися з уявленнями про священну гору Меру з індійської міфології.

Маат – у єгипетській міфології – богиня істини і порядку. Її вважали донькою бога Сонця Ра. Брала участь у сотворенні світу. Маат ще називали Мааті – як Матір народження людини. Статуетка Маат була емблемою єгипетських суддів.

Манко Капак – у міфах кечуа – засновник династії інків. Манко Капак та його дружина Мама Окльо були послані на Землю їхнім Батьком-Сонцем. Вони навчили людей різних ремесел.

Ману – у давньоіндійській міфології – першопредок людей. Згідно з міфами, він є сином сонячного божества Вівасвати і братом бога смерті Ями.

Менрва (грецька та римська **Мінерва**) – в етруській міфології – богиня материнства. Покровителька породіль. Її вважали також покровителькою етруських міст, богинею-воителькою (входила у триаду богів Тін, Уна, Менрва; у римлян – Юпітер, Юнона, Мінерва).

Міст – у давньоукраїнській космогонії – символ переходу між світами, від зими – до літа, із життя – у смерть. Зустрічається цей образ у колядках, щедрівках, гаївкових забавах. Гра «Мости» символізує перехід до весни. Калиновий або кленовий міст – один із найпоетичніших образів смерті в українському фольклорі, завершення дороги, своєрідної сповіді за прожите:

*«Наздогнала літа свої на кленовім мості:
Ой верніться, літа мої, до мене хоч в гості...»*

Місяць – в українських колядках виступає господарем небесного простору (місяць-князь – Василь). Його жоною найчастіше є Сонце, а дітками – ясні зіроньки. Один із найважливіших символів світобудови.

Море – у міфології різних народів – аналог первісних вод творення.

Нава (нащад) – первісний морок, з якого народжується видимий світ – Ява. Царство мертвих, потойбіччя, невидимий, непроявлений світ в українській космогонії.

Ной – в іудаїзмі та християнстві – герой біблійної оповіді про світовий потоп. Ной був попереджений богом про наближення катастрофи, збудував ковчег і розмістив у ньому по парі різних тварин, птахів, разом зі своїми синами Сімом, Хамом та Яфетом, згідно з біблійним міфом, став родоначальником післяпотопного людства.

Нун – у єгипетській міфології – уособлення первісного водного хаосу, первинне космічне божество. Нун і його дружина Наунет (втілення неба, по якому сонце плаває вночі) стали першою парою богів, від яких пішов увесь єгипетський пантеон богів.

Нут – у єгипетській міфології – богиня Неба. Нут поглинає і народжує зорі. «Велика мати зір» була також матір'ю Ісиди та Осіріса, вона пов'язана і з культом мертвих.

Нюйва – у древньокитайській міфології – архаїчне жіноче божество. Згідно з міфами, Нюйва ліпила перших людей із глини. Вважали, що Нюйва

відновила космічну рівновагу після вселенської катастрофи і вбила чорного дракона – втілення нечистот. Її зображають разом з Фусі як подружню пару в образі людино-змій, хвосту яких переплетені (символ дуальності світу).

Один (Водан, Вотан) – верховний бог у скандинавській міфології. Виступає під багатьма іменами. Одна з іпостасей – бог війни і військової дружини, він одноокий – як хтонічний демон. Одина вважали також богом мудрості, володарем рун, богом поезії. Один, згідно з міфологією, бере участь у творенні земного світу, знаходить та оживляє дерев'яні прообрази перших людей.

Океан, Окіян – в українських казках і міфах – первісні води, з яких народились усі світи.

Паньгу – у древньокитайській міфології – першопредок, перша людина на Землі. Паньгу народився тоді, коли Всесвіт нагадував куряче яйце. Паньгу ріс упродовж 18 тисяч літ – і в цей час небесне начало янь творило Небо, а інь – Землю. Паньгу створив усе суще на цій Землі. Його дихання стало вітром та хмарами, голос – громом, очі – Сонцем і Місяцем, чотири кінцівки – сторонами світу, плоть стала плоттю Землі і всіх істот.

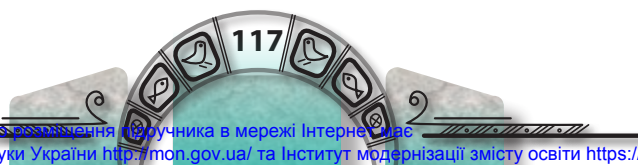
Пачамама, Мама Пача – у міфології кечуа – «Мати-земля», одне з головних жіночих божеств. Згідно з деякими міфами, з її лона вийшли всі люди.

Первотпах Сокіл – у міфології багатьох народів, зокрема єгипетського та українського, – великий і могутній Птах, який дав свою силу всім богам та їхнім божественним духам: «І увійшов Птах через серце і мову у тіла всіх богів і людей, тварин, всього сотвореного, бо все задумане ним виконується за бажанням його».

Перун – у слов'янській міфології – бог грози і грому. У християнську добу його образ замінено образом Іллі-громовержця. У пантеоні Київської Русі був найвищим божеством.

Похйола (Саріола, Піментола, Унтамола) – у фінській та карельській міфології – північна країна, «темне царство», «зла країна», яку асоціювали з країною мертвих. Господиня Похйоли є антагоністкою героя карело-фінського епосу Вьяйнемейнена.

Права – вічний закон, «пряжа вічності», по якій снується Ява – видимий матеріальний світ. У міфології українців («Книга Велеса») Права виступає як аналог Правди, божественного закону, за яким створений увесь видимий світ.

Птах, Пта – в єгипетській міфології – бог міста Мемфіс, очолює мемфіський пантеон дев'яти верховних богів. Його ототожнювали з багатьма верховними богами Єгипту.

Пуруша – у древньоіндійській міфології – перший чоловік, з якого виникли елементи Космосу, «вселенська душа». Він всюдисутній, тисячоногий, тисячорукий і тисячоокий. З його тіла було створено все суще на Землі. Він поставав в уяві як космічний розум, «знавець від», усе в природі є проявом його внутрішньої активності.

Ра, Ре – в єгипетській міфології – бог Сонця, зображений у вигляді сокола або людини з головою сокола, інколи – як сонячний диск. В імені Ра-Атума його шанували як Творця світу і людей, що виникли з його сліз.

Рай – у християнських уявленнях – місце вічного блаженства, біблійний Едем, у якому ростуть Дерево Життя і Дерево пізнання Добра і Зла. Після земної смерті туди повертаються душі праведників.

Райське Древо – в українських космогонічних колядках є образом Світового Древа, часто асоціюється з церковцею, кораблем, явором, ясенем, вербою, яблунею, горою.

Рігвіда – книга гімнів, одна з чотирьох священних книг у древній Індії. Через старослов'янське «ять» у російській мові читається як «Ригведа», а в українській – як «Рігвіда» (від санскр. – Відьї, знання).

Род – у давньоукраїнських віруваннях – божество, що втілює єдність роду. Пов'язаний із продовженням роду і долями новонароджених.

Савітар – у древньоіндійській міфології – сонячне божество, бог щастя, мудрості.

Савітрі – у древньоіндійській міфології – «сонячна» дочка бога Сур'ї, яку персоніфікують як героїню одного з міфів «Магабгарати», дочку царя Ашвапаті, що своєю мудрістю і любов'ю повертає до життя свого чоловіка царевича Сатьявана.

Сагара, Сахара – в індуїстській міфології – цар Сонячної династії. Його внук Аншуман звів із Неба небесну ріку Гангу.

Сампо – в карело-фінській міфології – чарівний млин, джерело багатства і життя. Сампо викував коваль Ільмарінен. Творець Вяйнемейнен здобуває його у країні Похйолі, але господиня «країни темряви» наздоганяє його, і в битві Сампо тоне в морській глибині. Тому вважають, що море є джерелом усіх багатств.

Сваріг, Сварожич – у давньоукраїнській міфології – бог небесного вогню. Дажбог – бог Сонця – названий сином Сварога. Сварог в астрологічному значенні – Зодіак.

Сет, Сетх, Сутех – у єгипетській міфології – бог «чужих країв», втілення злого начала, вбивця Осіріса. Божество-руйнівник. Згідно з міфами, був переможений сином Осіріса Гором. Аналог християнського Сатани.

Сехмет, Сахмет, Сохмет – у єгипетській міфології – богиня війни і спопеляючого сонця, яку зображали у вигляді жінки з головою левиці. Вона – богиня покари, а також богиня зцілення.

Сі-ванму – у древньокитайській міфології – жіноче божество, володарка напою безсмертя. Її вважали також володаркою країни мертвих.

Сома – у древньоіндійській міфології – напій безсмертя. Сому жертвували богам, особливо Індри. Вважали, що вона дає безсмертя і силу для подвигів.

Тепев – у міфології індіанців кіче – богиня, що творить світ.

Тефнут – у єгипетській міфології – богиня живильної вологи, дочка сонця Ра, асоціюється з розквітом природи, на відміну від Сохмет – яка спалює все живе. Як і Сохмет, її зображали в образі левиці.

Тіамат – «море», в акадській міфології – персоніфікація первісних вод творення, мати всіх богів.

Тримурті – божественна тріада у стародавній Індії: Брахма, Вішну і Шіва.

Фенікс – символ безсмертя і воскресіння в міфології багатьох народів.

Хумбаба – в шумеро-акадській міфології – самодостатній демон і дух Землі, якого перемогли у двобої герої шумерського епосу Гільгамеш та Енкіду.

Хуракан – у міфології кіче – одне з головних божеств, творець і володар світу. Його називали «серцем Землі».

Чорнобог – одна з дуальних іпостасей Рода-Вседержителя, згідно з українською міфологією, антипод Білобога. Уособлює земний смертний світ, світ «лівосторонній», що допускає в себе Кривду і Смерть.

Шіва – в індуїстській міфології – один із верховних богів тріади: Тримурті. Шіва є втіленням руйнівної енергії Космосу, йому поклонялись як Богові-Руйнівникові, Богові-Творцеві і Богові-Сівачеві водночас.

Шеша – в індуїстській міфології – багатоголовий змій, який тримає на собі Землю і служить ложем для бога Вішну, охоронця Землі.

Ява – в українській космогонії – видимий, проявлений світ, світ земного життя, яким керують закони Пра́ви.

Яйце – символ народженого світу, в українській обрядовості та народних казках символізує найвищий дар Творця.

Яма – в індуїстській міфології – Бог Смерті, потойбічного світу. В українських казках також асоціюється із потойбічним світом.

Ясен – дерево, що символізує народжений ясен-світ. В українських народних піснях ясен-дерево часто асоціювали з долею сина. Ясени садили на подвір'ї з народженням сина і за тим, як росте дерево, вгадували, яка доля спіткала сина в далекій дорозі. У скандинавській міфології – так зване Світове Древо, Ігдрасиль.

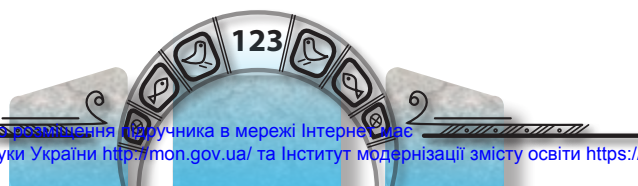
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтович В. М. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
2. Голан А. Миф и символ. Москва: Русслит, 1993. 376 с.
3. Голоси Стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури. Київ: Дніпро, 1982. 351 с.
4. Козовик І. Я., Пономарів О. Д. Словник античної міфології. Київ: Наукова думка, 1985. 236 с.
5. Крамер С. Н. Мифология Шумера и Аккада. Мифологии древнего мира. Москва: Наука, 1977. 402 с.
6. Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції. Тернопіль: АТ «Тарнекс», 1993. 416 с.
7. Нерсесов Я. Н. Мифы Центральной и Южной Америки. Москва: Астрель Аст, 2004. 464 с.
8. Словник античної міфології / уклад. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів; вступ. стаття А. О. Білецького; відп. ред. А. О. Білецький. Київ: Наукова думка, 1989. 240 с.
9. Скуратівський В. Міфологія. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. С. 387–388.
10. Чумарна М. І. Буття і небуття. Таємниці творення світу: 50 міфів народів світу. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 176 с.

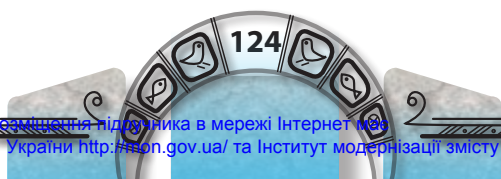
ЗМІСТ

ТАЄМНИЦІ ВСЕСВІТУ І ЗЕМЛІ МІФИ, ЛЕГЕНДИ, ФОЛЬКЛОР НАРОДІВ СВІТУ	3
Розділ 1. СТВОРЕННЯ СВІТУ	5
ВЕЛИКИЙ ПТАХ, ЩО НАРОДИВ СВІТ. <i>З єгипетської міфології</i>	<i>7</i>
ТВОРЕННЯ З НЕБУТТЯ. <i>Єгипетський міф</i>	<i>8</i>
ІСІДА – ВОЛОДАРКА СВІТУ	9
ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ. <i>За етрусською міфологією</i>	<i>12</i>
ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ І БОГІВ. <i>Із грецької міфології</i>	<i>13</i>
ПУРУША – ТВОРЕЦЬ СВІТУ. <i>З індійської міфології</i>	<i>14</i>
ВИНИКНЕННЯ ЖИТТЯ НА ЗЕМЛІ. <i>За мотивами карело-фінського епосу «Калевала»</i>	<i>15</i>
ПОЧАТОК ЖИТТЯ. <i>За міфологією інків</i>	<i>19</i>
ЗАРОДЖЕННЯ СВІТУ. <i>Із книги індіанців племені кіче «Пополь-Вух»</i>	<i>21</i>
ЯК З'ЯВИЛАСЬ ЗЕМЛЯ. <i>Міф індіанців племені гуронів</i>	<i>22</i>
КОЛИ НЕ БУЛО З НАЩАДА СВІТУ. <i>Українська колядка</i>	<i>24</i>
ДЕРЕВО ЖИТТЯ. <i>Давньоукраїнський міф про створення світу</i>	<i>25</i>
НАСІННЯ СВЯТОГО МОРЯ. <i>Угорська легенда</i>	<i>26</i>

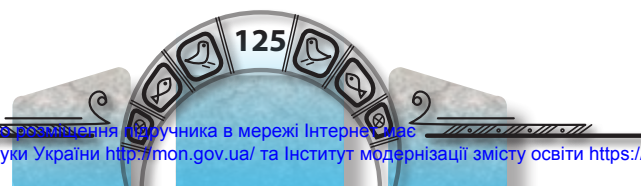
РОД-ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ. <i>Давньоукраїнський міф</i>	26
ПРО СИЛУ РОДА І ЦАРСТВА ПРИРОДИ. <i>Давньоукраїнський міф</i>	27
ПРО ФЕНІКСА. <i>Бедуїнська легенда</i>	28
МУЗИКА АЙНУРІВ. <i>Із епосу народів</i>	29
ПРО СВІТОВЕ ДЕРЕВО. <i>З шумерського епосу про Гільгамеша</i>	31
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	33
Розділ 2. ТАК НАРОДИЛИСЯ ЛЮДИ	34
ПРО ПЕРШИХ ЛЮДЕЙ. <i>Із книги індіанців племені кіче «Пополь-Вух»</i>	34
ДРУГЕ НАРОДЖЕННЯ ЛЮДЕЙ	35
КАМ'ЯНІ ЛЮДИ. <i>Міф перуанських інків</i>	37
РОДИ ЛЮДСТВА. <i>За грецькою міфологією</i>	38
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	39
Розділ 3. І КРИВДА СВІТ ПОКРИЛА	40
ПРО ПРАВДУ І КРИВДУ. <i>Давньоєгипетська казка</i>	40
ПРО БЛАГОГО І ЗЛОГО. <i>Давньохеттська казка</i>	41
ПРАВДА І КРИВДА. <i>Болгарська народна казка</i>	43
ПРО СИНІВ АДАМОВИХ. <i>Арабська легенда</i>	45
ПРО РЕМА І РОМУЛА. <i>Легенда про заснування Риму</i>	46
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	47

Розділ 4. ПОКАРАННЯ ЛЮДСТВА ЗА КРИВДУ	48
ПРО ВИНИЩЕННЯ ЛЮДЕЙ.	
<i>Єгипетський міф</i>	49
РОЗПОВІДЬ УТНАПІШТІ ПРО ПОТОПЛЕННЯ ЛЮДЕЙ.	
<i>З епосу про Гільгамеша</i>	51
ПРО СВІТОВУ ЗЛИВУ.	
<i>Давньоіндійська легенда</i>	55
МІФ ІНДІАНЦІВ ПЛЕМЕНІ КІЧЕ ПРО СВІТОВИЙ ПОТОП.	
<i>З епосу «Пополь-Вух»</i>	57
ГАНГА СХОДИТЬ НА ЗЕМЛЮ.	
<i>Індійський міф</i>	58
ЯК СМЕРТЬ ПРИЙШЛА У СВІТ.	
<i>З індійської міфології</i>	62
РОЗМОВА ГІЛЬГАМЕША Й ЕНКІДУ ПРО ПІДЗЕМНИЙ СВІТ.	
<i>З шумерського епосу</i>	64
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	66
Розділ 5. ГЕРОЇ І ТИТАНИ	67
ЗЕВС ПОБОРЮЄ КРОНОСА.	
<i>З грецької міфології</i>	68
ЗАГИБЕЛЬ ФАЕТОНА.	
<i>Із грецької міфології</i>	70
КЕТЦАЛЬКОАТЛЬ, АБО ВЕЛИКИЙ ЗМІЙ.	
<i>Легенда майя-тольтеків</i>	74
ЧУГАЙСТЕР.	
<i>Легенда з Українських Карпат</i>	75
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	76
Розділ 6. У ПОШУКАХ БЕЗСМЕРТЯ	77
САВІТРИ Й САТЬЯВАН.	
<i>Індійський міф</i>	77
КВІТКА БЕЗСМЕРТЯ.	
<i>З епосу про Гільгамеша</i>	84

НАПІЙ БЕЗСМЕРТЯ. <i>З індійської міфології</i>	85
ВІСІМ БЕЗСМЕРТНИХ. <i>Легенда Китаю</i>	88
ПРО ВІЧНИЙ АТМАН. <i>З «Рігвіди»</i>	89
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	90
КАЗКИ	91
ПРО КОСТІЯ БЕЗСМЕРТНОГО, ІВАНА-ЦАРЕВИЧА ТА БУЛАТА-МОЛОДЦЯ. <i>Українська народна казка</i>	91
ФЕТ ФРУМОС ІЗ ЗОЛОТИМ ВОЛОССЯМ. <i>Румунська народна казка</i>	94
ЧАРІВНІ ЦИМБАЛИ. <i>Угорська народна казка</i>	101
ВОДЯНИК. <i>Польська народна казка</i>	103
ОСИЛОК. <i>Білоруська народна казка</i>	105
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	106
ЛЕГЕНДИ	107
ГОРА-КРАСУНЯ. <i>Румунська легенда</i>	107
ЧУФУТ-КАЛЕ. <i>Легенда Криму</i>	107
ВАРШАВСЬКА СИРЕНКА. <i>Польська легенда</i>	108
СОЛОВ'ІНІ ПІСНІ. <i>Українська легенда</i>	109
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	109

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА	110
ПРИСЛІВ'Я НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНІ	110
ПОМІРКУЙМО РАЗОМ	111
МІФОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	112
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	121

Навчальне видання

Серія «Шкільна бібліотека»

АНТОЛОГІЯ

**Фольклор, міфи і легенди народів світу
в шкільному курсі літератури**

Посібник серії «Шкільна бібліотека»
для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Автор-упорядник – Чумарна Марія Іванівна

Редактор *Лідія Веремієнко*
Художній редактор *Ігор Шутурма*
Коректор *Ольга Тростянчин*

Формат 70×100^{1/16}. Ум. друк. арк. 10,368.
Обл.-вид. арк. 10,0. Тираж 126222 пр.
Зам. № 19-717

Державне підприємство
«Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 4826 від 31.12.2014
www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua

Друк ПрАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»
09100, Київська обл., м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, буд. 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5454 від 14.08.2017